

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Institutionen för landskapsarkitektur,
planering och förvaltning

Karin Serin

Självständigt arbete • 30 hp
Landskapsarkitekturprogrammet
Alnarp 2020

TÅGFÄRJEPLAN

Ett gestaltungsförslag för en lekvänlig parkmiljö i Nyhamnen,
Malmö

Självständigt arbete • 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2020

Tågfärjeplan – Ett gestaltungsförslag för en lekvänlig parkmiljö i Nyhamnen, Malmö

Tågfärjeplan – A design proposal for a play friendly park in Nyhamnen, Malmö

Författare Karin Serin

Handledare:	Jitka Svensson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator:	Märit Jansson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Biträdande examinator:	Stefan Lindberg, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Tack Jitka för klok handledning under arbetets gång.

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0846
Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2020
Omslagsbild: Karin Serin
Foton och bilder: Samtliga fotografier och illustrationer är gjorda av författaren om inget annat anges.
Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Tack K och M.

Nyckelord: barn, genius loci, gestaltning, karaktär, identitet, lekmiljö, nyhamnen, platsidentitet

Sammanfattning

Detta examensarbete tar avstamp i den stadsutveckling som planeras för Nyhamnen i Malmö. Målet med arbetet är att gestalta ett framtida parkområde, beskrivet i Malmö stads översiktsplan, där platsens befintliga karaktär ska tas tillvara. Ett viktigt tema för arbetet är att parken också ska kunna nyttjas för lek.

Arbetet är uppdelat i tre delar, en litteraturstudie, ett gestaltungsförslag och reflektioner kring arbetet. Litteraturstudien presenterar arbetets utgångspunkter. Det vill säga; viktiga hållpunkter från Malmö stads översiktsplan, Nyhamnens historia, hur begreppen ”karaktär” samt ”identitet” definieras för arbetet samt för arbetet relevanta frågor kring gröna lekmiljöer.

Förslaget presenterar en utformning som tar fasta på för platsen karaktäristiska formelement i olika skalor och material. Parkens övergripande, böjda form samt namnet ”Tågfärjeplan” är tagna från historiska sammanhang. Parkens innehåll är inspirerat av detaljer från platsen i dagsläget där hårda material till stor del är återvunna och där vegetationen också ska efterlikna befintlig växtlighet.

Avslutningsvis utvärderas förslaget i relation till arbetets tema; det vill säga om förslaget kan sägas utgå från platsens befintliga karaktär samt om den kan sägas vara lekbar. Arbetsprocessen sammanfattas tillsammans med reflektioner som uppkommit under dess gång.

Abstract

This master thesis takes off in the city development project that is planned for Nyhamnen in Malmö. The goal for the thesis is to design a future park area, chosen from the comprehensive plan of Malmö city, based on the existing character of the site. An important theme for the project is that the park should be suitable for play.

The project is divided into three parts, one literature study, one design proposal and reflections concerning the work. The literature study presents the points of departure for the project. That is; important items from the comprehensive plan of Malmö city, the history of Nyhamnen, how the concepts of “character” and “identity” are defined for the purpose of the thesis and for the thesis relevant questions regarding green playscapes.

The proposal presents a design that emphasizes characteristic elements of form for the site in different scales and materials. The overall, curved shape of the park as well as the name “Tågfärjeplan” are taken from historical context. The contents of the park is inspired from details from the site as it is today where hard materials to a large extent are recycled and where the vegetation also is meant to mimic the existing.

In conclusion the proposal is evaluated in relation to the theme of the project; if the proposal can be said to originate from the existing character of the site and if it’s a playfriendly environment. The work process is summarized together with reflections that has emerged during the time of the project.

Innehåll

Sammanfattning

Abstract

Inledning10

Bakgrund10

Frågeställning10

Mål och syfte10

Metod och tillvägagångssätt10

Avgränsningar11

Utgångspunkter13

Nyhamnens historia14

Projektplatsen14

Malmö stads mål17

Vad säger översiktsplanen?17

Karaktär och identitet i översiktsplanen20

Grönska20

Platsen som utgångspunkt21

Vad kännetecknar Nyhamnens karaktär och identitet?21

Karaktär21

Identitet25

God lekmiljö som utgångspunkt27

Hur kan gestaltning som utgår från en plats karaktär samtidigt leda till en god lekmiljö för barn?27

Lekmiljöns innehåll27

Lekmiljöns läge27

Topografi27

Grönska28

Rumslighet28

Det ordnade respektive oordnade28

Lekmaterial29

Lekmiljöns karaktär och identitet31

Artefakter och lekredskap31

Temalekplatsen32

Befintlig karaktär och ny gestaltning33

Förslaget Tågfärjeplan37

Kontext38

Översiktlig plan39

Situationsplan41

Koncept43

Parkens möbler44

Parkens murar50

Banvallen	53	Reflektion	85
Material	54	Reflektioner kring förslaget	86
Planutsnitt	55	Konceptet karaktär och identitet	86
Sektioner	57	Parkens skalor	86
Principsektion blommande fog	59	Parkens material	86
Belysningsförslag	60	Konceptet god lekmiljö	87
Tidsmaskinen	61	Lekmaterial	87
Tidsmaskinen	62	Lekkonstruktioner	87
Planutsnitt	63	Fungerar parken för olika behov?	89
Sektioner	65	Processen	91
Material	67	Slutreflektion	92
Belysningsförslag	68	Vidare studier	92
Planen	69	Källförteckning	93
Material	70	Litterära källor	93
Planutsnitt	71	Elektroniska källor	93
Sektioner	73	Kartor	95
Belysningsförslag	76	Bilagor	
Färjan	77	Bilaga I	96
Material	78	Referensexempel Betonglekplatsen	96
Planutsnitt	79	Referensexempel Anders Franzéns park och Bryggartäppan	99
Sektioner	81		
Belysningsförslag	83		

Inledning

Examensarbetets bakgrund:

Vid exploatering, förtätning eller ombyggnation förändras platser. Det är däremot ofta önskvärt att områden behåller sin särprägel efter en sådan större förändring. Detta kan avse både en plats karaktär, identitet, rumsliga kvalitéer eller dess historiska bakgrund. Men värde kan också definieras som det faktiska materiella värde som finns på platsen i form av byggnadsmaterial som kan återbrukas.

Därför är det motiverat att utreda hur en ny gestaltning kan knyta an till vad som tidigare skett på platsen, till vilka värden som redan finns där, samtidigt som den tillgodoser de behov som ligger till grund för ändringen.

Projektplatsen inom Nyhamnen är planerad till ett parkområde enligt Malmö stads översiktsplan och i anslutning till denna planeras även en förskola. Det är därför rimligt att anta att en av parkens funktioner kommer vara att fungera som lekmiljö för de barn som kommer vistas på förskolan samtidigt som den ska kunna fungera som stadsdelspark för en större målgrupp.

Valet av Nyhamnen som projektområde har gjorts ur författarens egna intresse för området i relation till identitet och karaktär. Det har också funnits en nyfikenhet för hur en plats som idag är långt borta från att vara en lämplig miljö för barn att vistas i kan omgestaltas för just detta syfte och samtidigt bevara den karaktär som gjort platsen tilldragande till att börja med. Det vill säga; Hur kan en mestadels hårdgjord och karaktärsfull hamnmiljö avspeglas i en grön, lekvänlig och offentlig park?

Frågeställningar:

- Vad kännetecknar Nyhamnens karaktär och identitet?
- Hur kan gröna lekmiljöer användas för att manifesteras, förstärka eller kommentera en plats karaktär?
- Hur kan gestaltning som utgår från en plats karaktär leda till en god lekmiljö för barn?
- Hur kan gestaltning av lekmiljöer som utgår från en plats karaktär låta platsen behålla sin särprägel men vara flexibel i sin användning?

Mål och syfte:

Målet med arbetet är att göra gestaltningsförslag för en lekvänlig parkmiljö där designen utgår från platsens befintliga karaktär där både materiella såväl som immateriella kvalitéer tas tillvara. Ambitionen är att gestalta en offentlig park som är tilldragande och funktionell för en bred brukargrupp. Ett särskilt fokus läggs dock på parkens utformning i relation till barnlek där den ska verka för att skapa förutsättningar för god lek.

Syftet är att visa hur en gestaltning kan bevara, förstärka eller kommentera en plats karaktär i samband med exploatering, förtätning eller ombyggnation. Vidare är syftet att visa hur ett arbetssätt som utgår från den befintliga platsens karaktär och identitet kan generera en design som ökar lekbarheten i offentlig parkmiljö.

Metod och tillvägagångssätt:

Metoden är en designprocess för rumslig gestaltning där grunden vilar på två- och tredimensionellt skissarbete kombinerat med utforskande fältstudier. Övrigt material som ligger till grund för arbetet består av litteratur från stadsbyggnadskontor, Boverket samt vetenskapliga artiklar, avhandlingar et cetera som behandlar lekmiljöer och platskaraktär samt identitet. Projektplatsens geografiska läge, avgränsning och till viss mån funktion har avgjorts av Malmö stads översiktsplan för Nyhamnen.

Inspiration till gestaltningen av parken har till stor del utgått från fältstudier av projektplatsen och dess omgivning. Inspiration har också hämtats från liknande miljöer, det vill säga hamnmiljöer, industrimark och uppställningsplatser för fordon. För att kunna besvara samtliga av arbetets frågeställningar har även ett par olika lekmiljöer som i sin utformning knyter an till platsspecifik historia eller karaktär studerats genom platsbesök. Lekmiljöerna Betonglekplatsen, Bryggartäppan och Anders Franzéns park har valts ut för att utgöra belysande exempel på hur olika lekvänlig gestaltning som utgår från en plats karaktär och identitet kan se ut. Valet har förutom platsernas lokalhistoriska anknytning också gjorts baserat på de okonventionella material som använts för att formge dessa lekmiljöer.

Fältstudierna har dokumenterats med kamera samt anteckningar och skisser på plats. Besöken på arbetets projektplats var till en början planlösa och undersökande där de element som drog mest uppmärksamhet till sig och uppfattades som särskilda för platsen dokumenterades. En sammanställning av de material som fältstudierna genererat visade att särskilt fokus lagts på de små- och storskaliga mönster som kunnat observeras inom området. Detta banade väg för att undersöka platsens historiska bakgrund i relation till begreppen karaktär och identitet. Efter att ha hittat stöd i litteraturen för arbetets definition av karaktär och identitet blev ett bärande koncept för gestaltningen att utgå ifrån platsens historia gällande den storskaliga formgivningen. De småskaliga mönster, strukturer och material, samt hur de åldrats och förändrats på platsen över tid, har däremot fått stå modell för förslagets detaljerade utformning.

Gestaltningsförslaget är ett resultat av både litteraturstudier, observationer från platsbesök och egna, fria associationer. Det har varit viktigt att jobba parallellt med text och gestaltande för att i den mån det går hålla en jämnvikt och inte låta någon typ av arbetssätt influera det andra för mycket.

I gestaltningen har det varit viktigt att inte överge de initiala intrycken från platsen till förmån för skriftliga beskrivningar utan att genom kontinuerliga besök hålla en balans mellan egna intryck samt observationer och historisk fakta.

Avgränsningar:

Arbetet avser en offentlig, lekvänlig park. Arbetet avser rumslig gestaltning av en lekvänlig park fram till projekteringsnivå.

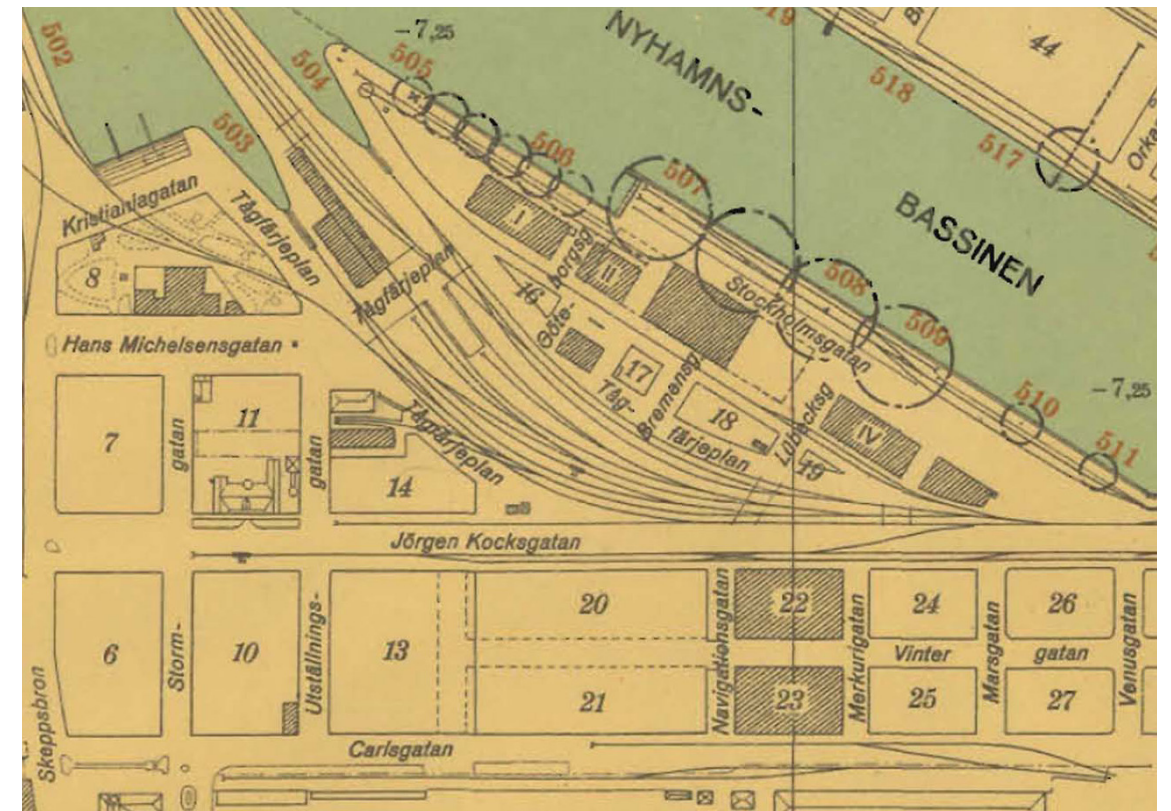
Figur 1. Bilden visar Nyhamnen 1906. Projektplatsen har markerats med en röd cirkelmarkering och utgörs till större delen av en grävd kanal, så kallad "Stora kanalen". Bilden är beskuren (Nilsson, A. (1906)).

Nyhamnens historia

Projektplatsen: Hans Michelsensgatan – Tullförvaltningens hus – Stockholmsmagasinet

Projektplatsen, liksom större delen av hela Nyhamnen, är resultatet av utfyllnader och utbyggningar av Malmös kajer (Tolikas, Johansson & Franzén, 2019). Sedan 1775, då hamnen först anlades av köpmannen Frans Suell, har kustlinjen på detta sätt flyttats allt längre ut (Ibid. 2019). Nyhamnsbassängen bildades i början på 1900-talet i samband med att Nyhamnspiren och Hullkajen byggdes ut. Innan dess sträckte sig vatten ända ned till Jörgen Kocksgatan (Ibid. 2019). På karta 3 H7, ritad 1906 av Anders Nilsson, går det att se att projektplatsen för detta arbete utgörs av en grävd kanal kallad *Stora kanalen*. Kanalen gör att anslutande kvarter, Kattegatt samt Bore, har fått fasade former som anpassats efter kanalens utsträckning (se figur 1).

På karta 254 Ö1, ritad 1952, är projektplatsen täckt med tågräls och kallas *Tågfärjeplan* (se figur 2). Det går också att utläsa att Stockholmsmagasinet har ett rakt tågspår intill sig som

Figur 2. På kartan syns Stockholmsmagasinet och Tullförvaltningens hus. Projektplatsen omnämns som "Tågfärjeplan". Bilden är beskuren (Okänd upphovsman, Malmö stadsbyggnadskontor (1952)).

går i linje med husets fasad. Detta stämmer enligt den kulturhistoriska utredning utförd av Malmö stad 2002 som menar att detta är anledningen till Stockholmsmagasinet stora, utskjutande skärmtak på dess södra sida (Malmö stad, 2002).

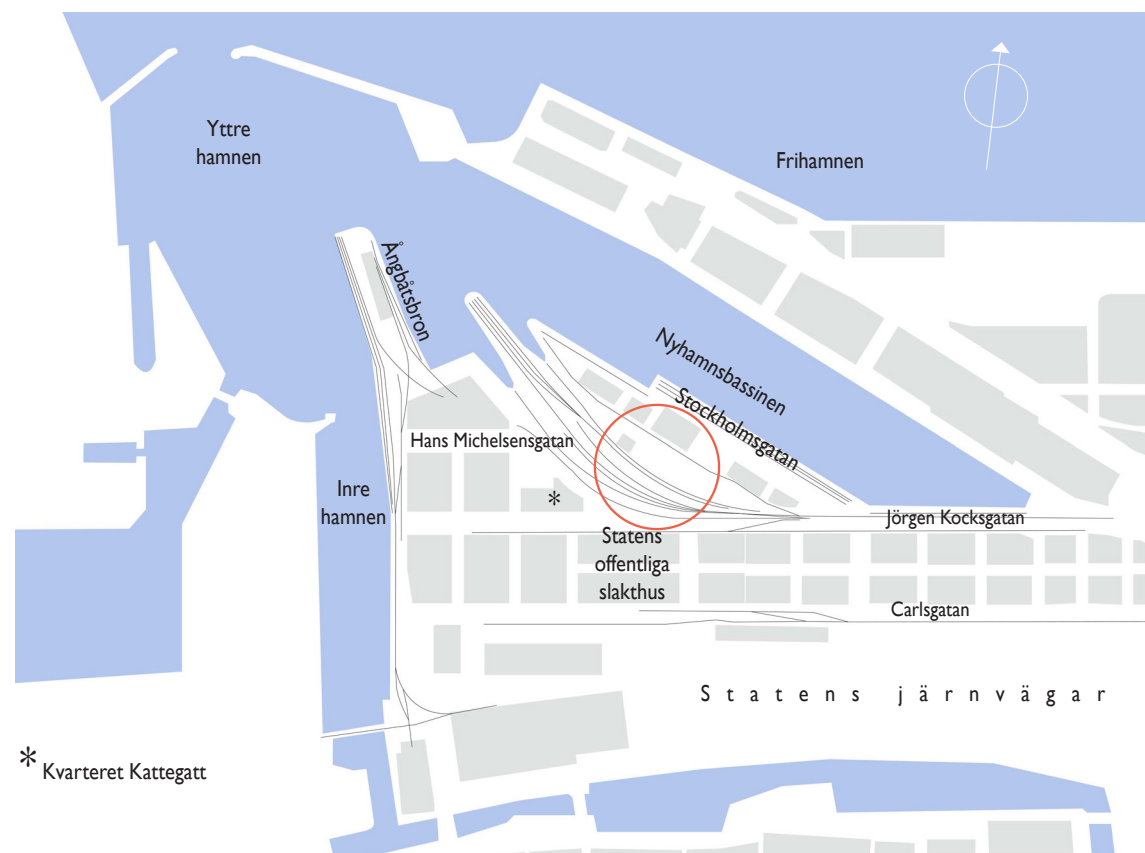
Ordet *färja* i *Tågfärjeplan* kan syfta till den färjetrafik som sedan slutet av 1800-talet varit tätt sammankopplad med Nyhamnen (Tolikas et al. 2019). Det fanns både ett ångfärjeläge liksom en av SJ upprättad tågfärjestation inom området (Tolikas et al. 2019). Sedan 1800-talets mitt fanns även färjetrafik från platsen för flygbåtsterminalen vid Skeppsbron (Malmö stad, 2002, sid. 29).

Nyhamnens historia präglas således av järnvägsverksamhet, skeppsfart och handel. I början av 1990-talet började också den nyss igenfyllda inre delen av hamnen användas som uppställningsplats för bilar (Tolikas et al. 2019). Industrimiljöerna som idag vittnar om detta är en viktig del av områdets identitet (Ibid. 2019).

Järnvägen är mellan perioden 1864, då stambanan anlades, till 1900-talets senare del tätt förbunden med Malmös hamnverksamhet (Ibid. 2019.). Vissa stickspår finns kvar ännu idag och den struktur som spårläggningen givit upphov till kan avläsas i strukturen av områdets gator och kvarter (Ibid. 2019). Ett tydligt exempel är kvarteret Kattegatt (Malmö stad, 2002, sid. 34). Detta ligger i direkt anslutning till projektområdet och det är rimligt att anta att den böjda form som har sitt ursprung i Stora kanalen (se figur 1) har bevarats med anledning av de svängda järnvägsspår som senare tagit dess plats (se figur 2 & 3).

Nyhamnen och mellersta hamnen används främst idag för tillfällig uppställning av importerade bilar i väntan på vidare transport (Malmö stad, 2019, sid. 56).

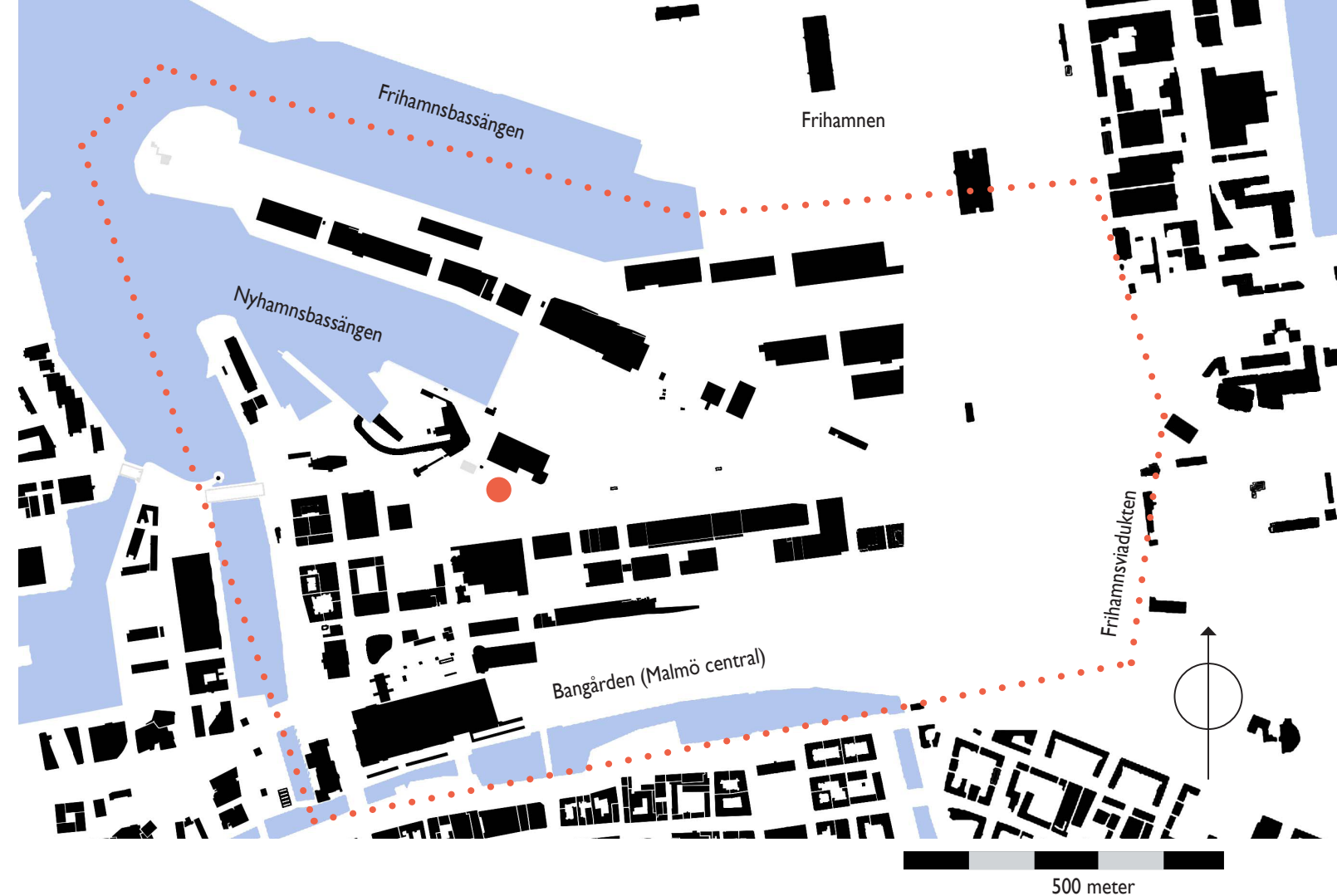

Figur 3. Nyhamnen 1952. Stora kanalen är igenfylld. Området för projektplatsen är täckt med tågspår (Illustration baserad på Malmö stadsbyggnadskontor (1952)).

Figur 4 . Nyhamnens placering inom Malmö idag.

Figur 5. Nyhamnen idag. Nyhamnen kallas området som avgränsas av Frihamnen och Frihamnsbassängen i norr, Frihamnsviadukten i öster, centralstationen och bangården i söder och inre hamnen i väster. Projektplatsen är markerad med röd prick. (Illustration baserad på Malmö stads översiktsplan. Malmö stad, 2019, sid. 3)

Malmö stads mål

Vad säger översiktsplanen?

Nyhamnen är belägen i hjärtat av Malmö, med havet på ena sidan och centralstationen på andra (se figur 4 & 5). Valet av den mer avgränsade projektplatsen har till stor del styrts av Malmö stads översiktsplan. I översiktsplanen går det att läsa att Jörgen Kocksgatans grönstråk intill Stockholmsmagasinet och Tullförvaltningens hus ska utvidgas till en park och att en förskola ska placeras i anslutning till den (Malmö stad, 2019, sid. 14 & 27). Denna park valdes till projektplats då det är rimligt att anta att parken kommer nyttjas i förskoleverksamheten och därför ha en stor andel barn som besökare (Malmö stad, 2019, sid. 35).

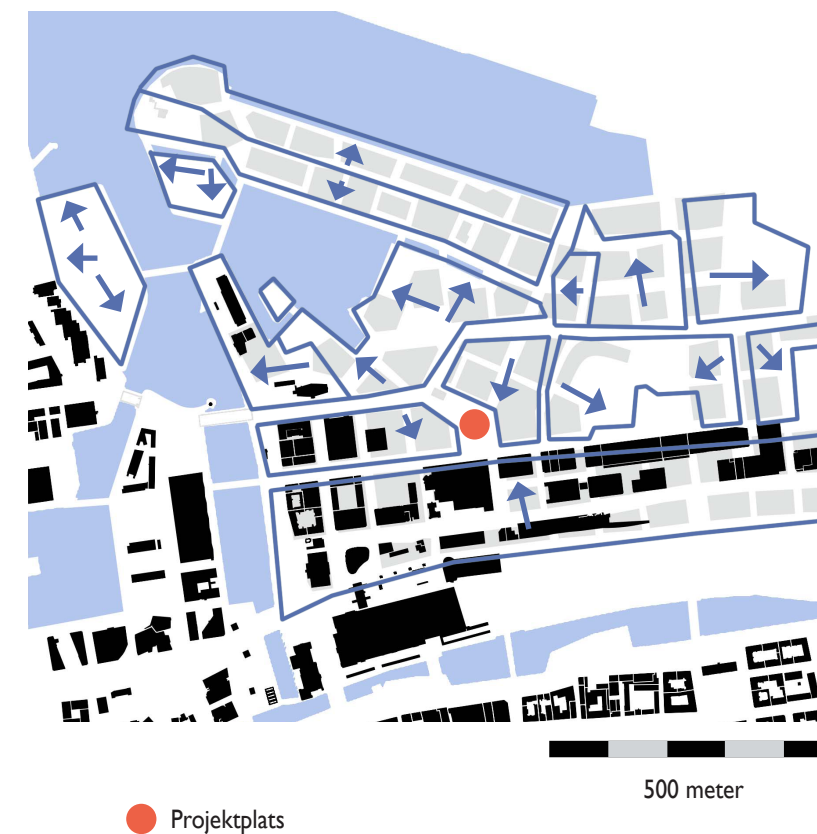
I översiktsplanen går det också att se principiella avgränsningar av parken som planeras på denna plats. I Tyréns rapport *Risk och säkerhet -Underlag till MKB för fördjupad översiktsplan Nyhamnen* (2017) går det att se en schematisk kvartersstruktur för området som är tagen från Nyhamnens fördjupade översiktsplan för samråd (se figur 9, Tyréns, 2017, sid. 12). Denna bild visar parken som aningen mindre än i översiktplanen, med ett sammankopplat gång- och cykelspår som löper längs med östra sidan av Stockholmsmagasinet och tvärs över Jörgen Kocksgatan. Då inget kartmaterial av Nyhamnens planering med större detaljeringsgrad funnits att tillgå är det denna grova, schematiska indelning som har använts som utgångspunkt för ytterligare gestaltning.

Figur 6. Figuren visar gång- samt cykelvägar och kollektivtrafikstråk. Grönt visar gång- samt cykelnät medan gult visar dragning av kollektivtrafik, buss eller spårväg. Hållplatser för kollektivtrafik är i översiktsplanen planerad att gå längs projektområdets västra del, utmed Tullförvaltningens hus, medan gång- och cykelvägar kantar projektområdets östra samt södra del. Illustration baserad på Malmö stads översiktsplan (Malmö stad, 2019, sid. 41)

Figur 7. Figuren visar kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och strukturer som ska bevaras inom Nyhamnen. Gult visar byggnad där ytterligare utredning angående bevarande behövs. De två byggnaderna som ligger i direkt anslutning till projektplatsen, Stockholmsmagasinet och Tullförvaltningens hus, tillhör bevarandevärd bebyggelse. Den krökta strukturer, som kan observeras på plats i anslutning till Jörgen Kocksgatan, bilparkeringarnas riktning och i kvarteret "Kattegatt", tillhör enligt översiktsplanen "värdefulla siktlinjer och historiska platser och strukturer som ska bibehållas" (Malmö Stad, 2019, sid. 33). Då siktlinjer inte kan vara krökta, som bilden i översiktsplanen visar, är det rimligt att anta att markeringen sannolikt syftar på just den böjda strukturer som de forna järnvägsspåren har lämnat i gatunätet. Illustration baserad på Malmö stads översiktsplan (Malmö stad, 2019, sid. 33)

Figur 8. Figuren visar principiell avrinning av dagvatten inom Nyhamnens planerade kvartersstruktur. Gröna miljöer bör enligt Malmö stads översiktsplan fungera som uppsamlings- och fördröjning av dagvatten. Detta gör att parkernas hårdgjorda yta ska minimeras samtidigt som växtlighet ska, där det kommer behövas, anpassas så att den kan tåla perioder av vata. Samtidigt kan ytor som vid stora regn fungerar som uppsamlingsplats för vattenmassor fungera för andra funktioner övrig tid (Malmö stad, 2019, sid. 44). Illustration baserad på Malmö stads översiktsplan (Malmö stad, 2019, sid. 44)

Figur 9. Figuren visar möjlig grönsstruktur inom Nyhamnen. Illustration baserad på Malmö stads översiktsplan (Malmö stad, 2019, sid. 35) samt Tyréns rapport Risk och säkerhet (Tyréns, 2017, sid. 12). De transparenta partierna visar områden markerade i Malmö stads översiktsplan och täckande de som är markerade i Tyréns rapport. Jörgen Kocksgatan ska bli till ett grönt stråk med Kungsgatan som förebild (Malmö stad, 2019, sid. 16 & 34). Stråket ämnas bli 30-40 meter brett med trädplanteringar cykel, gångbana och olika faciliteter som ska locka till utevistelse (Malmö stad, 2019, sid. 34). Längs detta ska parker, grundskolor, förskolor, caféer och lektyr förläggas (Malmö stad, 2019, sid. 16). På detta vis är det menat att Jörgen Kocksgatan ska bli till en grön och trygg korridor i Nyhamnens kärna (Malmö stad, 2019, sid. 16).

Karaktär och identitet i översiktsplanen

Översiktsplanen är tydlig med att Nyhamnens historiska identitet bör betraktas som ett bärande element i utvecklingen av området (Malmö stad, 2019, sid. 37). Med detta menas att byggda rester och strukturer som vittnar om hamnverksamheten om möjligt ska sparas. Det kan röra sig om kajer, ramper, järnvägsräls och markbeläggning. Översiktsplanen uppmanar också till att ny utformning kan markera historiska mönster genom att till exempel med siktlinjer följa tidigare kajkanter (Malmö stad, 2019, sid. 32). Vad som bör tilläggas är dock att planområdet för projektplatsen och delar av Nyhamnen i stort antas vara drabbat av markföroreningar. Risken uppskattas vara måttlig- till stor och mark måste därför saneras (Malmö stad, 2019, sid. 49).

Grönska

- Gröna miljöer bör vara utformade så att flera funktioner kan ta plats, promenad, lek och spontanidrott (Malmö stad, 2019, sid. 16 & 34).
- Hårdgjord yta inom parker ska minimeras samtidigt som växtlighet ska, där det kommer behövas, anpassas så att den kan tåla perioder av våta. Ytor som vid stora regn fungerar som uppsamlingsplats för vattenmassor kan fungera för andra funktioner övrig tid (Malmö stad, 2019, sid. 44).
- Gröna miljöer ska hålla en hög biologisk mångfald och lägga grunden för ekosystemtjänster, bland annat ska vegetation som ger bäst förutsättningar för växt- och djurliv prioriteras (Malmö stad, 2019, sid. 34).
- Vegetationen ska ge skugga och sänka temperaturen, i synnerhet vid förskolor, skolor och vårdboenden där särskilt känsliga grupper vistas (Ibid, 2019, sid. 34).

T. h. Figur 10. Detalj av spontant etablerad vegetation i sprucken asfalt.

Platsen som utgångspunkt

Vad kännetecknar Nyhamnens karaktär och identitet?

Karaktär

Stadsplaneraren Cliff Hague menar att just orden “karaktär” och “identitet” flitigt brukar användas av planerare i sammanhang som rör bevarande kontra nyexploatering i befintlig stadsmiljö (Hague, 2005, sid. 5). I många fall används orden tillsammans där det är oklart om de ska ses som synonyma, medan de ibland förklaras som skilda i sin innebörd. En viss tendens kan dock skönjas att begreppet ”karaktär” till större del betecknar en plats materiella egenskaper. Christian Norberg-Schulz skriver i *Genius loci – Towards a phenomenology of architecture* att en plats karaktär avgörs av de material och former som utgör platsen. Begreppet karaktär sammanfattas av densamme som en fråga om hur ting är gjorda och avgörs därför till stor del av det tekniska utförandet (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f). Detta stärker bilden av att karaktär är tätt sammanlänkat med fysiska material, taktilitet och form. Vi kan baserat på detta motivera att en äkthet i material och konstruktion är synnerligen viktigt i bevarandet och/eller förstärkningen av karaktär.

Vid ett besök av Nyhamnen i dagsläget blir det tydligt att denna definition applicerad på platsen ger en karaktärsbestämmelse i form av ett lapptäcke av olika hårda material som asfalt, makadam, grus, platsgjuten betong, tegel, olika former av betongplattor, smidesdetaljer och omålat trä. Utöver detta ingår även spontant tillfört material som till exempel korn från Lantmännens silo, blåmusselskal och växtlighet (se figur 10-14).

Figur 11. Spontan etablerad växtlighet i strikta gräsfogar.

Figur 12. Den gula blomman, troligen någon typ av stånds (Mossberg & Stenberg, 1992, sid. 468), återfinns inom större delen av Nyhamnsområdet.

Men karaktär kan inte sammanfattas med enbart fysiska element. Marilyn Higgins, universitetslektor vid Heriot-Watt University, menar att relationen mellan elementen utgör en viktig roll i att definiera en plats karaktär (Higgins, 2005, sid. 184, Norberg-Schulz, 1980, sid. 6ff). När Norberg-Schulz förklarar att en plats avgränsningar måste studeras för att kunna urskilja dess karaktär så inkluderar dessa avgränsningar även immateriella gränser. Det vill säga, det gäller inte enbart marken och stadsrummets fasader utan också hur himlen ter sig över platsen i fråga. Särskild emphasis läggs på *hur* dessa avgränsningar upplevs (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f). Vi skulle således möjligen kunna säga att karaktären kan definieras som summan av de sinnliga upplevelser en plats frambringar.

Enligt denna definition måste vi lägga till Nyhamnens immateriella kvaliteter. Detta inkluderar bland annat en stor himmelsyta, vind, maskinbuller, trafikljud, kluckande vatten, skränande måsar och en frisk havsdoft blandat med doften av jäst spannmål.

Förutom detta måste vi också svara på frågan om *hur* platsens avgränsningar ter sig; hur är marken under våra fötter, väggarna som definierar rummet och himlen över våra huvuden (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f). Detta är en öppen frågeställning och vi får sannolikt olika svar beroende på vem vi frågar och när. Men karaktär, skriver Norberg-Schulz, är också ett resultat av tidens skiftningar. Både tidpunkt på dygnet liksom säsong bidrar markant till att förändra ljusförhållanden (Norberg-Schulz, 1980, sid. 15) och därmed hur platsens element upplevs.

Nyhamnen har i sitt gatunät och i sin disposition av huskroppar en stark öst-västlig riktning. På projektplatsen är dock gatan tydligt krökt. Denna krök förstärks genom rader av parkeringsplatser. Detta är en kontrast mot Nyhamnens i övrigt raka riktningar. Det kan därför argumenteras vara en viktig del i projektplatsens karaktär då denna krökning svarar på frågan om *hur* de avgränsningar som definierar rummet är (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f).

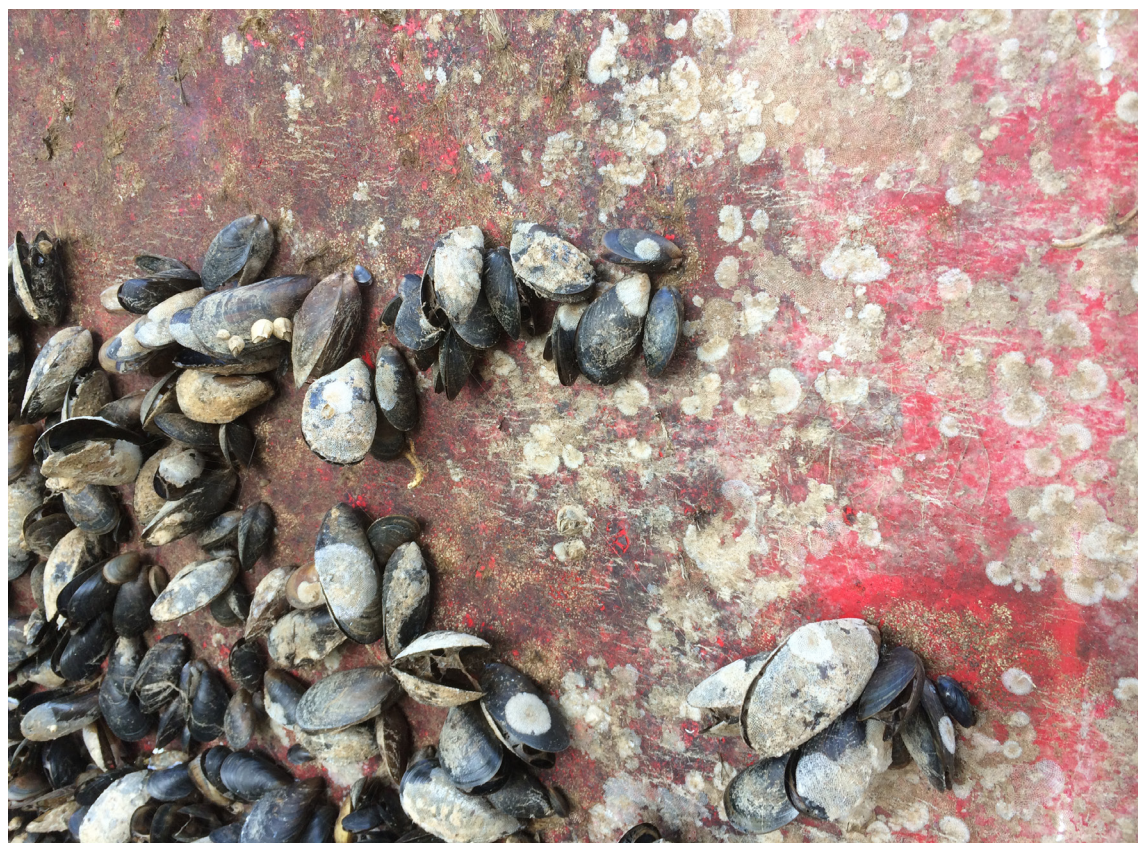
Skalan i Nyhamnen är både överdimensionerad, med massiva huskroppar och vidsträckta siktlinjer, och anpassad för människans storlek. Bebyggelsen skiftar mellan låga hus till enorma industribyggnader med tillhörande silos. Byggnader som använts för industri eller magasinering har av förklarliga skäl en större storlek medan de byggnader som använts till kontorsändamål ofta har en mänsklig skala och sällan är högre än två våningar. Denna balans svarar delvis på frågan *hur* platsen ter sig. En sådan kontrastverkan blir sålunda också en viktig del i definitionen av Nyhamnens karaktär.

Vid besök av Nyhamnen har det observerats att området domineras av hårda material som är antingen grova och skrovliga som till exempel asfalt, eller släta och blanka, som glas eller mosaikinslag i fasader. Den växtlighet som finns inom området består främst av spontan etablerade skira örter (se figur 10-12). Växtligheten domineras vid tidpunkten för besöken av en gul blomma, troligen någon typ av stånds (Mossberg & Stenberg, 1992, sid. 468), som vid samtliga besök mellan augusti till mitten av oktober står i blom (se figur 10 & 12) men här återfinns också gräs som bergrör (Mossberg & Stenberg, 1992, sid. 582), och låga taggiga buskar som nypon och björnbär. Planterad växtlighet finns sparsamt runt om i området och består då mestadels av vindtåliga träd som oxel, svarttall och avenbok. Dock återfinns också en del överraskningar, som en tamarisk som växer längst ut vid ångbåtsbassängen.

Figur 13. Hög med korn vid Lantmännens silo.

Figur 14. Blåmusslor vid Nyhamnsbassängen.

Betongplattor inom området är av typen som ska klara belastning av tyngre fordon. De har oftare än sällan rikliga gräsfogar. Asfaltsytor är, förutom att vara rikligt bemålade med trafikmarkeringar, buckliga och fulla av sprickor där gräs eller örter växer (se figur 10 & 11).

Identitet

Inom psykologi och psykiatri definieras begreppet ”identitet” som det som är centralt och typiskt för något eller någon. Själva ordet är sprunget från det latinska ordet *idem*, som betyder ”samma” (Hague, 2005, sid. 5). Innebörden skulle därför kunna förstås som det som förblir sig likt hos något eller någon.

Hague förklarar att även om identitetsbegreppet å ena sidan syftar på kärnan hos en människa och hur den definierar sig själv, så åsyftas också interaktionen mellan individen och andra. En egen identitet är resultatet av både direkt och indirekt interaktion med andra (Hague, 2005, sid. 5).

Vidare menar Hague att en plats erhåller sin identitet genom tolkningar och narrativ (Hague, 2005, sid. 5). Upprättande av berättelser och uppfattning om en plats är handlingar som utförs av människor; antingen de besöker den, får berättat för sig om den, läser om den eller ser filmer och bilder (Hague, 2005, sid. 5). Individens tolkning av en plats formas således parallellt av våra egna intryck och andras berättelser, liksom vårt kön, vår etnicitet och nationalitet etc. Även om en individs relation till en plats må vara personlig så är den följaktligen resultatet av ett mottagande av information som sedan selektivt rekonstruerats för att forma ett narrativ för individen inför platsen (Hague, 2005 sid.5), det vill säga avgöra individens relation till en plats.

På detta sätt menar Hague att upplevelsen av en plats är, liksom identitetsbegreppet, relationellt snarare än subjektivt (Hague, 2005, sid. 5). Detta faktum gör också att trots den mängd av möjliga identiteter som kan skapas för en plats går det ofta att urskilja några gemensamma och dominerande (Hague, 2005, sid. 5). Utifrån detta skulle vi kunna hävda att den personliga tolkningen till viss mån också blir den allmängiltiga. På så vis är det rimligt att samtidens tolkning av Nyhamnens historia blir en viktig del av dess identitet.

Enligt geografen Edward Relph är platsidentitet också tätt knutet till den mänskliga tolkningen av en plats. De tre basala element som ingår i en plats identitet är, enligt Relph, den fysiska miljön, aktiviteterna som försiggår där samt dess mening (Relph, 1976, sid. 47f). Med ”mening” syftar Relph till vad som skulle kunna översättas med ordet ”relation”. Det vill säga mänskliga intentioner och förväntningar, och är något som kan vara kopplat till den fysiska miljön men som inte nödvändigtvis är det. Till exempel så kan intentioner ändras för ett objekt eller en miljö, eller överföras från det ena till det andra (Relph, 1976, sid. 47f).

I Nyhamnens fall kan vi till exempel framhålla att platsen bland annat brukat användas för skeppsfart, handel och uppställning av bilar. Spåren från dessa funktioner gör sig påmind på projektplatsen med den krök som har sitt ursprung i en grävd kanal, som senare fylldes igen och blev belagd med tågräls, som i sin tur omvandlades till bilparkering (se figur 1 & 2, Nilsson, A. 1906 & Malmö stadsbyggnadskontor, 1952). För projektplatsen kan vi därför säga att meningen under lång tid till stor del har varit fordonstrafik längs denna böjda linje.

Därmed är denna struktur en viktig pusselbit att bevara för att den också svarar på frågan *hur* platsen är.

Byggnaderna och stickspåren som finns runt om i området har även de varit kopplade till skeppsfart, handel och livsmedelshantering, som Relph uttrycker det, haft ”mening” för detta, även om många av dem idag används för andra ändamål eller inte används alls. Vi kan kanske inte säga att Nyhamnens identitet uteslutande är kopplad till dess historiska funktion, eftersom funktionen ändras med tidens gång. Vad som däremot verkar vara kopplat till identiteten är människans relation till platsen, som i sin tur kan bygga på historisk funktion och bruk.

Om vi återgår till det latinska ursprunget idem för begreppet ”identitet”, det vill säga *samma*, borde just historiska skeenden vara en viktig del för en plats identitet. Detta eftersom inträffade händelser möjligen är det enda som kan förbli oförändrat för en plats. Nyhamnen kommer alltid att ha *varit* en plats för skeppsfart, hamnverksamhet, livsmedelshantering, biluppställningsplats och skräpmark. Med det sagt är historien under ständig omtolkning och präglas starkt av samtida analys. Det handlar möjligen lika mycket om hur människor *kommer* tolka dessa historier och funktioner. Hur människor utvecklar och kanske – förutsatt att de är införstådda med platsens historia – fördjupar relationen till en plats. Det kan då tyckas rimligt att anta att en identitet för en plats, liksom identiteten hos en människa, är under ständig utveckling. Nyhamnen kommer sannolikt inte tolkas som en industrihamn för all framtid, nya aktiviteter kommer känneteckna stadsdelen och förändra relationen mellan hamnen och stadsborna. Kanske är det ur det perspektivet inte möjligt, eller ens önskvärt, att konservera en plats identitet.

Sammanfattningsvis kommer identitet i detta arbete definieras som platsens berättelse eller berättelser; det vill säga den relation människor bygger till en plats via narrativ och tolkningar, medan karaktär definieras som de materiella – såväl som immateriella – element och tillika atmosfär som bygger upp en plats.

God lekmiljö som utgångspunkt

Hur kan gestaltning som utgår från en plats karaktär samtidigt leda till en god lekmiljö för barn?

Lekmiljöns innehåll

I Örebro kommuns skrift *Lek på riktigt- om att sluta bygga lekplatser och börja skapa rikare lekmiljöer* går det att läsa att barns lek alltid är förenad med miljön den utspelas i. Lekmiljöns olika attribut kan stimulera till – eller skapa förutsättningar för – lek. Därför är följaktligen miljöer som bjuder på rika och varierande upplevelser, och därmed kan inspirera till en större spännvidd av olika lekar, en naturlig målsättning i planeringsarbetet av lekplatser (Örebro kommun, 2018, sid. 15).

Att en lekmiljö har en karaktärsfull och spännande gestaltning har betydelse för att den ska uppfattas som inbjudande (Örebro kommun, 2018, sid. 18). För att en lekmiljö ska vara välbesökt måste själva *miljön* också vara intressant, vacker eller spännande. Ordet *lekmiljö* eller *leklandskap*, är att föredra framför lekplats som istället för att ge bilden av platsspecifika, tillverkade element som samverkar med omgivningen för tankarna till traditionellt uppställda lekredskap på en avgränsad yta. I en lekmiljö är meningen att lekredskapen är integrerade med omgivningen för en synergieffekt (Örebro kommun, 2018, sid. 15). Det går därför att hävda att det är just genom att utgå från en plats karaktär som denna typ av interaktion och variation skapas.

Lekmiljöns läge

För att en gestaltning av en lekmiljö som utgår från platsens karaktär ska kunna leda till en god miljö krävs att det faktiska, geografiska läget också är valt med omsorg. Offentliga lekmiljöer måste vara lätta för barn i närområdet att nå. De får därför gärna ligga i anslutning till skolor och förskolor eller i populära gång- och cykelpassager, till exempel mellan bostadsområden och förskola/skola. En placering av lekmiljön där många människor rör sig är också en fördel utifrån en trygghetsaspekt, gemensamt med belysning, skötsel och utformning. Det är också viktigt att lekmiljön inte ligger utsatt i fråga om mikroklimat. Det bör finnas skydd från vind, sol och regn för att kunna fungera under många väderförhållanden. Likaså bör en placering nära trafikerade vägar som med tillhörande trafikbuller kan utgöra en störning undvikas (Örebro kommun, 2018, sid. 17f).

Topografi

En viktig faktor till grunden för en god lekmiljö är den kuperade terrängen (Boverket & Movium, 2015, sid. 71; Lenninger & Olsson, 2006, sid. 19). En varierad topografi som innehåller både ondulerande mark som slänter, kullar och diken liksom byggda element i form av murar och trappor bidrar till att locka till rörelse (Boverket & Movium, 2015, sid. 71; Örebro kommun, 2018, sid. 21). Även små höjdskillnader som till exempel ojämn och bucklig asfalt kan bidra positivt i leken och skapa minikullar som är roliga att springa eller cykla över (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 23). Till motsats från en platt terräng bildar höjdskillnader naturliga rum och delar in större ytor till rum i en skala som bättre passar barnet (Örebro kommun, 2018, sid. 21). På samtliga av de besökta lekmiljöerna,

Bryggartäppan, Anders Franzéns park och Betonglekplatsen fanns byggda, klätterbara objekt som hörde till lekmiljöns mer karaktärgivande element (se bilaga 1). En mamma på plats för besöket i Bryggartäppan berättar att barnen gärna ger sig upp på taken på de små kåkarna. I Betonglekplatsen finns både låga mursekvenser, stenbumlingar och betongskulpturer att hoppa emellan. Marken har dock inte synbart modellerats på någon av platserna. I Anders Franzéns park fanns dock en befintlig sluttning som lekmiljön hade byggts ihop med.

Grönska

En gängse uppfattning är att en hög andel vegetation är centralt för att en lekmiljö ska vara funktionell, trivsamt och intressant (Hagen, 2015, sid. 14; Örebro kommun, 2018, sid. 21). Detta eftersom buskar och träd visuellt dämpar störningar från omgivningen men främst för dess rumsskapande egenskaper. Buskage och vegetation ger barnet möjlighet att hitta egna rum och bygga kojor (Örebro kommun, 2018, sid. 21). Med detta som bakgrund hade det kunnat argumenteras för att en plats vars karaktär till största del definieras av en brist på vegetation inte är lämplig att utgå ifrån vid gestaltningen av en lekmiljö. Betonglekplatsen saknar helt träd och buskar inom den gestaltade lekytan. Däremot ramas platsen in av trädrader och anslutande gräsmatta.

I Bryggartäppan finns ett mindre antal träd och buskar som är integrerade i lekmiljön, bland annat en större hassel som enligt en förälder på plats också fungerar som ett populärt lekredskap hos barnen. Det går att, baserat på åldern på vegetationen, gissa sig till att den sparats från fickparken som tidigare funnits på platsen. I Anders Franzéns park är omgivningarna gröna medan själva varvsmiljön är utan vegetation. Barnen på platsen verkar dock förlägga sin lek så att den både äger rum i den trädbeklädda sluttningen strax bakom varvet och inne i själva varvsmiljön. Att utgå från befintlig vegetation i gestaltningen av lekmiljö kan antas vara att föredra då lekredskap bör vara integrerade eller placerade i närheten av vegetation (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 19; Boverket & Movium, 2015, sid. 84).

Rumslighet

En god lekmiljö bör vara zonerad, det vill säga indelad i större och mindre rum som kan brukas på olika sätt (Boverket & Movium, 2015, sid. 84; Örebro kommun, 2018, sid. 24). Ytorna bör vara flexibla i sin utformning och det bör finnas platser som kan hysa lugna lekar och där barnen kan få vara för sig själva liksom ytor stora nog för vild lek (Örebro kommun, 2018, sid. 24). Det ska dock påpekas att utformningen av rummen bör göras utifrån en skala som passar barnet (Örebro kommun, 2018, sid. 35). Vidare bör rummens disposition vara sådan att det finns en variation av öppna ytor och vegetation i form av buskar och träd (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 19). Detta bekräftas av Hagen som menar att barn föredrar miljöer som är varierade och upplevs oförutsägbara (Hagen, 2015, sid. 14). Det kan därför sägas att om det finns antydning till rumsindelningar på den plats som ska gestaltas till en lekmiljö är detta något som kan vara positivt att ta fasta på.

Det ordnade respektive oordnade

Vad som möjligen kan sägas kring gestaltning av lekmiljöer är att det är viktigt att lekmiljön inte domineras av intrycket att vara iordningställd för barnlek. Kultursociolog och rådgivare

kring idéutveckling och design av utemiljöer Benny Schytte förklarar i Lenninger & Olssons bok *Lek äger rum* att barn är mindre uppmärksamma och mer riskbenägna när de leker i tydligt definierade lekplatser. Vid till exempel trädklättring eller lek i miljöer som inte faller under kategorin *lekplats* vidtar barn större försiktighet i sina rörelser (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 104). Det kan möjligen vara så att barnet förutsätter att en av iordningställd lekplats är såpass säker att ytterligare försiktighet inte krävs. Därför går det kanske också att argumentera att det är positivt ur säkerhetssynpunkt om en lekmiljö är gestaltad på ett sätt som gör att den uppfattas som ”en plats som går att leka på” snarare än en regelrätt lekplats.

En lekmiljö som i sin utformning kan tillåta att barnet får ”förstöra” kan också anses vara en god egenskap. En fördel är om barnet kan få utforska sin miljö på ett naturvetenskapligt sätt, det vill säga förstöra för att förstå. Detta kan till exempel vara att titta i en fröställning eller rasa en koja för att bygga om eller bygga något annat (Norén-Björn, 1977, sid. 44ff). Även mindre detaljer som kan upplevas som brist på skötsel kan i lekmiljöer ofta vara en kvalitet, små variationer i topografin som bulor och sprickor i asfalt kan berika leken och fungera som hinder att ta sig över (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 23). Det kan därför vara en poäng att titta efter andra än traditionella kvalitéer hos en plats som ska gestaltas till en lekmiljö med utgångspunkt i befintlig karaktär. ”Skönhetsfel” och brister i designen kan enligt ovanstående argument vara värda att bevara eller vidareutveckla. Detta innebär samtidigt att en tillåtande attityd hos vuxna som besöker platsen är lika viktigt. Barns lek frodas ofta i miljöer som med vuxna ögon anses vara ”stökiga” medan vuxna i sin tur ofta tilltalas av en mer ordnad struktur (Örebro kommun, 2018, sid. 27).

Även om det skulle kunna vara önskvärt att hitta en gestaltning som kan tillgodose dessa diametralt motsatta behov så finns det andra tillvägagångssätt att ta till. En metod kan vara att istället jobba med information och dialog, till exempel att sätta upp informativa skyltar. Ett annat sätt kan vara att anpassa miljön så att den enkelt kan snyggas till. Detta kan till exempel göras med hjälp av förvaringslådor eller förhållningsregler för platsen (Örebro kommun, 2018, sid. 27). Att variera utformningen till den grad att det finns platser som tilltalar både barn, ungdomar och vuxna är också ett sätt att skapa höga sociala värden (Örebro, 2018, sid. 22). Oavsett metod kan det vara bra att känna till att små barn ofta besöker en lekmiljö tillsammans med sina föräldrar eller andra vuxna. Även om de kan vara med i leken är det vanligt att de sitter en bit bort och håller uppsikt (Örebro, 2018, sid. 22). Goda sittplatser samt en miljö som gör att vuxna gärna går hit och dessutom stannar längre stunder på kan därför antas vara viktiga faktorer i en gestaltad lekmiljö, då barns lek behöver tid för att utvecklas (Örebro kommun, 2018, sid. 16).

Lekmaterial

Lekredskap som utgår från en plats karaktär eller identitet kan se ut på många olika sätt och variera i utformning, funktion och detaljeringsgrad. Tor Svaes miniatyrmiljöer i Bryggartäppan och Anders Franzéns park har ett tydligt berättande syfte och visar, både i form och material, miljöer som idag inte länge finns, eller dit barn i vanliga fall inte har tillträde. Betonglekplatsen verkar ha ett liknande syfte i sin gestaltning även om detaljeringsgraden är betydligt mer avskalad. Samtliga lekmiljöer använder sig av material som kan tolkas som ”äkta” eller trovärdiga för platserna eller narrativet för gestaltningen. Det skulle å ena sidan kunna gå att tolka in ett pedagogiskt syfte, men det skulle lika gärna

kunna kallas att bjuda barnet på en mångfald av sinnesupplevelser som enligt Norén-Björn ska anses positivt för en lekmiljö (Norén-Björn, 1977, sid. 44ff). Vidare menar Norén-Björn att det är bra om barnet får en rik palett av material att utforska som olika typer av ytor som varierar i känsla och temperatur liksom dofter, ljud och smaker (Norén-Björn, 1977, sid. 44ff). Att ta fasta på en plats mångfald i material kan utifrån detta, liksom de besökta lekmiljöerna Betonglekplatsen, Bryggartäppan och Anders Franzéns park, argumenteras är av stor vikt. Om vi dessutom går tillbaka till Norberg-Schulz definition av karaktär så bekräftas vikten av att välja äkta material genom att den i hög grad svarar på fråga om *hur ting är gjorda* och av det tekniska förverkligandet (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f). Detta motiverar ytterligare att en äkthet i material och konstruktion är synnerligen viktigt i bevarandet eller förstärkningen av en plats karaktär.

Då lekredskap i litteraturen också ofta definieras som naturliga material: pinnar, fröställningar, vatten, sand eller sten (Norén-Björn, 1977, sid 44ff; Hagen, 2015, sid 14; Örebro kommun, 2018, sid 16), är det rimligt att anta att även denna typ av material kan utgå – och vidareutvecklas – från en plats karaktär. Nyhamnen, som är relativt rik på löst material som grus och kross i olika fraktioner samt örter och gräs med olikformade vippor hade utifrån detta perspektiv kunnat vara en god grund för en gestaltning av en lekvänlig miljö. Detta i synnerhet då det gemensamt för många studier är att barn vid utomhuslek tenderar att välja att leka på annat sätt än med fasta lekredskap (Hagen, 2015, sid. 14; Norén-Björn, 1977, sid. 63; Lenninger & Olsson, 2006, sid. 9f). Leken äger ofta rum bredvid lekinstallationen (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 9f).

Trond Løge Hagen, lektor vid Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning, påpekar att intresset för lekmaterial verkar ha ett samband med hur varierat det går att använda (Hagen, 2015, sid. 14). Detta gäller inte bara de olika användningsområden som tänkts i designen utan de faktiska användningsmöjligheterna. En bänk kan till exempel både användas som sittmöbel eller spela mer eller mindre framträdande roller i lek. Den kan både vara en yta som kan användas till att baka sandkakor på liksom en höjd att hoppa från, gömma sig under eller färdas på (Örebro kommun, 2018, sid. 16). Till exempel påpekar Hagen att de gånger som fasta lekredskap används så är det ofta av äldre barn som brukar dem på ett annat sätt än tilltänkt (Hagen, 2015, sid. 14).

Klassiska, fasta lekinstallationer som är mindre flexibla i sin användning verkar därför spela en mindre roll för att avgöra huruvida en lekmiljö är god eller ej. Denna typ av redskap, liksom kojor, eller affärsskärmar på platser som har brist på löst naturmaterial, används inte av barnen (Norén-Björn, 1977, sid. 63).

Som tidigare nämnt är en viktig aspekt för lekmiljöns kvalitet om de innehåller lekmaterial som barnet själv kan forma, förändra eller interagera med (Norén-Björn, 1977, sid. 47f; Örebro kommun, 2018, sid. 16). Detta gör också att sandlådan, trots att den kan kategoriseras som en fast lekinstallation, är populär bland barn (Norén-Björn, 1977, sid. 63).

Örebro kommun menar att sandlådor med fördel kan ha en annan än traditionell utformning. Små sandlådor med klassiskt fyrkantig form ger associationer till småbarnslek och är inte att rekommendera, även om konceptet sandlådelek kan vara framgångsrikt även högt upp i åldrarna (Örebro kommun, 2018, sid. 25f). Örebro kommun påtalar istället havets sandstrand som lämplig inspirationskälla vid utformningen. En stor och dynamisk sandmiljö, gärna med inslag av vatten, ger en uppsjö av variationsmöjligheter och experimenterande i leken

(Örebro kommun, 2018, sid. 25f).

För detta arbete kommer god lekmiljö definieras som den plats som är lätt för barn att använda. Detta innebär att platsen är inbjudande för både barn och vuxna, markerar att lek får äga rum, enkel att ta sig till och kan användas under olika typer av väderlek. Vidare kan god lekmiljö anses vara den plats som innehåller element som kan skapa förutsättningar för varierad lek och för att olika typer av lek kan ske parallellt. Det förutsätter att platsen kan tillgodose barnets behov gällande topografi, rumslighet, vegetation, lekredskap etc.

Lekmiljöns karaktär och identitet

Artefakter och lekredskap

Även om det kan argumenteras för att konstruerade lekredskap inte är lekplatsens viktigaste element (Norén-Björn, 1977, sid. 63; Hagen, 2015, sid. 14), så fyller de den viktiga funktionen av att i det offentliga rummet markera att barn och deras lek får ta plats (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 16f; Örebro kommun, 2018, sid. 18). Detta gäller också för temalekplatser eller övriga lekmiljöer med karaktärsfull eller iögonfallande gestaltning. Lekmiljöer med ett tydligt tema eller med platsspecifika lekredskap signalerar att miljön är påkostad och därmed att barns lek är viktig. Sammantaget kan det uttryckas som att iögonfallande eller karaktärsfull gestaltning ”bjuder in” till lek (Örebro kommun, 2018. sid. 18f).

En gängse uppfattning är att lekmiljöns gestaltning bör utgå från den befintliga platsen (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 100; Jansson et al. 2016, sid. 90f; Örebro kommun, 2018. sid. 18f). Detta beror bland annat på att barnfamiljer i regel besöker flera olika lekmiljöer inom sitt närområde, varför en variation i upplevelser är önskvärd (Örebro kommun, 2018. sid. 18f). Benny Schytte framhåller i Lenninger och Olsson:

Det skulle bli mer spännande och ge fler upplevelser om lekplatsen präglades av den plats de anläggs på. Som det är nu är lekplatser allt för lika, oavsett var de ligger.

(Lenninger & Olsson, 2006, sid. 100.)

Vidare betonar Schytte vikten av att arbeta mot rådande rikriktning kring utformning av lekplatser, som i hög grad kan sammankopplas med industrin kring lekredskap (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 100.). Lekmiljöer som tar avstamp i platsspecifika kvalitéer och lokala attribut blir friare i sin utformning och särskiljer sig ifrån standardiserade lekmiljöer där ett fokus på säkerhet dominerar utformningen (Jansson et al. 2016, sid. 90f).

Befintliga värden och karaktärsfulla drag på en plats där en lekmiljö ska anläggas kan genom gestaltning förstärkas med markmodellering, byggda element och konstnärlig utsmyckning (Örebro kommun, 2018. sid. 18f). Skulpturer eller andra platsspecifika utrustningar kan bli starka identitetsmarkörer även för små lekmiljöer, ofta ger barnen egna namn till de platser som uppfattas som unika (Örebro kommun, 2018. sid. 18f).

Något som vidare motiverar formgivning av lekmiljöer med en unik prägel är att de underlättar barnets förmåga att förstå och hitta i sin omgivning. Rätt utformade lekmiljöer kan ge den fördelen att de bidrar till barnets orientering genom att urskilja sig med utmärkande detaljer, skulpturer eller artefakter (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 39).

Det är inte givet hur identitetsskapande föremål och utformning bör se ut. Schytte menar att goda lekmiljöer och föremål lämnar ett stort utrymme för barnet att göra sin egen tolkning om vad de ska användas till och föreställa. Lekföremål bör vara nonfigurativa för att undvika att påvisa hur det ska användas (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 100.) Liknande menar Örebro kommun att ju enklare och mer avskalat ett föremål är, desto fler användningsområden kan barnet med hjälp av fantasin skapa. Naturmaterial påpekar Örebro kommun är särskilt bra utifrån detta perspektiv (Örebro kommun, 2018, sid. 16).

Samma åsikt hade kunnat läsas in hos Norén-Björn när hon förklarar att barnet måste kunna utnyttja lekmaterialet efter egen fantasi och intention (Norén-Björn, 1977, sid. 47f). Norén-Björn menar dock att det ska ses som en fördel om lekredskap också kan berätta om en giltig social verklighet. Föreställande redskap, som till exempel fordon och arbetsredskap visar barnet exempel på komplicerad teknik som på detta sätt som blir förståelig (Norén-Björn, 1977, 47f). Denna uppfattning delas av Svae som menar att lekmiljön i Anders Franzéns park, det lilla båtvarvet, blir spännande för det är en miljö där barn inte får vistas i vanliga fall (se figur 15). I detta varv får alla gå in och se hur det ser ut och till viss del också hur saker fungerar¹. Vidare förklarar Svae att ett tema kan fungera som ett ”conversation piece”, det vill säga något som blir ett samtalsämne mellan barn och vuxen. Ett bra tema gör att även den vuxne blir engagerad och vill berätta om hur något är eller har varit. Barnet frågar och den vuxne berättar². Vid besöket i Anders Franzéns park hördes mycket riktigt flera barn fråga de vuxna de hade med sig om artefakter och föreställande lekredskap, liksom vuxna som ropade till barn att de skulle komma och titta på något.

Sammanfattningsvis skulle det möjligen kunna sägas att en lekmiljö med stark särprägel till viss utsträckning i sig självt kan anses vara en god lekmiljö. Detta utifrån aspekten att den markerar att barnets lek får ta plats, den underlättar orienterbarheten, den blir mer spännande i och med att den urskiljer sig från andra lekmiljöer och den kan, i vissa fall, berätta något för barnet om dess omvärld.

Temalekplatsen

En metod som kan användas i gestaltningsarbete i relation till platskaraktär eller identitet är att jobba utifrån ett tema. Att jobba på detta sätt vid planering och anläggning av lekplatser verkar vara relativt vanligt. Tematiken är dock inte alltid direkt knutet till platsens befintliga karaktär.

Malmö stad jobbar sedan en tid utifrån ett koncept de kallar ”temalekplatser”. Målsättningen för detta var att skapa nya utmaningar i leken men också för att just ge lekmiljöerna en tydlig identitet. En tydlig riktlinje var att lekmiljöerna skulle kännas unika och ge stadsdelen en identitetsmarkör liksom ge barnen ett landmärke att orientera sig kring (Lenninger & Olsson, 2006, sid 112f). Även om Malmös temalekplatser har vissa teman som kan tyckas långt ifrån platsens ursprungliga identitet, till exempel djungellekplatsen, så kan formgivningen ändå utgå från befintliga element. Just djungellekplatsen gestaltades till exempel medvetet till

en sluten miljö för att särskilja sig från den omgivande öppna villalandskapet (Lenninger & Olsson, 2006, sid 112f). Här kan den kontrasterande utformningen tolkas mer som en kommentar kring platsens identitet än en manifestation av den, även om vi möjligen också kan hävda att kontrasten i sig är ett sätt att framhäva en karaktär. Betonglekplatsen liksom Bryggartäppan och Anders Franzéns park (se bilaga 1) har alla däremot historiska teman som kan tolkas som en manifestation eller förstärkning av platsernas karaktärer. Bryggartäppan har ytterligare en dimension i gestaltningen då den utgår från en litterär förlaga som i sin tur är historiskt baserad.

Gröna lekmiljöer kan således användas för att manifestera, förstärka eller kommentera en plats karaktär genom att använda sig av ett tema i gestaltningen. Temat kan både ”ge” en plats en ny identitetsmarkör, utgå ifrån platsens historia eller skapa associationer via litteratur som utgår från platsen. Gestaltningen kan verka både kontrasterande och kraftigt särskilja sig från den befintliga platsen eller plocka upp och förstärka karaktärsdrag från den.

Befintlig karaktär och ny gestaltning

Att utgå från en plats befintliga material skulle kunna vara ett sätt att låta en ny gestaltning genomsyras av den ursprungliga karaktären. Med bakgrund av Norberg-Schulz definition av vad som utgör karaktär (1980, sid 14f), går det att argumentera att genom att använda material som kan härledas till platsen befästs en länk till dess forna atmosfär. Samtidigt ges en möjlighet till att använda materialen på nya sätt i gestaltningen. Likaså förklarar Norberg-Schulz att speciella detaljer i en utformning kan fungera som ”konventionella element” eller symboler som kan införliva en karaktär från en plats till en annan. Till exempel kan en typ av fönster, dörrar och tak från en ”familj” hus upprättas på en annan plats (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f). Detta understryker ytterligare vikten av att i gestaltningen plocka upp material, specifika detaljer eller konstruktionslösningar som kan föra vidare en del av karaktären från den befintliga platsen till den nya anläggningen.

En mångfald av material i en lekvänlig miljö kan i sig också ses som en kvalitet (Norén-Björn, 1977, sid 44ff). Barnet utforskar just miljön med hela kroppen och ur den aspekten blir olika material som kan stimulera alla sinnen positivt för lekupplevelsen (Lenninger & Olsson, 2006, sid 16f). Det kan också hävdas att material kan kopplas till de immateriella kvalitéer, som har betydelse för hur en plats upplevs (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f). Val av material avgör hur ljuset kan reflekteras på en plats, vilka ljud som kan uppstå och hur temperaturen upplevs.

Genom litteraturen går det att läsa sig till att traditionell lekutrustning inte är avgörande för en god lekmiljö. Barn leker gärna med material som inte uttryckligen är formgivet för detta ändamål. Detta bör rimligtvis kunna utnyttjas i en gestaltning av en miljö som både ska vara lekbar men också vara trogen en plats karaktär. Vad som kan sägas om själv utformningen för en lekmiljö som ska kunna brukas flexibelt är att de gestaltade elementen med fördel kan användas mångsidigt (Hagen, 2015, s. 14). Men flexibilitet kan även inbegripa konkreta bruksföremål som till exempel bänkar och stödmurar (Örebro kommun, 2018, sid 16). Denna typ av objekt kan av barnet användas på många olika sätt i leken samtidigt som de också kan specialritas för platsen.

¹ Tor Svae, telefonsamtal den 9 oktober 2019

² Tor Svae, telefonsamtal den 9 oktober 2019

Det skulle kunna påstås att det finns en estetisk motsättning mellan barn och vuxna, där barns lek ofta frodas i en oordnad miljö medan vuxna oftare föredrar motsatsen (Lenninger & Olsson, 2006, sid 27). En miljö som kan nyttjas, och tillgodose behovet, av båda grupper bör rimligtvis antingen vara tillräckligt stor för att rymma båda kvalitéer eller jobba med att förändra endera grupper attityd. Örebro kommun menar att skyltar och information här är ett viktigt redskap (Örebro kommun, 2018, sid 27). Men estetiska ”brister” som till exempel sprickor i asfalt bör också kunna plockas upp i gestaltningen ur aspekten att tydliggöra platsens karaktär. Detta då dylika element kan anses svara på frågan om *hur* en plats ter sig och därmed också definiera karaktär (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f). Gestaltningen hade därför, för att även uppnå en flexibilitet mellan vuxnas och barns bruk, möjligen kunnat jobba med att ordna dylika brister till en form som för vuxna känns avsiktlig.

Viktiga faktorer för lekmiljön, till exempel varierande topografi (Boverket & Movium, 2015, sid. 71; Lenninger & Olsson, 2006, sid 19), är ett flexibelt verktyg för att skapa förutsättningar för lek eftersom höjdskillnaderna inte behöver utgöras av kuperad terräng (Örebro kommun, 2018, sid. 21). Platsens topografi kan framhävas genom till exempel murar och inventarier som är robusta nog att tåla barnlek *eller* kuperad mark.

Det går också att argumentera för att en metod för att skapa en miljö som kan användas flexibelt är att jobba med zonering. En rumsindelning kan på olika vis utgå från en plats. Den kan verka kontrasterande mot det övriga landskapet (Lenninger & Olsson, 2006, sid 112f). Men den kan också möjligen, liksom i exemplet Bryggartäppan, ta avstamp i en föreställning av en platsspecifik miljö. Bryggartäppans disposition av hus har inget ”korrekt” spatialt samband med hur byggnader på platsen tidigare har stått. Däremot kan de anses förkroppsliga den sinnebild som förmedlas i den litterära förlagan *Mina drömmars stad* med vindlande gator och trånga små hus. Att jobba med rumsindelning bör därför vara ett sätt att plocka upp platsspecifika mönster som sedan kan nyttjas flexibelt i en färdig gestaltning.

Att utgå från en plats befintliga vegetation kan också vara ett sätt att skapa karaktärsfulla och flexibla lekmiljöer. Växtmaterialet kan sparas från platsens tidigare utformning, som i fallet Bryggartäppan där syrén- och hasselbuskar sparats. Men val av nytt växtmaterial kan lika gärna ha sin utgångspunkt i platsens karaktär, enligt Norberg-Schulz mening om hur karaktär kan införlivas mellan platser via symbolbärande material (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f).

Prefabricerade lekredskap fanns inte alls, eller i liten utsträckning, på de besökta lekplatserna. Det hade kunnat vara av den anledning att platsspecifika landskapselement manifesterar lekmiljöns identitet (Örebro kommun, 2018, sid. 18f). Det skulle också kunna påstås att flexibiliteten i den gestaltade miljön kanske främst kan åstadkommas genom att inte förevisa hur föremål ska användas. Detta betyder emellertid inte nödvändigtvis att föremålen måste vara avskalade i sitt estetiska uttryck. Klotter inne i lekhusen i Svaes detaljerade varvsmiljö varslar om att platsen också används av äldre personer än vilka den är ritad för.

Vad som dock har påtalats gällande de mer föreställande artefakterna är att de har en lärande och social funktion³ (Norén-Björn, 1977, 47f). Medan de mer reducerade lekredskapen i

vissa fall anses mer stimulerande för barns fantasilek (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 100). Det kanske skulle gå att dra slutsatsen att dessa olika typer av estetik kan fylla olika funktioner inom lekspektrat. Den sociala delen, genom att fungera som en samtalskatalysator mellan barn och vuxen, kan frodas genom föreställande karaktärsbärande element med hög detaljeringsgrad. Medan identitetsmarkerande artefakter med en subtilare form, där materialet istället står i fokus, fungerar stimulerande för barnets egna lek.

Sammanfattningsvis går det att säga att en lekmiljö vars gestaltning utgår från en plats karaktär kan behålla sin särprägel men vara flexibel i sin användning genom att innehålla de material som tidigare funnits på platsen. Gestaltningen kan utgå ifrån den tidigare platsen i fråga om rumsindelning, topografi, vegetation eller andra särskilda karaktärsdrag som ordnas på ett sätt som i bästa fall är estetiskt tilltalande för både barn och vuxna. Vidare bör lekredskap och/eller möbler vara ritade specifikt för platsen i fråga. Lekredskap kan, beroende på utformning, ha olika funktion inom lekspektrat.

Figur 15. Detalj från Anders Franzéns park

³ Tor Svae, telefonsamtal den 9 oktober 2019

FÖRSLAGET TÅGFÄRJEPLAN

TÅGFÄRJEPLAN

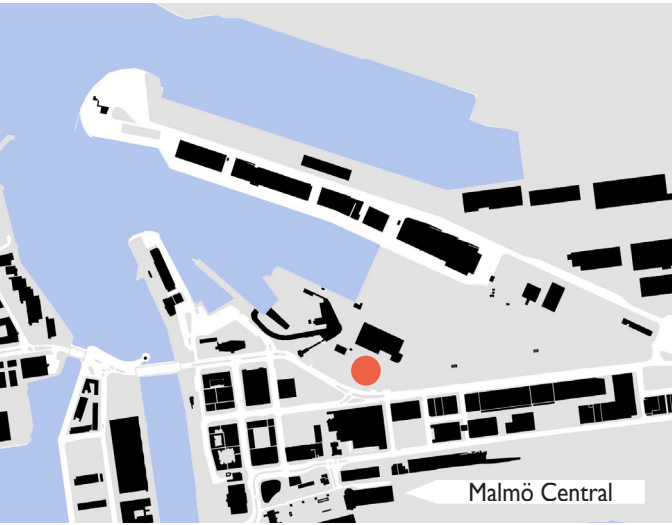
Detta arbete tar avstamp i uppgiften att gestalta en lekvänlig park i Nyhamnen i Malmö. Parken som beskrivs i denna rapport har inom arbetets ramar fått namnet Tågfärjeplan. Det är taget från karta 254 ÖI över Malmö hamnområde ritad 1952. Utformning av parken utgår ifrån platsens befintliga karaktär. Den precisa projektplatsen har valts utifrån Malmö stads översiktsplan i förhållande till planerad förskoleverksamhet.

Kontext

Tågfärjeplan ligger centralt i Malmö ett stenkast från centralstationen i det hamnområde som kallas Nyhamnen. Målet för Nyhamnens omvandling beskrivs som att skapa en tät, grön och funktionsblandad stadsdel och som förväntas utvidga Malmös centrum (Malmö stad, 2019, sid. 6). Omgivningen i anslutning till parken har därför antagits bestå av både bostäder, kontorsverksamhet liksom detaljhandel och service.

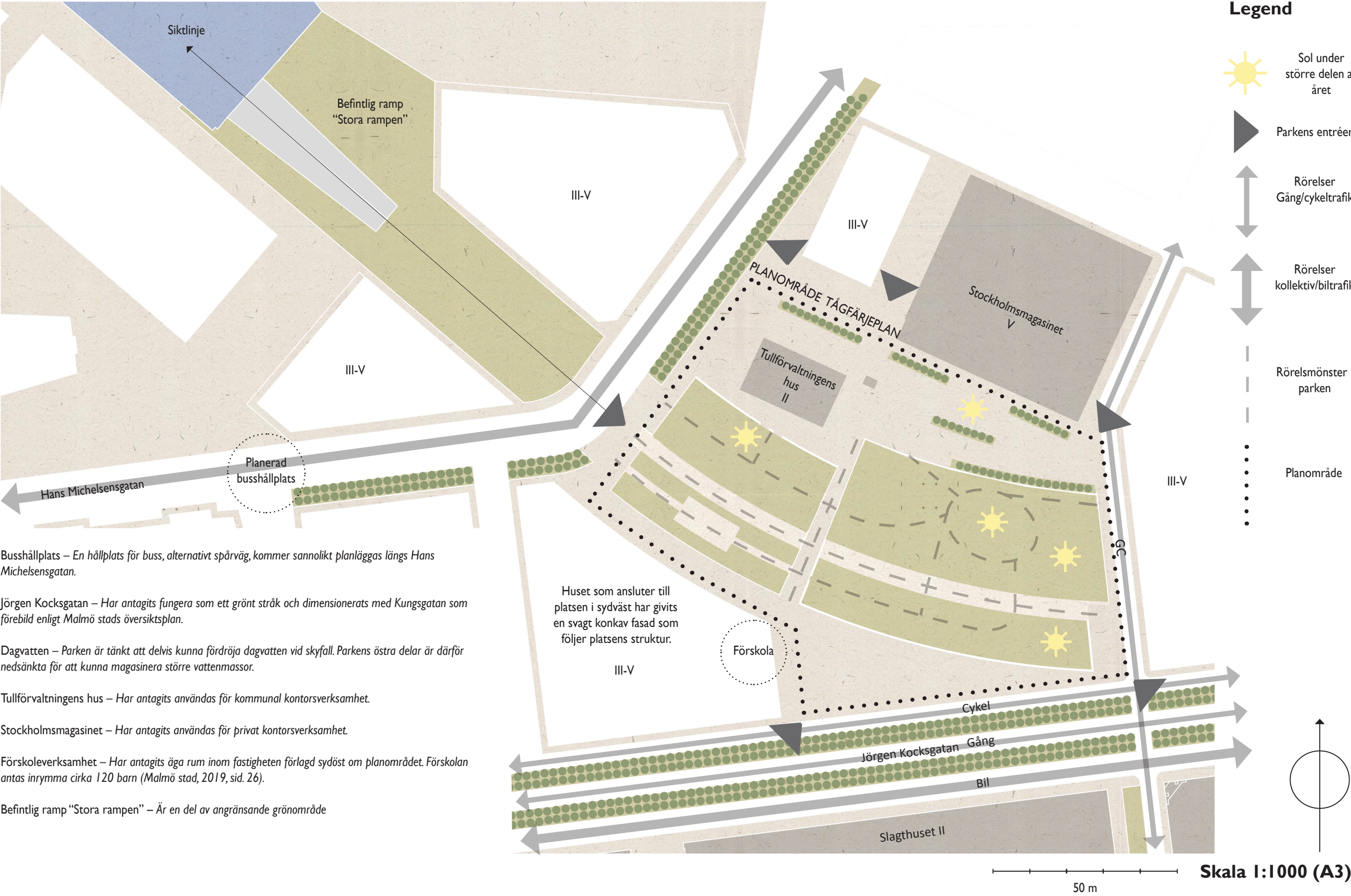

Bilden visar Nyhamnens läge i förhållande till Malmö.

Bilden visar projektplatsens läge i förhållande till Nyhamnen.

Översiktlig plan

Busshållplats – En hållplats för buss, alternativt spårväg, kommer sannolikt planläggas längs Hans Michelsensgatan.

Jörgen Kocksgatan – Har antagits fungera som ett grönt stråk och dimensionerats med Kungsgatan som förebild enligt Malmö stads översiktsplan.

Dagvatten – Parken är tänkt att delvis kunna fördröja dagvatten vid skyfall. Parkens östra delar är därför nedsänkta för att kunna magasinera större vattenmassor.

Tullförvaltningens hus – Har antagits användas för kommunal kontorsverksamhet.

Stockholmsmagasinet – Har antagits användas för privat kontorsverksamhet.

Förskoleverksamhet – Har antagits äga rum inom fastigheten förlagd sydöst om planområdet. Förskolan antas inrymma cirka 120 barn (Malmö stad, 2019, sid. 26).

Befintlig ramp “Stora rampen” – Är en del av angränsande grönområde

Situationsplan

Parkens delar:

Spåren – Stockholmsmagasinet och Tullförvaltningens hus lyfts fram genom en yta av gråsvart makadam i fraktionen 2-4 millimeter. De forna tågspåren markeras genom rader av pelarpoppel, *Populus tremula* ‘Erecta’, i gräsremsor över planen. Gräset bör klippas regelbundet för att undvika rotskott.

Lilla rampen – Är ett syskon till den befintliga, större ramp som ligger i anslutning till Nyhamnsbassängen. Lilla rampen är för låg för att ge större utsikt över havet, däremot ger den en vy över det anslutande grönområdet och binder dem på så vis samman. Lilla rampen tillsammans med förlängningen som sträcker sig ner till Planen och Färjan ger en tydlig formmässig markering av de forna järnvägsspåren.

Banvallen – Domineras av platsgjuten betong med infällda grusbäddar för vegetation samt infällda vattenkar.

Planen – Ett robust och skötselintensivt leklandskap i en asfaltsyta. Planen är nedsänkt med 1 meter för att kunna magasinera större mängder vatten vid skyfall.

Färjan – En skålad större gräsmatta som också kan magasinera vatten vid kraftiga regn.

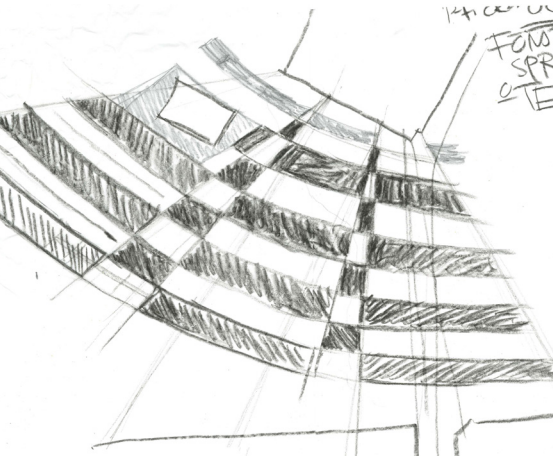
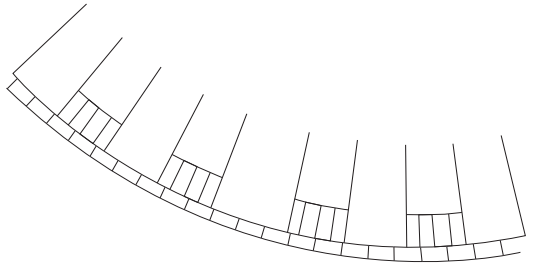
Tidsmaskinen – Ett rum för samvaro belagt med bågsett gatsten som ansluter till omgivande planteringsytor med en bockad kant av cortenstål.

Koncept

Konceptet för Tåg färjeplans övergripande utformning grundar sig i att förstärka platsens befintliga struktur. Den bågform som förtydligats genom designen grundar sig i både detaljer från Slagthusets fasad samt den tågräls som tidigare legat på platsen och som lämnat avtryck i gatu- och kvartersstruktur.

Konceptet för den detaljerade utformning grundar sig i de material som kunnat observerats på plats och hur de ter sig i sammanhanget. Det har funnits en ambition att genom designen lyfta det som kan ses som förfall samt visa skönheten i material som främst är funktionellt kodade. Samma princip gäller vegetationen, där brist på underhåll ofta tar sig uttryck som oönskad spontan växtlighet som tränger upp genom asfalt, i grus eller mellan markstensplattor. Syftet har här istället varit att hitta en formlösning som gör detta beteende önskvärt och visar upp det som en kvalitet.

Förhoppningen är att på detta vis lyfta och visa de säregna element som finns inom området idag och göra dem synliga och tillgängliga för vuxna och barn imorgon.

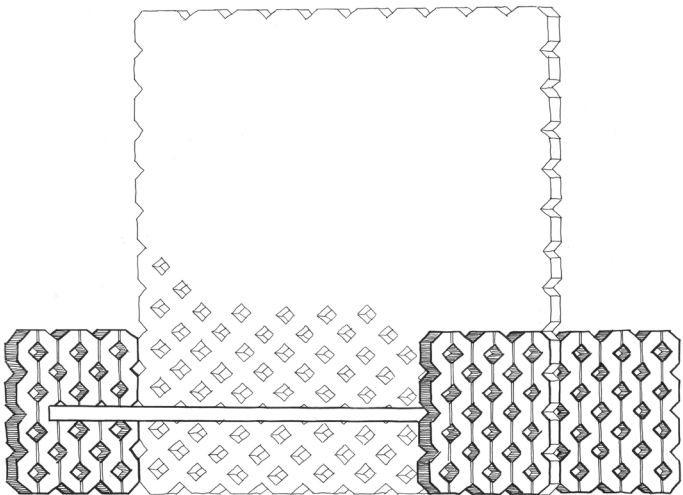
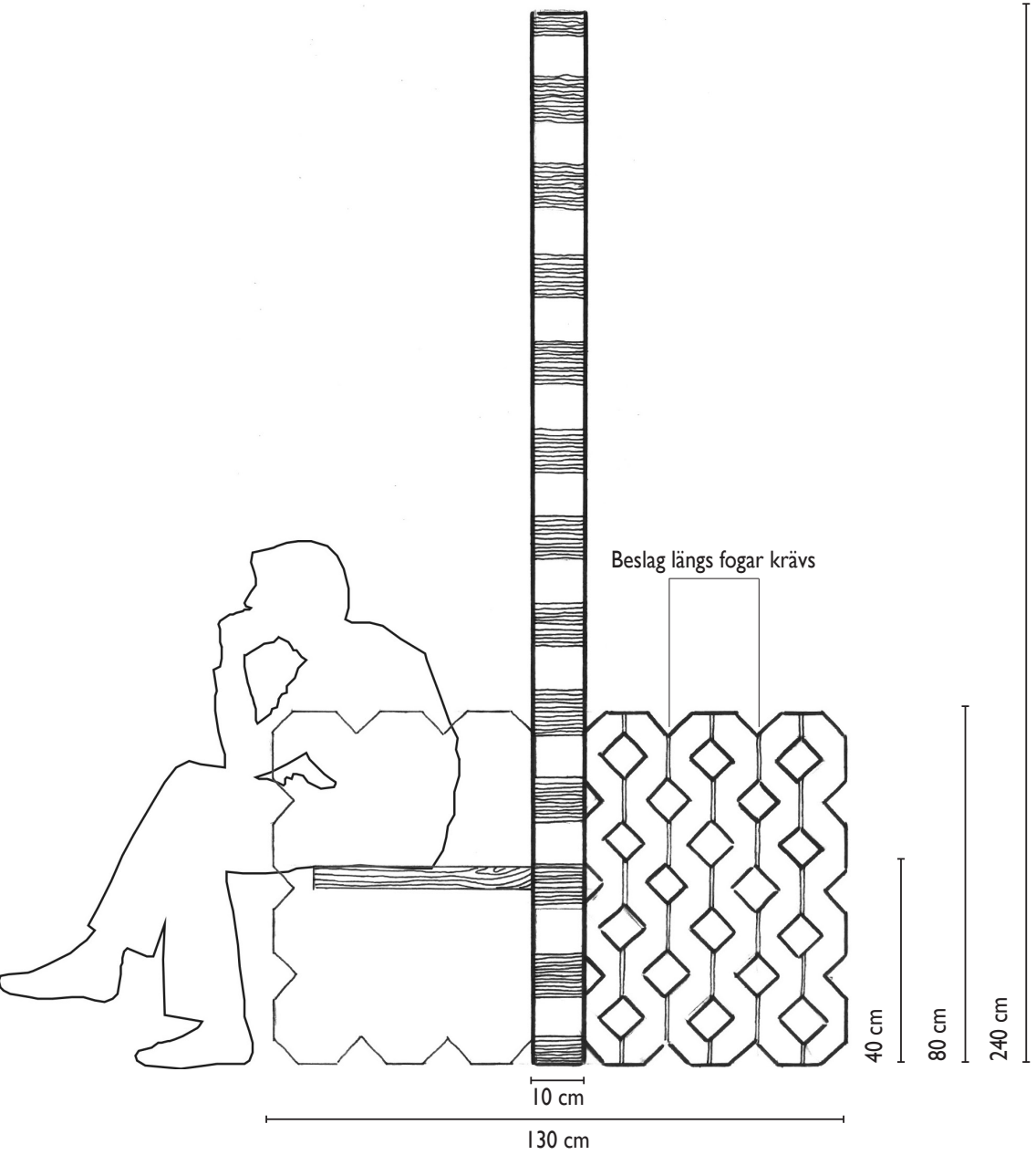
Ovan t. v: Detalj från Slagthusets fasad.
Ovan t. h: Reducerat, och roterat, mönster från Slagthusets fasad.
Nedan t. v: Konceptskiss baserad på tågspår och Slagthusets fasadmönster.
Nedan t. h: Blommande spricka

Parkens möbler

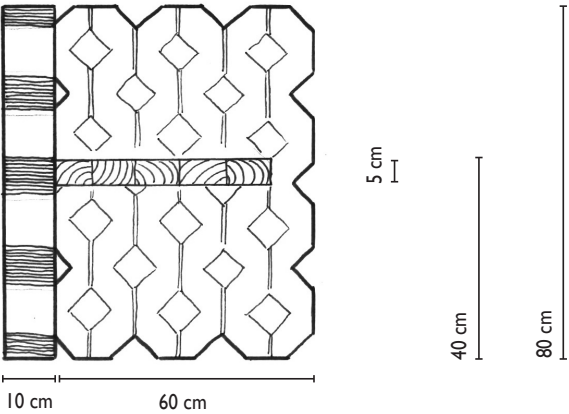
Spaljébänk

Som karaktärsbärande element har en serie möbler konstruerats i material som är funktionellt kodade. Gräsarmeringsplattorna används traditionellt som underlag för tyngre fordon men har genom sittmöblerna fått ta plats på ett annat sätt än brukligt i det offentliga rummet. Bänken är konstruerad av plattor med måtten 40 x 60 cm. Modulen har vänts på högkant för att skapa stommen för karaktärsfulla bänkar och bord med intressant ljus- och skuggspel. Bänkarna finns i två olika utförande. Spaljébänken har ett högt ryggstöd som kan användas som klätterstöd för klängväxter. Bänkskivan är av oljat trä. För samtliga möbler med denna typ av utformning krävs någon typ av beslag runt fogarna mellan modulerna för att säkra konstruktionen. Vidare utredning kring hållfastheten bör utföras.

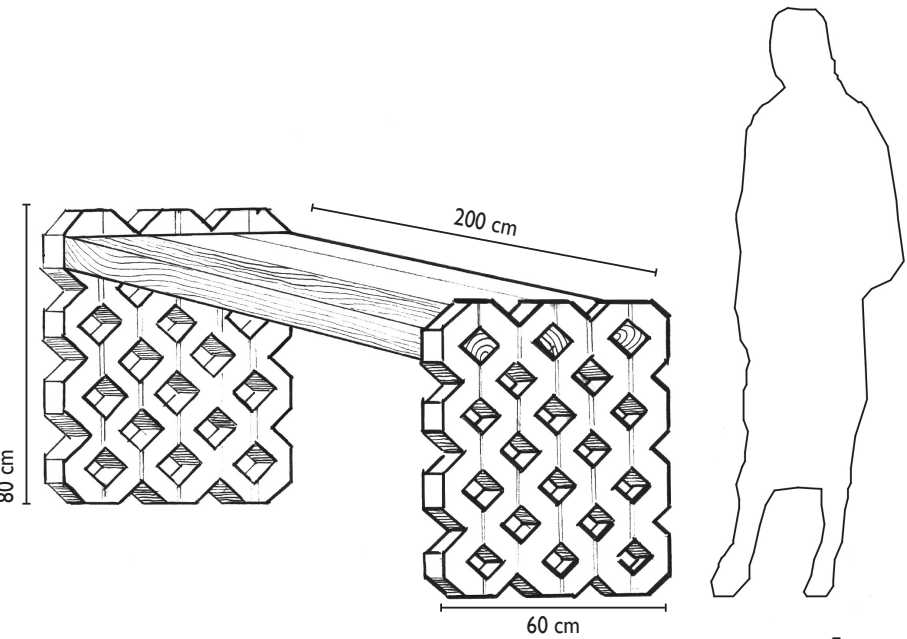
Axonometri, Spaljébänk

Spaljébänken är dubbelsidig och har sittplatser på båda sidor. Tack vare det överdimensionerade ryggstödet erhålls ändå en känsla av avskildhet. Detta kan förstärkas ytterligare med klättrande växter.

Sektion bänk, lågt ryggstöd

Enkelsidig bänk med lågt ryggstöd. Sittyta av oljat trä.

Axonometri, bord

Bänk av betongbalkar

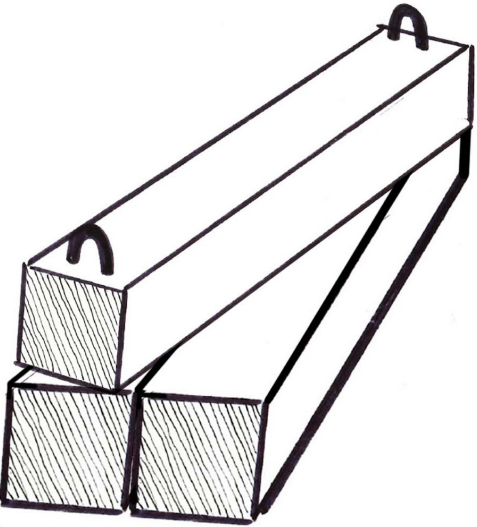
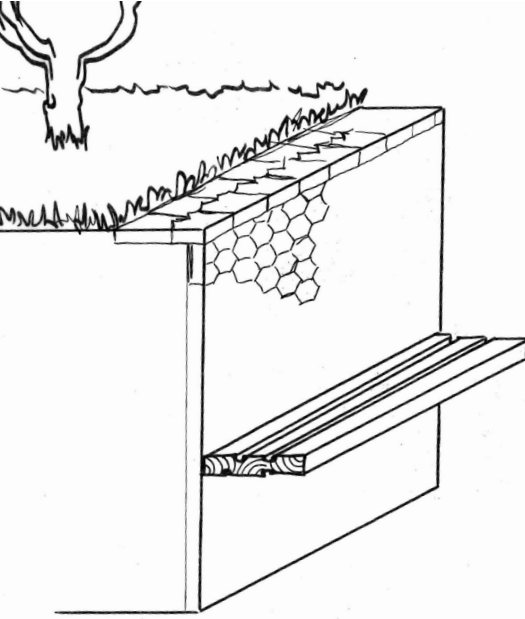
Betongbalkar som idag kan hittas på platsen får ett nytt användningsområde i form av sittplatser för kortare stunder då de saknar rygg- och armstöd. Balkarna mäter ca 25 x 25 cm i bredd. Dessa kan staplas ovanpå varandra och vinklas för att ge en sittmöbel som passar både barn och vuxen. Konstruktionen bör förankras i varandra samt i marken för att säkra hållfastheten.

Detaljer av betongbalkar som återfunnits på projektplatsen.

Murfast bänk

Murfasta bänkar finns monterade längs stödmuren med beklädnad av hexasten. Sittytan är av oljat trä med ett sittdjup på 50 centimeter och en sitthöjd på 45 centimeter.

Skisser av murfast bänk samt bänk av betongbalkar.

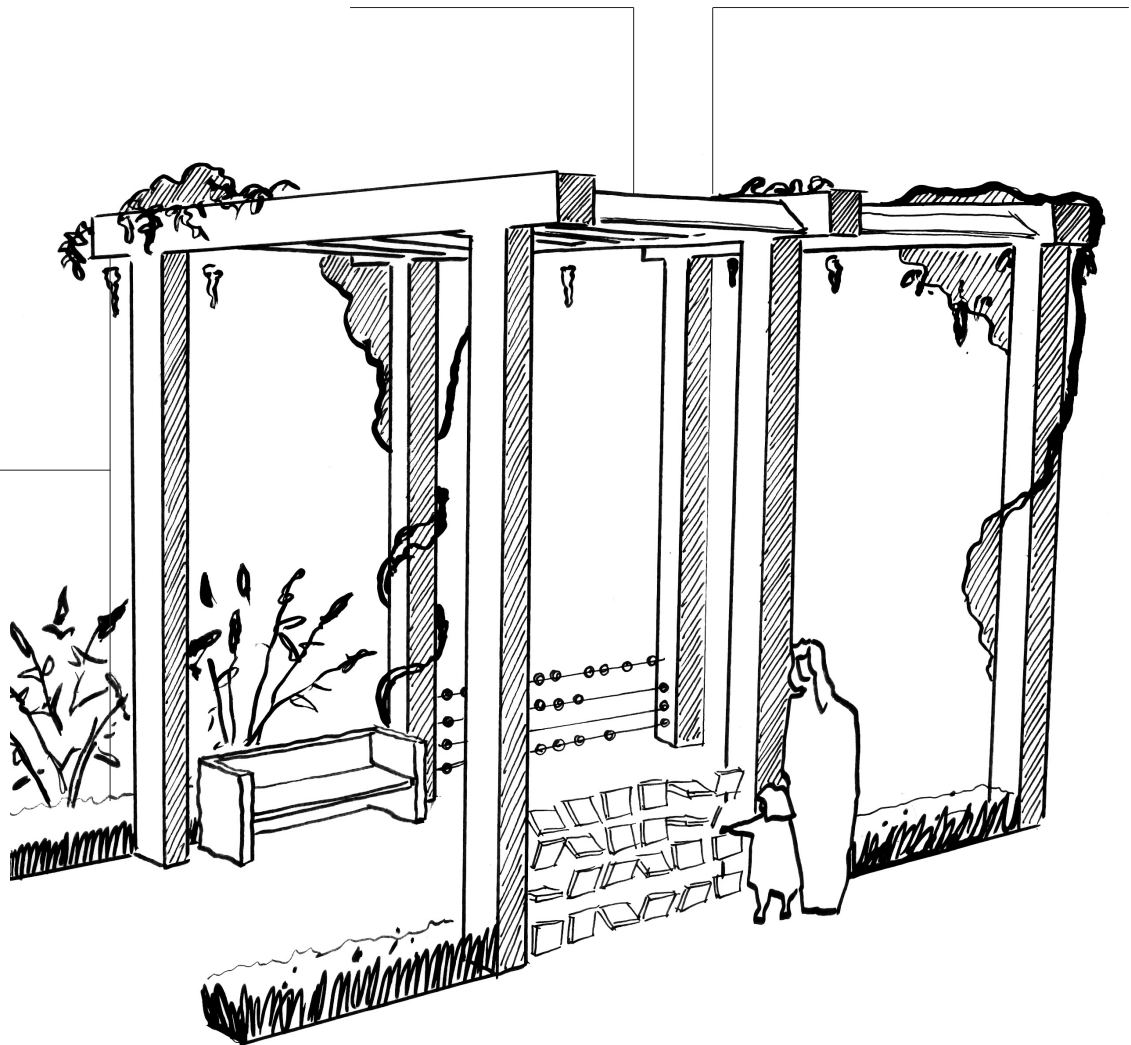
Parkens möbler – Pergola

Pergola av VKR-balkar i dimensionen 20 x 20 cm. Konstruktionen är 5 meter hög, 5 meter bred och har en ungefärlig distans av 3 meter mellan varje arkad. Mellan arkaderna finns det möjlighet att montera olika lekvänliga applikationer samt vinklade brädor som fungerar som ett skärmtak till skydd mot sol och lättare regn. I rabatterna i anslutning till pergolan planteras blåregn, *Wisteria sinensis*. Mellanrummet mellan pergolans arkader ska förse med vajrar som klätterstöd med en distans på ca. 50 centimeter. Vajrar fästs även längs med de vertikala balkarna med en distans på ca. 10 centimeter ut från balken.

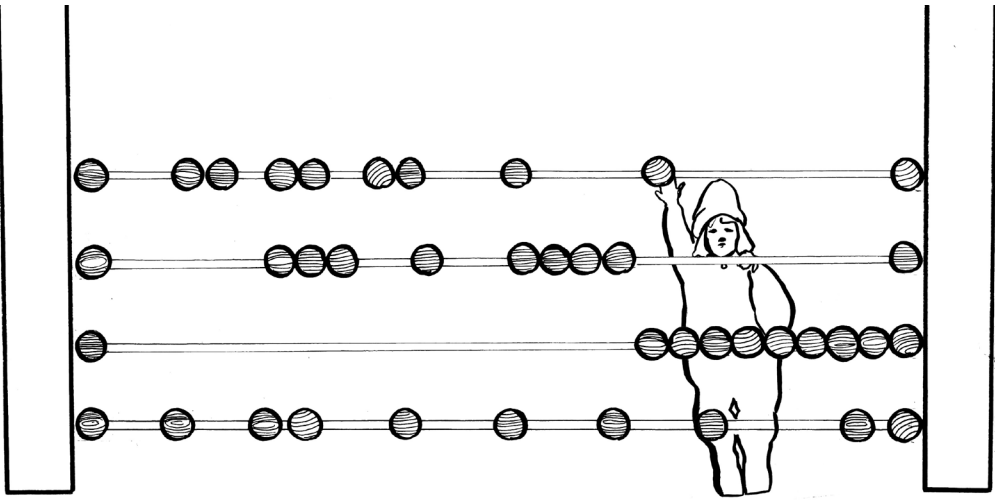
Längsgående vajer för klångväxt fästs utmed pergolans vertikala balkar med en distans på 10 cm mellan vajer och balk

Vajer för klångväxt fästs tvärgående mellan pergolans horisontella balkar. Avståndet mellan vajrarna mäts till 50 cm.

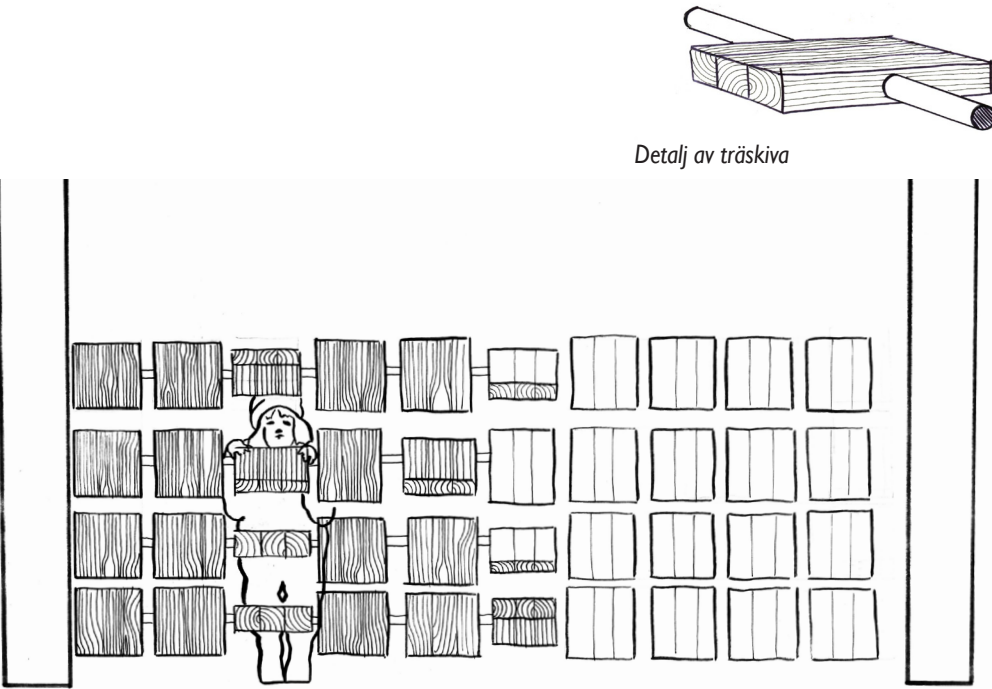
Sektion skärmtak

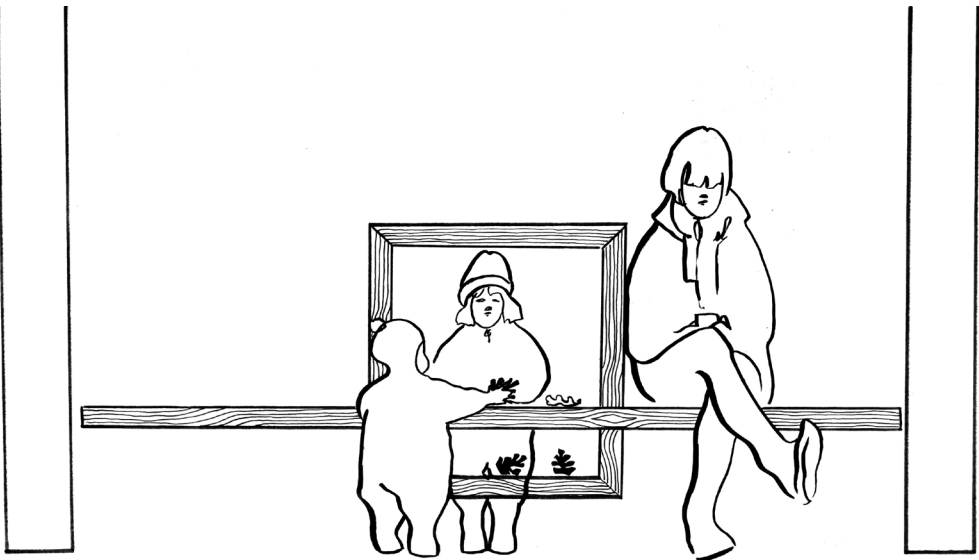
Applikationer – Pergola

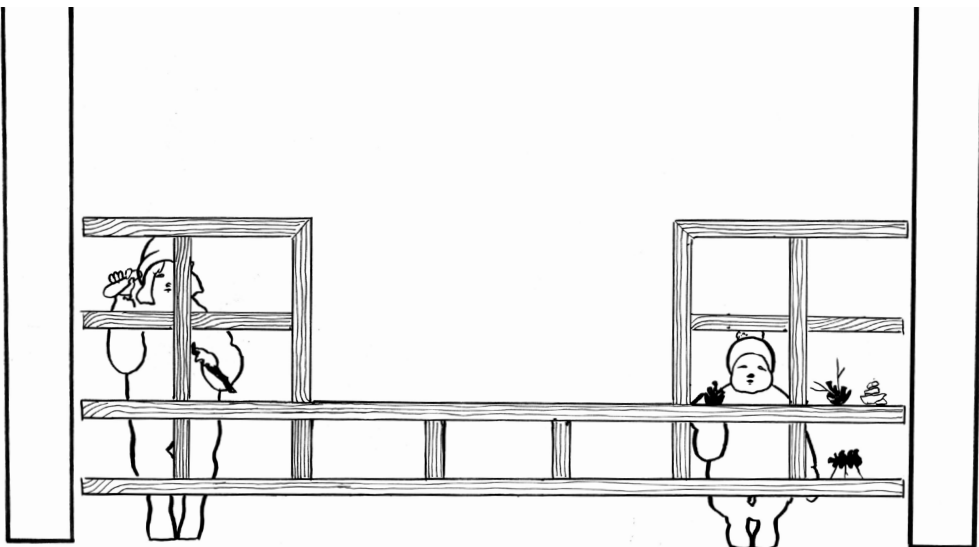
Bilden ovan visar en av de lekbara applikationer som kan monteras på pergolan. Slipade, oljade träkulor med en diameter på 10 centimeter som kan skjutas i sidled längs stålstänger likt en överdimensionerad kulram ger en halvgenomsläpplig riddå med ett skiftande ljus och skuggspel. Barnet kan räkna eller ordna kulorna i olika mönster.

Lekapplikationen ovan är utformad efter en liknande princip som kulramen. Här används dock träskivor som inte kan skjutas i sidled utan istället snurras på plats runt stängen. Även denna rumsavdelare ger ett dynamiskt ljus- och skuggspel. Barnet kan använda applikationen för att själv leka med ljusinsläppen eller för att leka tittut-lek.

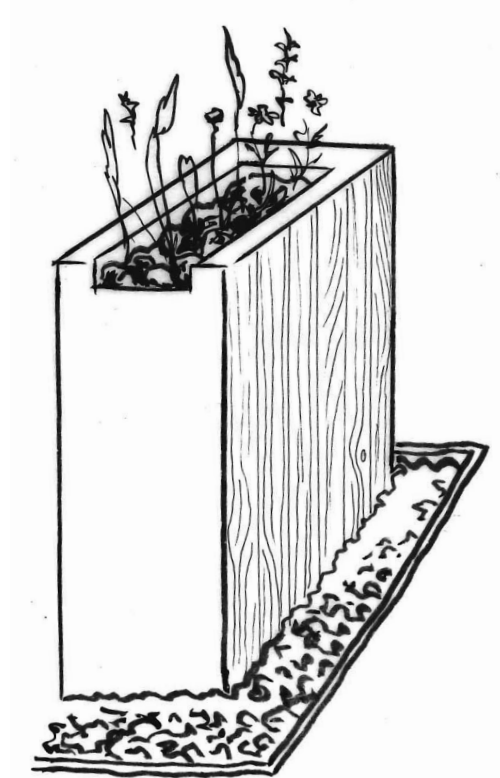
Bilden visar en lekapplikation som kan användas för att till exempel leka affär. Den avskalade utformningen gör att den fungerar i rummet även om den inte skulle användas i leksyfte. Applikationen kan också användas som sittplats för kortare stunder. Bredden på plankorna mäts till 20 cm.

Med ovanstående applikation kan barnen leka dockhus eller ordna sina fynd från platsen i de olika facken. Detta kan bli till ett dekorativt inslag när barnen lämnat platsen och till exempel kottar, stenar eller fröställningar ligger kvar på de olika hyllplanen. Även denna applikation kan nyttjas som sekundär sittplats.

Parkens möbler – Murar

Bilden ovan visar betongmuren som löper längs med Lilla rampen vidare ner mellan Planen och Färjan. Muren är 1 meter hög och gjuten mot träform. På krönet finns en 10 cm nedsänkning som fylls med makadam i fraktionen 40-80 mm. Olika typer av gräs och örter kommer med tiden slå rot i krossmaterialet och skapa en skir ridå. Mellan mur och markbeläggning finns en 20 cm bred fåra med krossad asfalt från platsen. Markbeläggning och fåran med krossad asfalt åtskiljs av ett kantstöd av cortenplåt.

Bilden visar stödmuren av hexasten som återfinns på flera ställen i och utmed parken. Muren har en kärna av betong och beklädnad av hexasten. Befintlig sten från projektplatsen kan med fördel återvinnas för detta syfte och kommer då ha en patina i form av spår från trafikmarkeringar. Även denna mur har en fåra med krossad asfalt vid dess fot.

Banvallen

Längs med Banvallen har det alltid vuxit blommor,

fast här bara finns grus och betong.

De lockar bin och hungriga humlor,

och de lockar vuxna

och leksugna barn.

Material

Hårda material

Markmaterialet inom Banvallen består av platsgjuten betong. I betongen har öppna fogar, så kallat *blommande fogar*, av olika bredd lämnats för att efterlikna de gräsfogar som återfinns inom Nyhamnen i dagsläget. Vattenelement i form av nedsänkta vattenkar klädda med rutplåt adderar både karaktär och ytterligare sinnesupplevelser. Vattenkaren håller samma bredd som den vanligaste typen av tågspår, 1435 millimeter (Banguiden, u.å).

Växtmaterial

Planterat vedartat växtmaterial består av bland annat:

<i>Buddleja davidii</i>	Syrénbuddleja
<i>Pinus nigra</i>	Svarttall
<i>Sorbus incana</i>	Silveroxel
<i>Wisteria sinensis</i>	Blåregn

Oxlarna planteras tätt, med ca 1 meters mellanrum, för att med tiden bilda en tät, skulptural ridå.

Fältskiktet inom de blommande fogarna består av både självsådda växter och torktåligena perenner. De smalaste fogarna (3 centimeter) kan frösås medan pluggplanter kan användas för de bredare (15 samt 140 centimeter). Exempel på vad som kan antas uppkomma spontant på platsen då de är vanligt förekommande på ruderatmark är mållor, gråbo, sötväpplingar, pilört, vallmo, baldersbrå och dunört (Andersson, 2012, sid. 20). Det är också sannolikt, liksom önskvärt, att den stånds-liknande, gula blomman samt bergrör och ekkorkorn som återfanns på flera platser i Nyhamnsområdet vid platsbesöken kommer självså sig här.

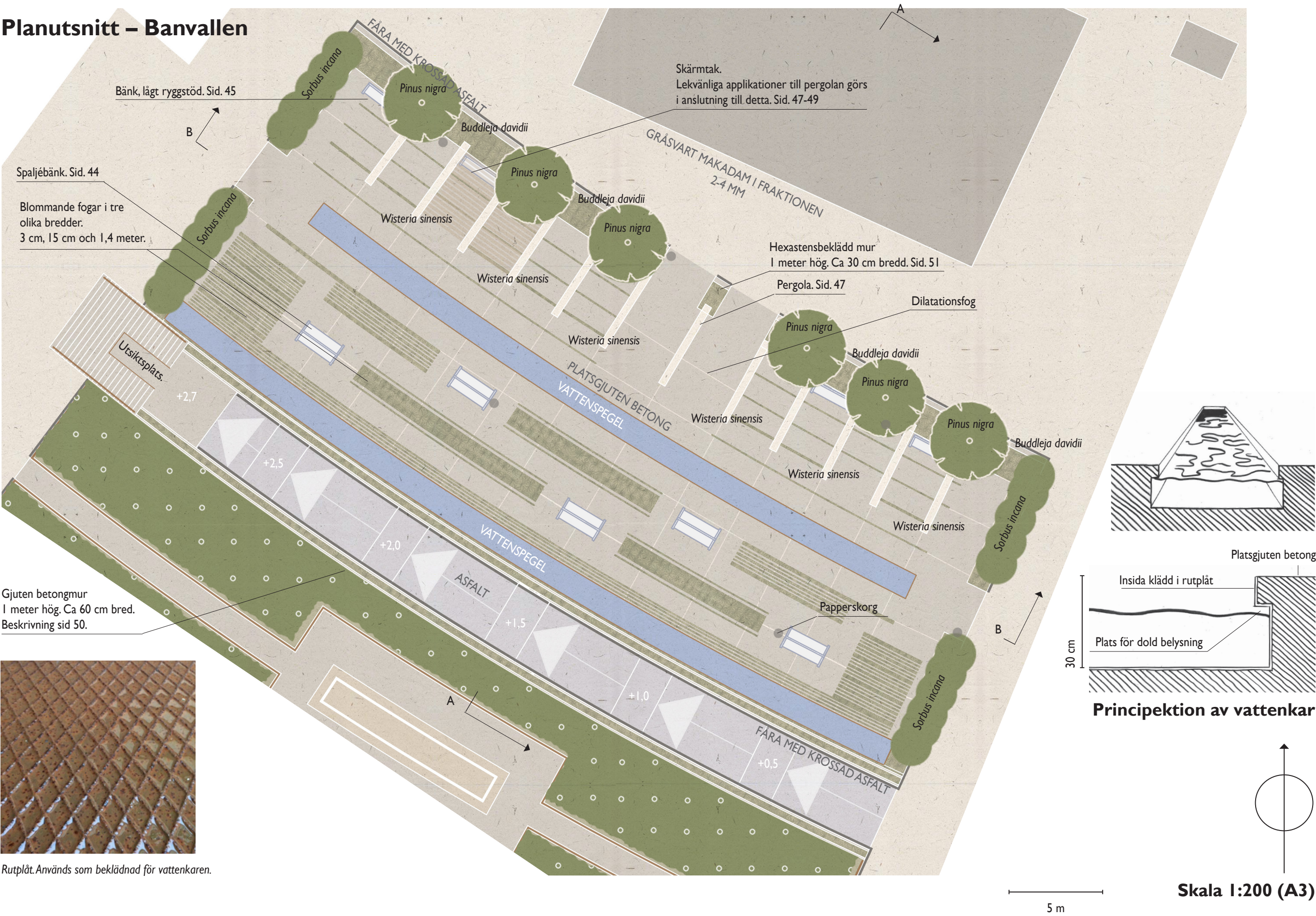
Exempel på perenner som kan planteras in är:

<i>Achillea filipendulina</i> ‘Parker’s Variety’	Praktröllika
<i>Campanula rotundifolia</i>	Liten Blålocka
<i>Echinacea</i> i sorter,	Röd solhatt
<i>Echium vulgare</i>	Blåeld
<i>Echinops bannaticus</i> ‘Veitch Blue’	Blå bolltistel
<i>Knautia arvensis</i>	Åkervädd
<i>Leucanthemum vulgare</i>	Prästkrage
<i>Solidago</i> ‘Strahlenkrone’	Gullris
<i>Verbascum nigrum</i>	Kungsljus

Exempel på gräs som kan planteras in:

<i>Achnatherum calamagrostis</i>	Silvergräs
<i>Koeleria glauca</i>	Tofsäxing
<i>Stipa barbata</i>	Fjädergräs

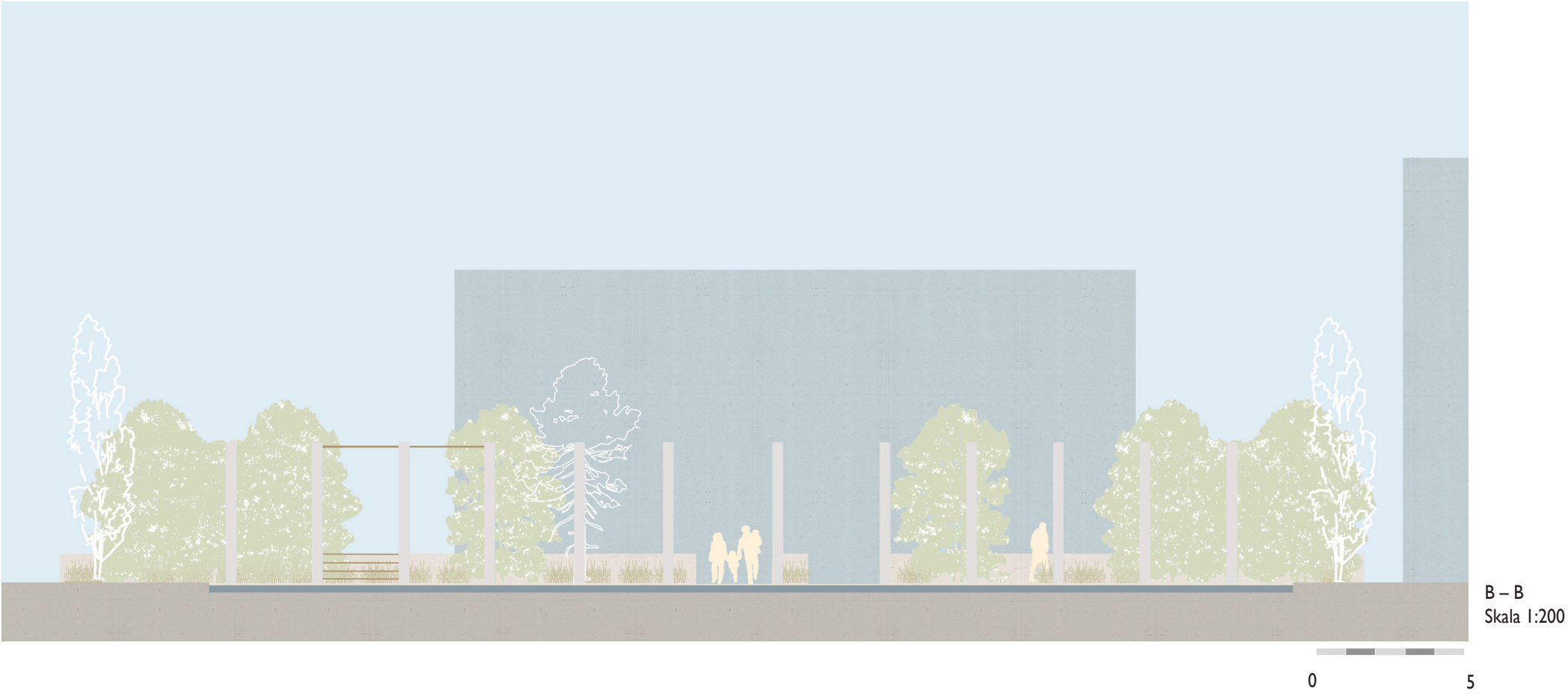
Planutsnitt – Banvallen

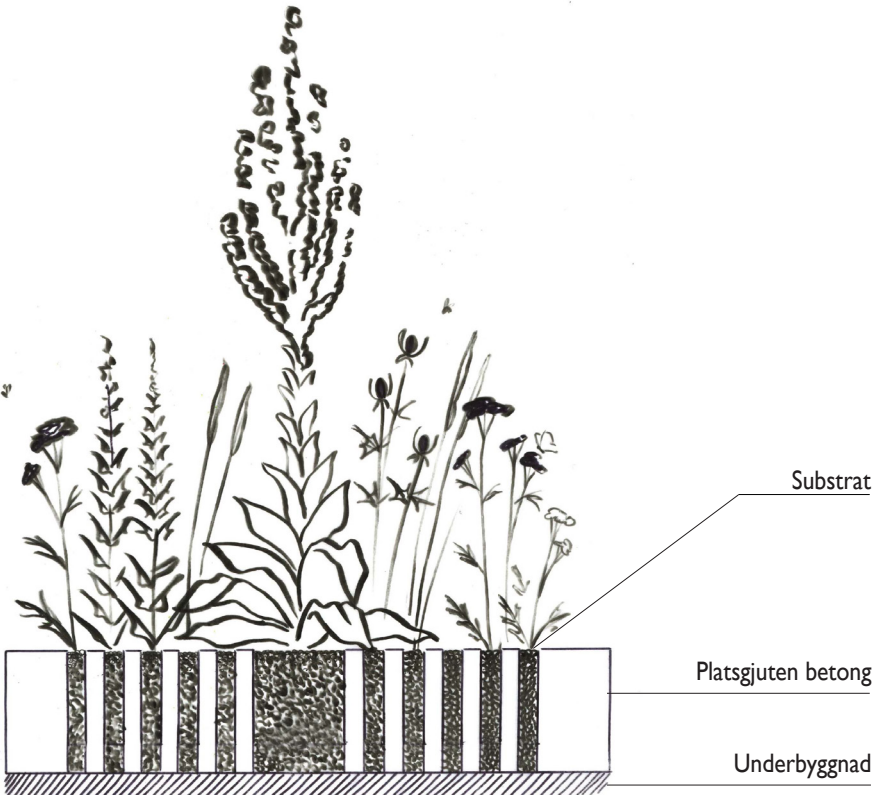

Banvallen är ett rum som upplevs som avskilt där det finns gott om bänkar för samtal eller egen kontemplation. Den angränsande rampen ger en utblick över platsen och skänker en känsla av trygghet till rummet då människor på detta vis finns i närheten utan att för den skull upplevas som inkräktande.

Den överdimensionerade pergolan ger både vuxna och barn en känsla av att vara liten. Skärmtaket skyddar mot sol och lättare regn, allteftersom blåregnet som klättrar utmed växer kommer en större del av pergolan kunna utnyttjas för sol, vind och regnskydd. En öppning i muren ger en skymt av Tullförvaltningens hus, vilket också bidrar till att ge Banvallen en ökad känsla av trygghet. Från fönstren är det på detta sätt möjligt att se ut över platsen

Principsektion av blommande fog

De blommande fogarna fylls med förslagsvis med moränjord utblandat med 80% grus i fraktionen 0-18 millimeter och 20% kompost (Almgren, 2019, sid. 23). För att stödja betongskivorna kan möjligen grus med en större fraktion läggas mellan underbyggnad och substrat, alternativt kan fogarna vara genomgående under endast vissa partier längs dess sträckning. De smalaste fogarna kan frösås men självsatt växtmaterial kommer sannolikt också etablera sig här. Detta ger en intressant dimension då ruderatmarker ofta kan innehålla exotiska inslag av växter som inte är inhemska i den svenska floran (Naturhistoriska riksmuseet, 2010).

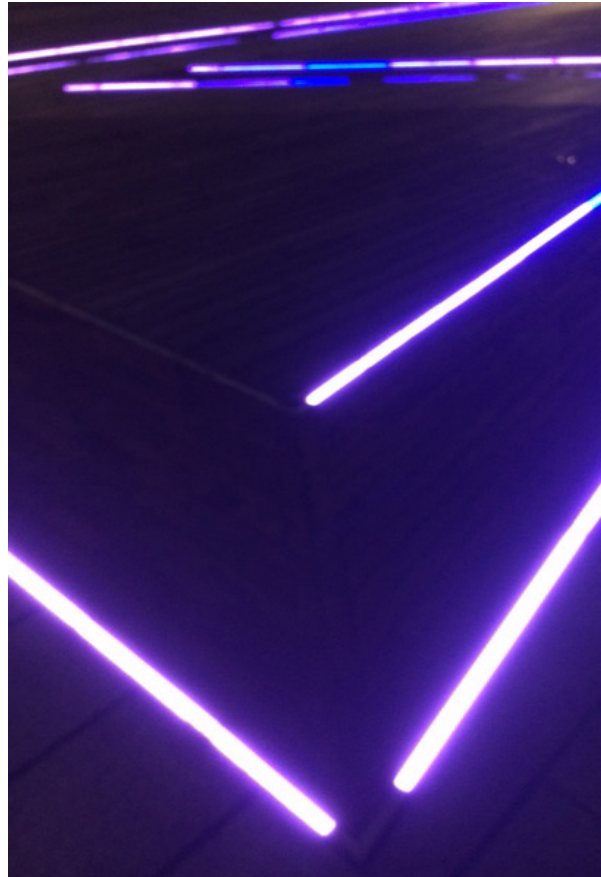
Princip för hur den platsgjutna betongen möter vegetation. Betongens egen tjocklek utgör kant mot planteringsytan.

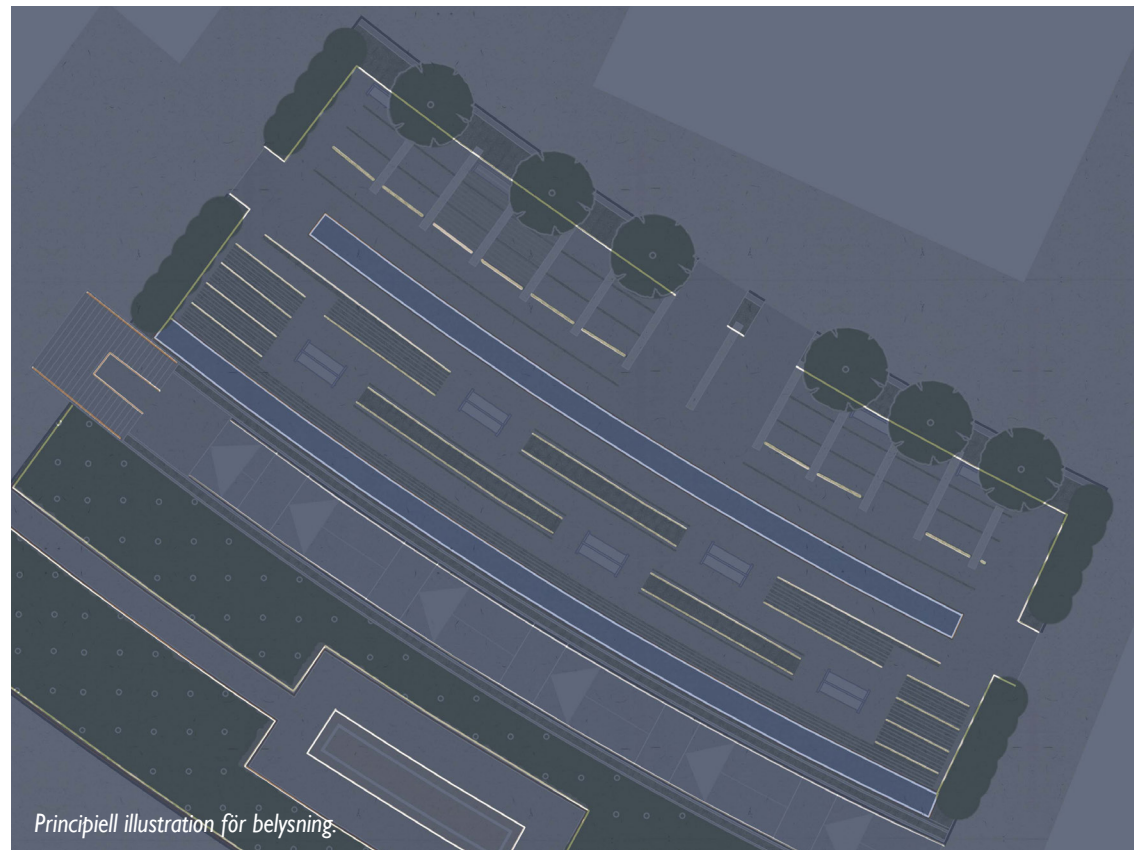
Belysningsförslag

Från Posthusplatsen ett stenkast bort hämtas inspiration att ljussätta Banvallen med smala, lysande stråk infällda i markbeläggningen. Stråken är ca 3 centimeter breda och går i linje med rabatternas böjda form. På så vis bidrar ljus till att markera platsens karaktär nattetid (Borg, 2000). Att belysa omgivningen gör att gående upplever större trygghet i rummet. Skulle enbart gångbanan vara upplyst skulle besökaren finna sig i ett ljust rum omgivet av mörka väggar, vilket upplevs som otryggt (Borg, 2000).

I vattenkaren beklädda med rutplåt finns dolda ljuskällor, beskrivna på sid 54. Pergolan kan vid behov ljussättas.

Detalj från Posthusplatsen

Principiell illustration för belysning.

Tidsmaskinen

Först fanns här bara bilar. En hårdgjord parkering.

Sedan planterades många träd. Och många barn kom hit för att leka.

Runt några av träden la barnen bildäck.

De sa att en dag kommer träden spränga sina gränser,

Och då kanske vi har gjort det med.

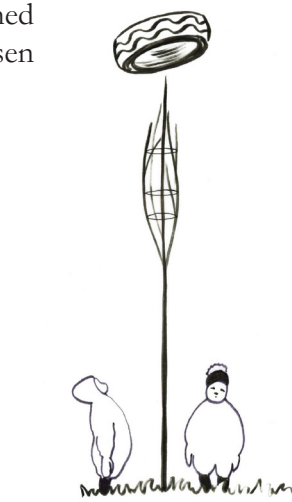

Tidsmaskinen

Historien om tidsmaskinen kommer ifrån konstnären och grafiske formgivaren H. C. Ericson som i en föreläsning berättade om sin äldre släkting som byggt just en sådan. I förslaget kan bildäcken kopplas både till platsens tidigare användningsområde som parkeringsplats men också till naturens växtkraft, som genomsyrar många av parkens element. Förskolan, och barnen som kommer närvara vid den, får med tidsmaskinen en anknytning och känsla av tillhörighet till platsen som kommer vara över lång tid.

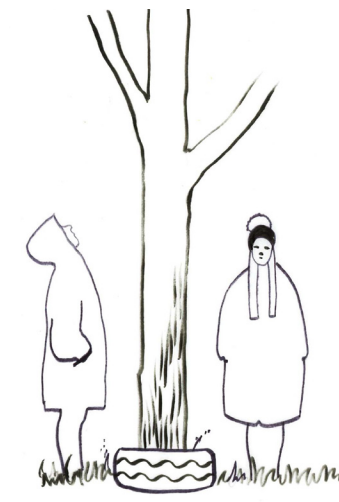
År 1

Däcken placeras runt träden i samband med plantering. En mindre kvalitet än vad som är brukligt i offentlig miljö används för att kronan ska kunna passera genom bildäcket. Förslagsvis 12-14. Kronan binds ihop vid planteringen.

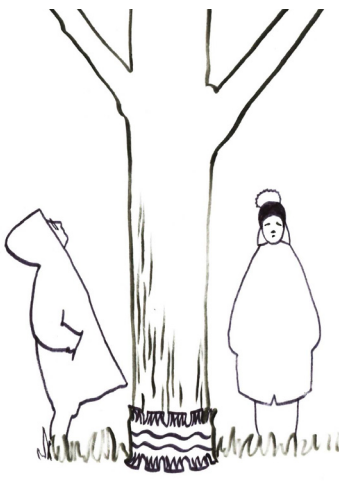
År 35

Det unga trädets tillväxt har antagits vara något mindre än 1 centimeter i omkrets per år (TräGuiden, 2017). År 35 ger det träd som ännu inte påverkat bildäcken med sin växtkraft. Däcken är dock omöjliga att avlägsna från stammen utan att skära sönder.

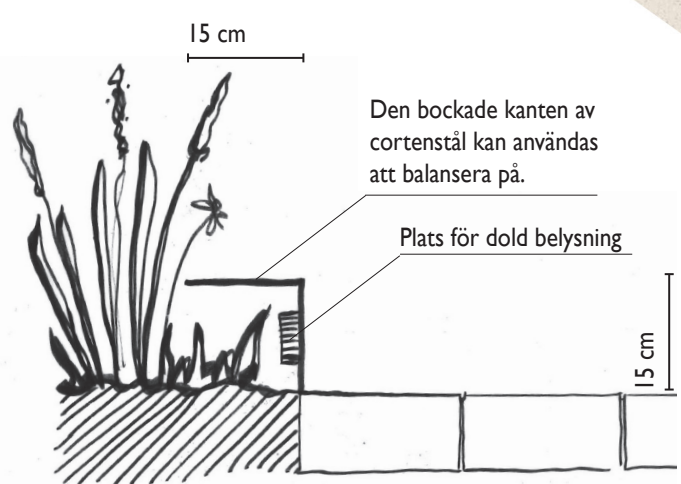
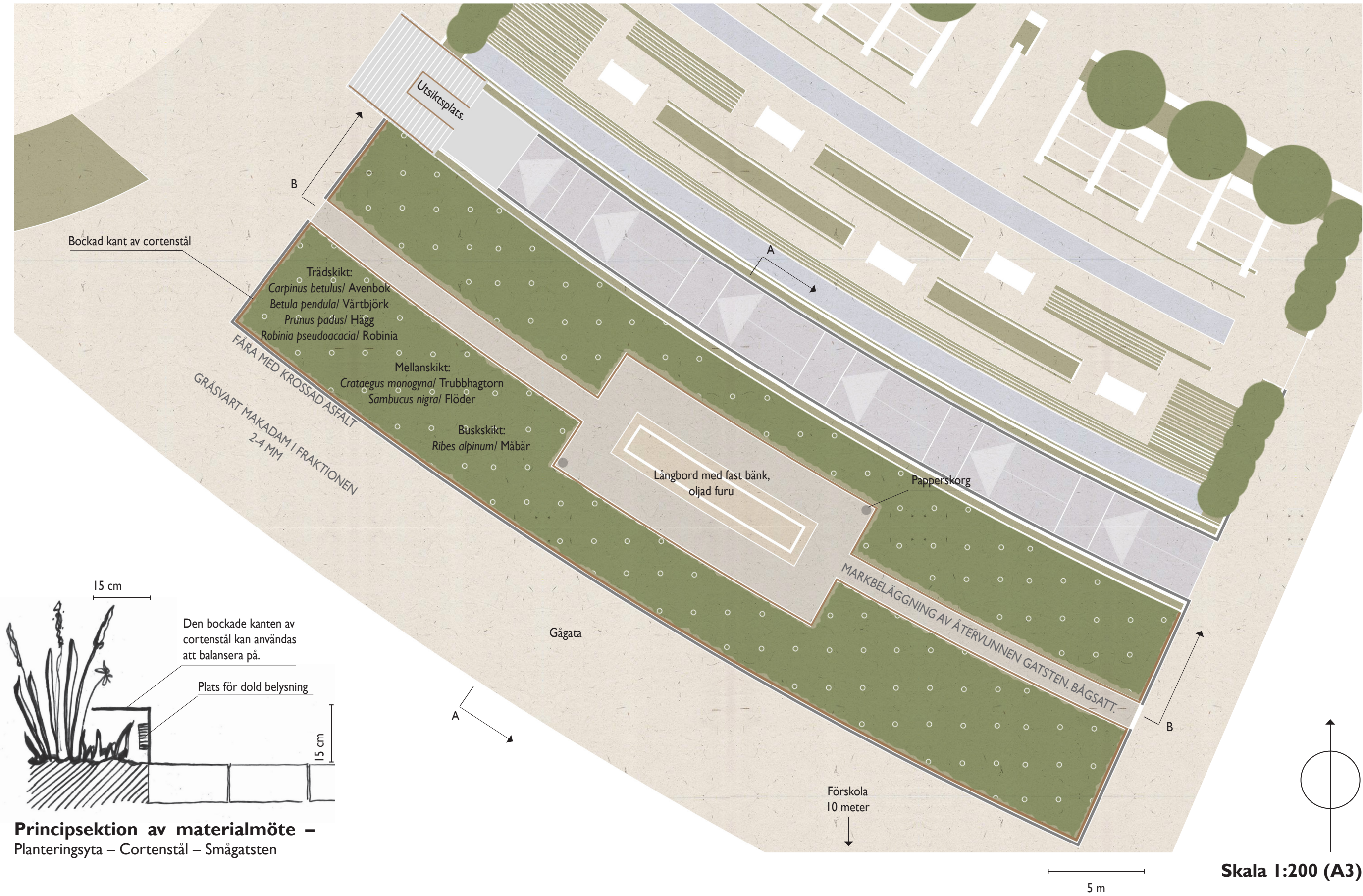

År 70

Mogna träd har en lägre årstillväxt än unga och beräknas till ungefär 2-3 millimeter per år (TräGuiden, 2017). År 70 kan det antas att trädets växtkraft börjar göra avtryck i bildäcket placerat runt om det. Ett rimligt antagande är att ett träd med en ålder mellan 50-100 år kan spräcka bildäcket, beroende på växtplats och förutsättningar.

Planutsnitt – Tidsmaskinen

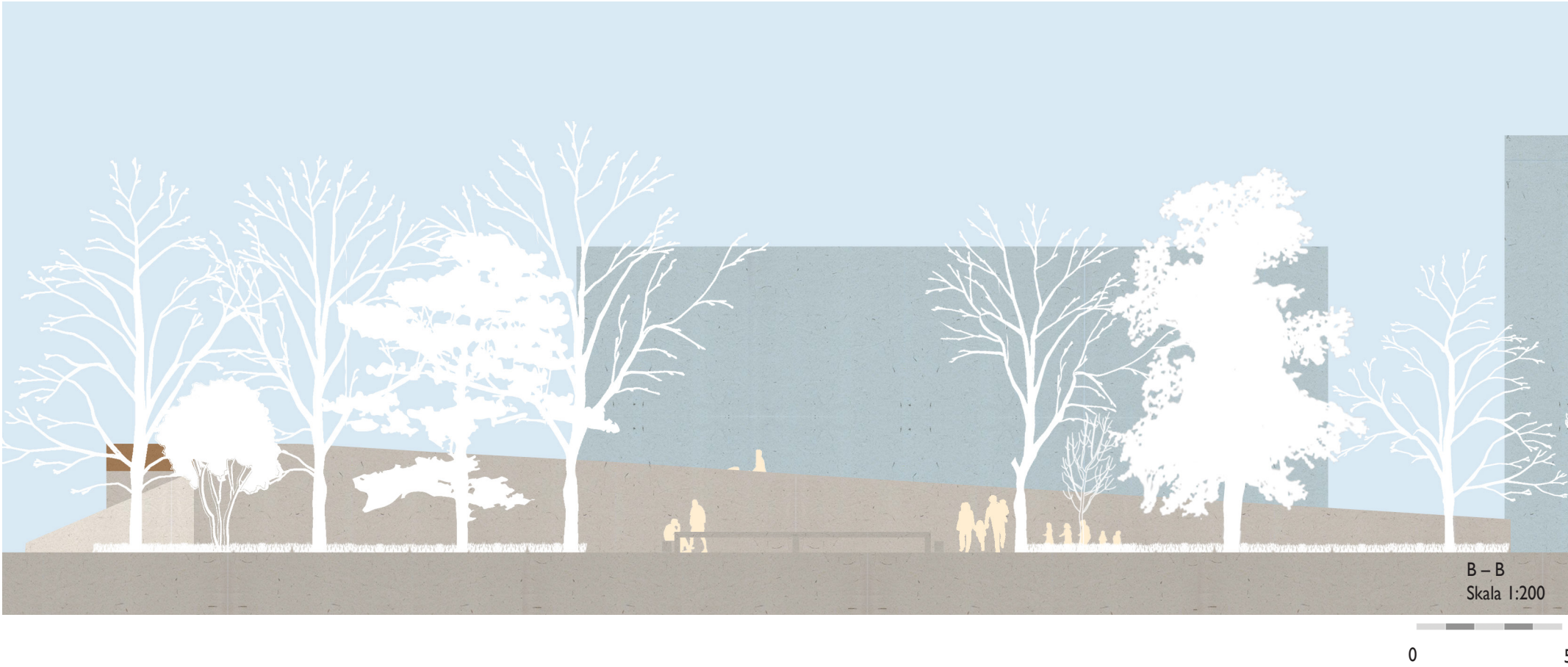

Principsektion av materialmöte – Planteringsyta – Cortenstål – Smågatsten

Dimensionen på Tidsmaskinens planteringsytor gör att sittytan i mitten av rummet kommer upplevas som avskild. Ju tätare omkringliggande vegetation blir desto större blir känslan av att befinna sig i en lövskog trots att ytan är relativt liten. Den vilda vegetationen inom Tidsmaskinen blir en välgörande kontrast mot det i övrigt ordnade stadslandskapet. De täta buskagen kan komma att utgöra skydd och gömsle för fåglar och andra smådjur.

I mitten av rummet finns en rustikt långbord i oljat trä som förskolan kan använda i sin verksamhet för servering av måltider eller som arbetsbord. Bordet kan även fungera som samlingsplats för grannskapet och användas för fest eller möten.

Material

Hårda material

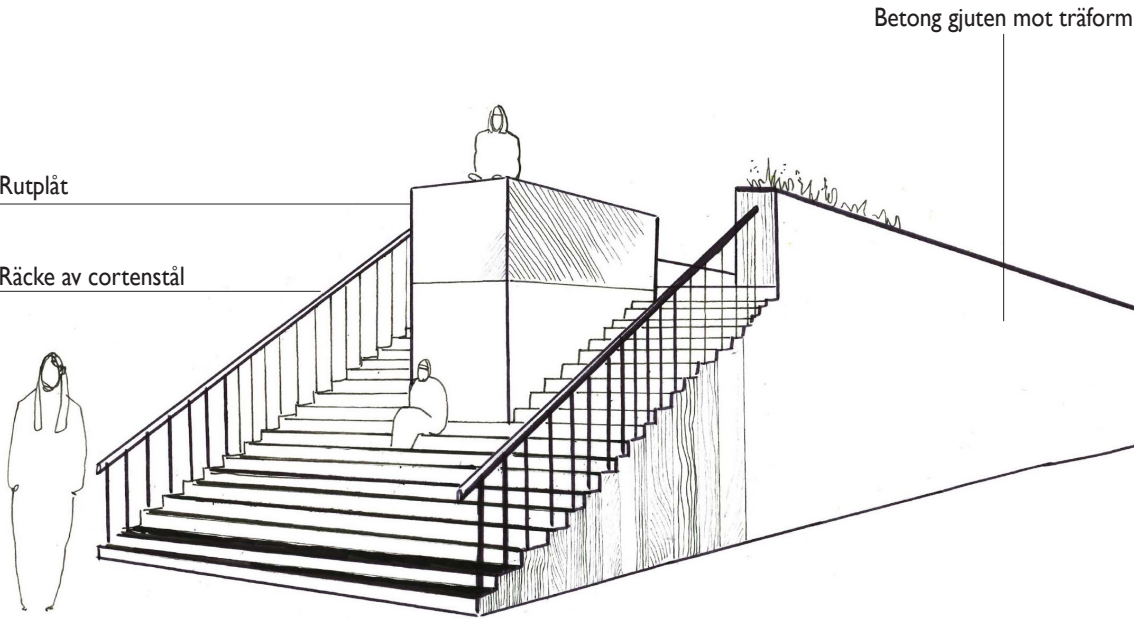
Bågsatt gatsten finns på många platser i Nyhamnen idag. På de platser den återfinns ger den ett intressant och nästan komiskt intryck eftersom stenen blivit omsorgfullt lagd på platser som idag ofta ser bortglömda ut. På samma vis blir gatstenen inom Tidsmaskinen en kontrast till den i övrigt vilda planteringen som ger bilden av att vara en självsädd och uppvuxen ruderalmark.

Den bockade kanten av cortenstål är en lekfull detalj som går utmärkt för barn – eller vuxna – att gå balansgång på. Kanten utgör också identitetsmarkerande element för parken då den för tankarna till tågräls, i synnerhet då gångstigarna håller en bredd på 1,4 meter vilket sammanfaller med den vanligaste spårvidden, 1435 millimeter (Banguiden, u.å).

Växtmaterial

Tidsmaskinen har karaktären av uppväxt ruderalmark och utgörs av flerskiktad lövvegetation. Blandningen i strukturens toppskikt består av övervägande ljusarter men innehåller några som också klarar en del skugga för att skapa en tätare vegetationsstruktur.

Vegetationen bör klippas i gångarna och inom det inre rummet för att skapa framkomlighet.

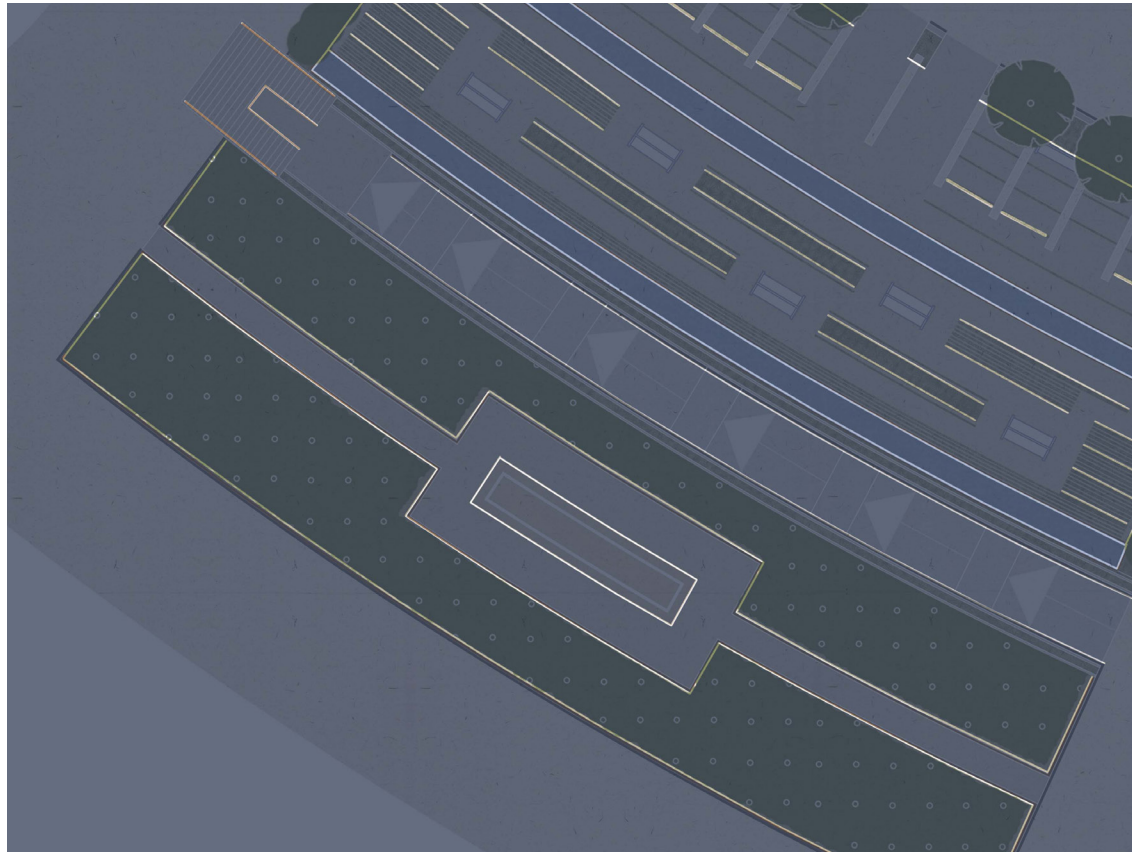

Perspektiv av Lilla rampens trappa med utsiktspost. Det är en plats invid vilken människor möts upp, där folk från närliggande arbetsplatser äter sin lunch under dagar med vackert väder eller där man vilar benen en stund i solen.

Belysningsförslag

Tidsmaskinen är sparsamt ljussatt då det är rimligt att anta att detta är en rum som i första hand kommer användas dagtid. Det är inte heller ett rum som kommer användas som passage för gående eller cyklister. Prioritet läggs därför på att ljussätta de vägar genom parken som sannolikt kommer användas nattetid så att de upplevs som trygga (Borg, 2000). Endast en dold belysning bakom den bockade cortenstålskanten utgör ljuskälla. Detta gör att Tidsmaskinen ramas in av ett subtilt ljussken som inte stör eventuellt djurliv.

Principiell illustration för belysning.

Planen

Planen var en slät yta. Täckt med asfalt.

Med tiden blev den skrovlig. Och asfalten sprack.

I sprickorna la sig sand och jord.

Här växer det blommor nu.

Och här växer barnen med.

Material

Hårda material

Planens hårda material är starkt knutna till Nyhamnens karaktär. I sandlandskapet, den förstörade sprickbildningen i asfalten, finns ett materialbibliotek i form av cortenstålsklädda nedsänkningar i marken. Biblioteket innehåller både material som är starkt kopplade till platsen som blåmusselskal, makadam och asfaltssjok liksom pinnar som blir över vid skötselinsatser. Det övergripande markmaterialet utgörs av asfalt med cortenstålskanter som avslut mot planteringsytor. Asfalten fungerar bra för kritmålning, bollspel, sparkcykel etc. Armerat gräs är infällt på valda ytor som karaktärsbärande element då det för tankarna till industri- och ruderatmark samtidigt mjukar det upp den hårdgjorda ytan och ökar genomsläppligheten för dagvatten. Beläggningen har också den funtionen att ytorna hålls lugnare då cykel, skate eller boll-lekar styrs bort.

Växtmaterial

Vegetationen ska ge intryck av att vara självsädd och uppvuxen ruderatmark som ger både ett skötlextensivt och spännande leklandskap. Växtmaterialet domineras av robusta arter som tål vild lek. Växtval har också gjorts med avseende till fruktsättning, knoppar och fröställningar som kan bidra med löst, smått material som kan användas i leken. Liksom i Banvallen planteras oxlarna tätt, med ca 1 meters mellanrum, för att med tiden bilda en tät, skulptural ridå.

Armerat gräs typ 1

Armerat gräs typ 2

Mönster från sprickor i asfalt har fått stå modell för Planens utformning.

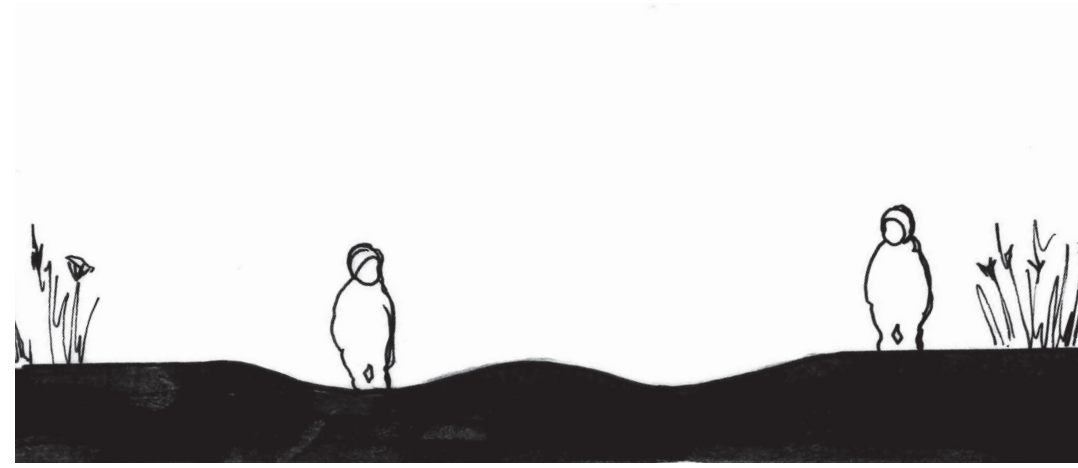
Exempel på vegetationskaraktär

A – A
Skala 1:200

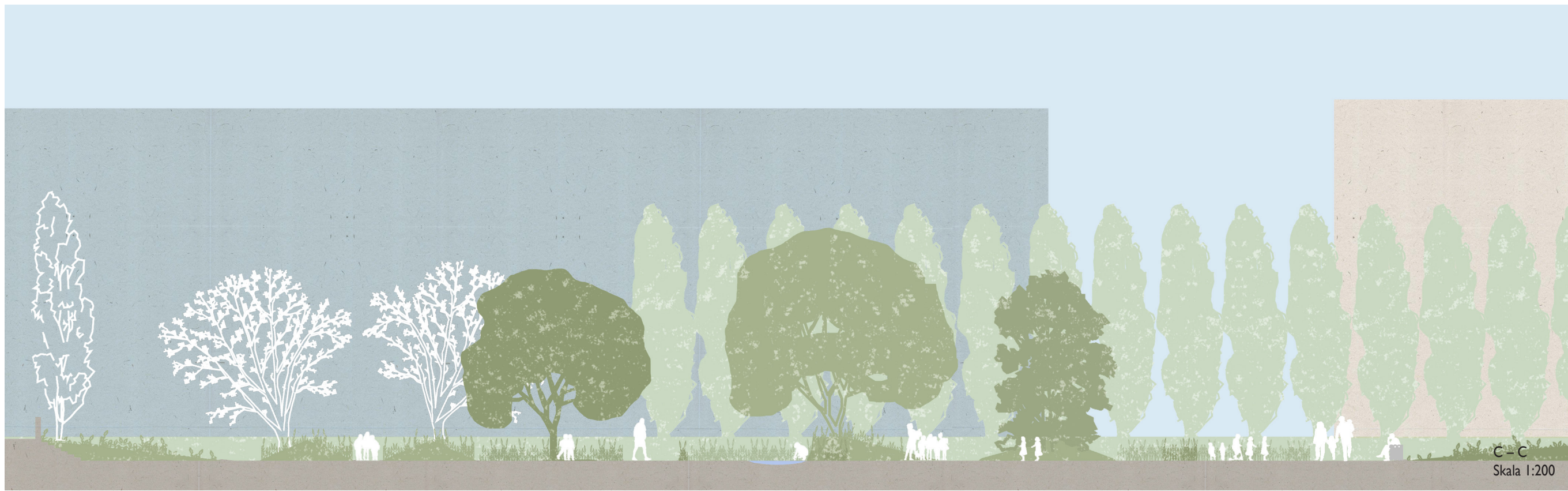
B – B
Skala 1:50

Sektion A – A: En bänk förankrad i stödmuren ger en soldränkt sittplats under större delen av året. Den sänkta marknivån ger sittplatserna skydd för vind så att de kan användas även under tidiga vår- eller sena höstdagar.

Sektion B – B: Den böljande asfalten skapar variation i terrängen. Extra spännande blir de vid regn då de fylls med vatten och blir till väl tilltagna vattenpölar.

Sektion C – C: De mindre kullarna i kombination med nedsänkta vattenpölar, sandlandskap och höga perenner ger tillsammans ett varierat och spännande landskap med gott om olika rumsbildningar. Detta ger barnet möjlighet att hitta och skapa egna platser, leka vilt eller hitta en lugn vrå att vara för sig själv.

Sektion D – D: Mönstret av de små kullarna och smala gångarna är direkt hämtat från befintliga sprickbildningar i asfalt. Denna struktur skapar lövtäckta, intima rum för både vuxna och barn. Här kan barnen hitta och skapa egna platser och kojor.

C – C
Skala 1:200

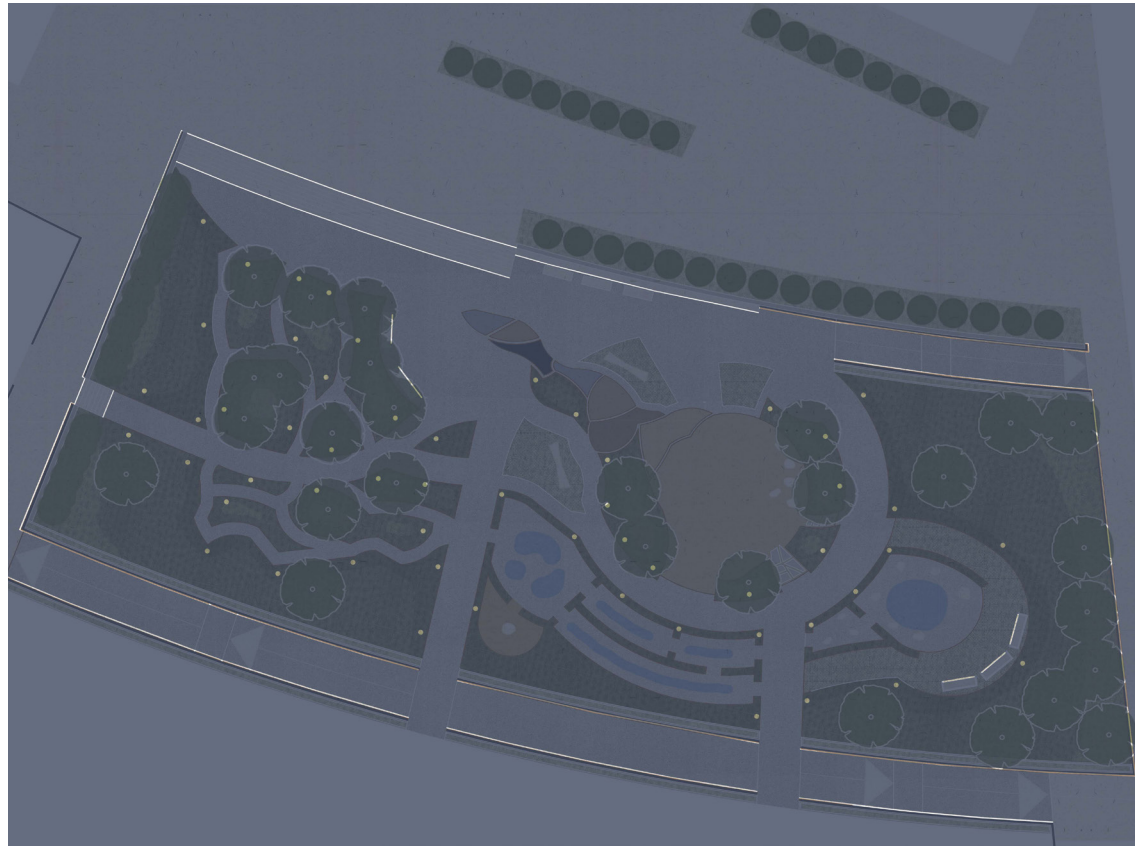

D – D
Skala 1:100

Belysningsförslag

Planen är ljussatt för att undvika mörka och otrygga vrår och hörn (Borg, 2000). Bänkar är indirekt upplysta med dold ljuskälla under sittytan. På samma vis är trappor ljussatta vid första och sista trappsteget. Det är viktigt att ljussättningen förstärker rummets form och anger rörelseriktning för att en plats ska upplevas som trygg (Borg, 2000). Runt sandlandskapet och planteringsytorna finns därför pollare som ger en dämpad och stämningsfull ljussättning, och leder vägen för den som genar över Planen.

Principiell illustration för belysning.

Färjan

I hamnen har det alltid funnits båtar.

För den som velat resa bort.

Och tänk att när som helst, kunna ta färjan till en plats

där allt som syns är gräs, himmel

och vajande trädtoppar.

Material

Hårda material

Färjan är på tre sidor omgiven av hexastensmuren beskriven på sida 51 och på sin norra sida betongmuren beskriven på samma uppslag. Ytan på Färjans södra sida som ansluter till Jörgen Kocksgatan är genomsläpplig med en yta av gråsvart grus. Denna yta har medvetet hållts öppen för att kunna befolkas med besökare som anländer från det större stråket Jörgen Kocksgatan, som rimligtvis kommer bli en viktig entré för parken då gatan används av många olika trafikslag. Här finns också möjlighet att placera rikligt med cykelställ som kan nyttjas både för hämtning, respektive lämning på förskolan, för parkens besökare samt för de som jobbar i anslutande byggnader.

Växtmaterial

Färjans skålade form, som påminner om skrovet på just en färja, accentueras genom kortklippt gräs. Ytan kommer kunna ta emot och infiltrera vatten vid större regn. Gräsmattan har som brantast en lutning på ca. 33-35%. Detta innebär att den inte bör klippas med åkgräsklippare utan handgräsklippare och linröjare är att föredra. I det lägsta partiet samt den flackaste slutningen kan dock åkgräsklippare användas om så önskas.

Träden som kantar Färjans sidor domineras av tall och glanshagtorn som bidrar ytterligare med att ge platsen en avskild känsla. Glanshagtornet behåller bladen länge under vintern och tallen är vintergrön. På så vis gör detta växtmaterial att platsen ramas in under större delen av året och tillsammans med den skålade formen även att den skyddas från ljud och insyn. Intrycket blir en samlig av skulpturala, knotiga träd med mörka kronor som ger platsen en lugn ridå mot omgivningen. Den fjäderlika tamarisken blir en välgörande kontrast till svarttallens hårdare uttryck.

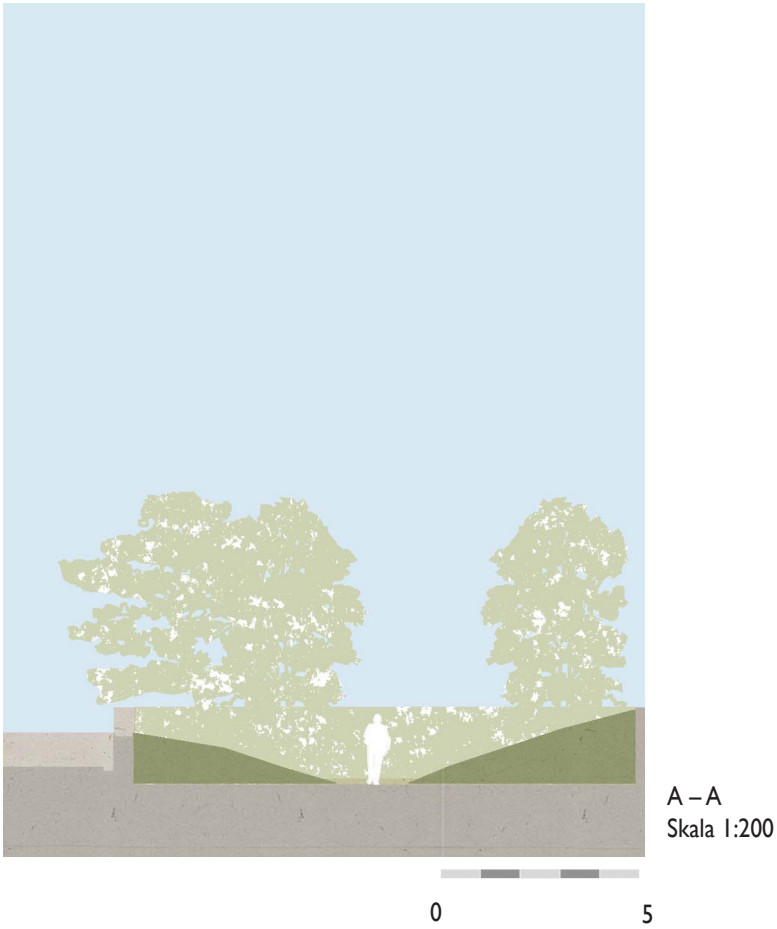
Planterat vedartat växtmaterial består av:

<i>Crataegus x lavallei</i> ‘Carrieri’	Glanshagtorn
<i>Pinus nigra</i>	Svarttall
<i>Pinus mugo</i>	Bergtall
<i>Tamarix ramosissima</i> ‘Pink Cascade’	Tamarisk

Planutsnitt – Färjan

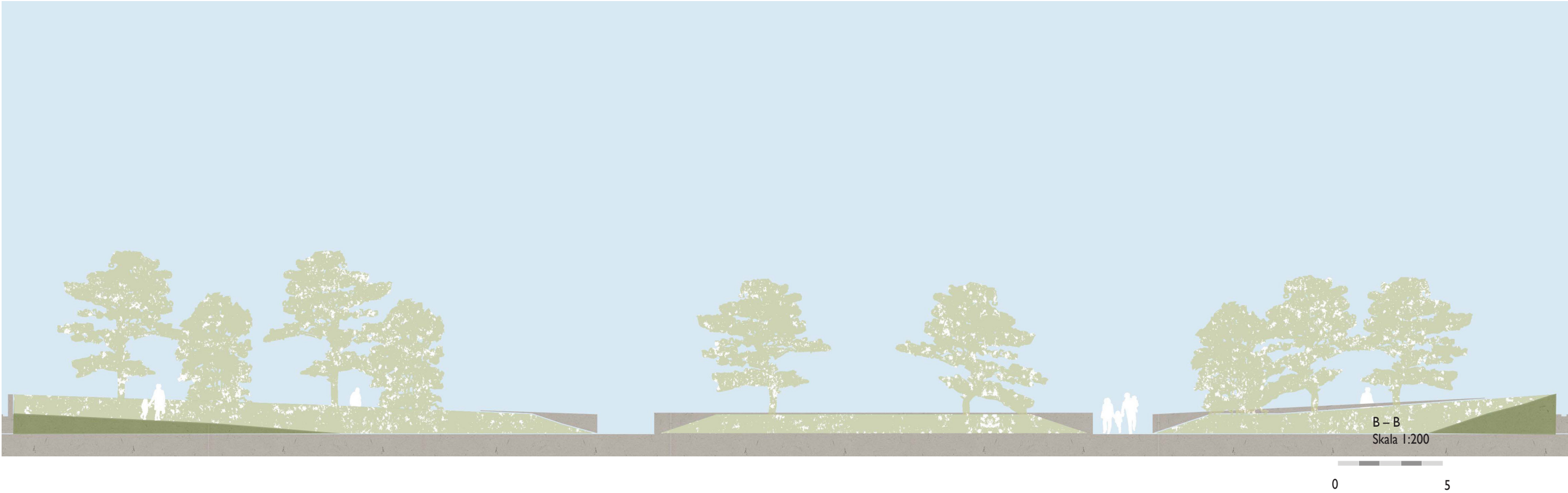

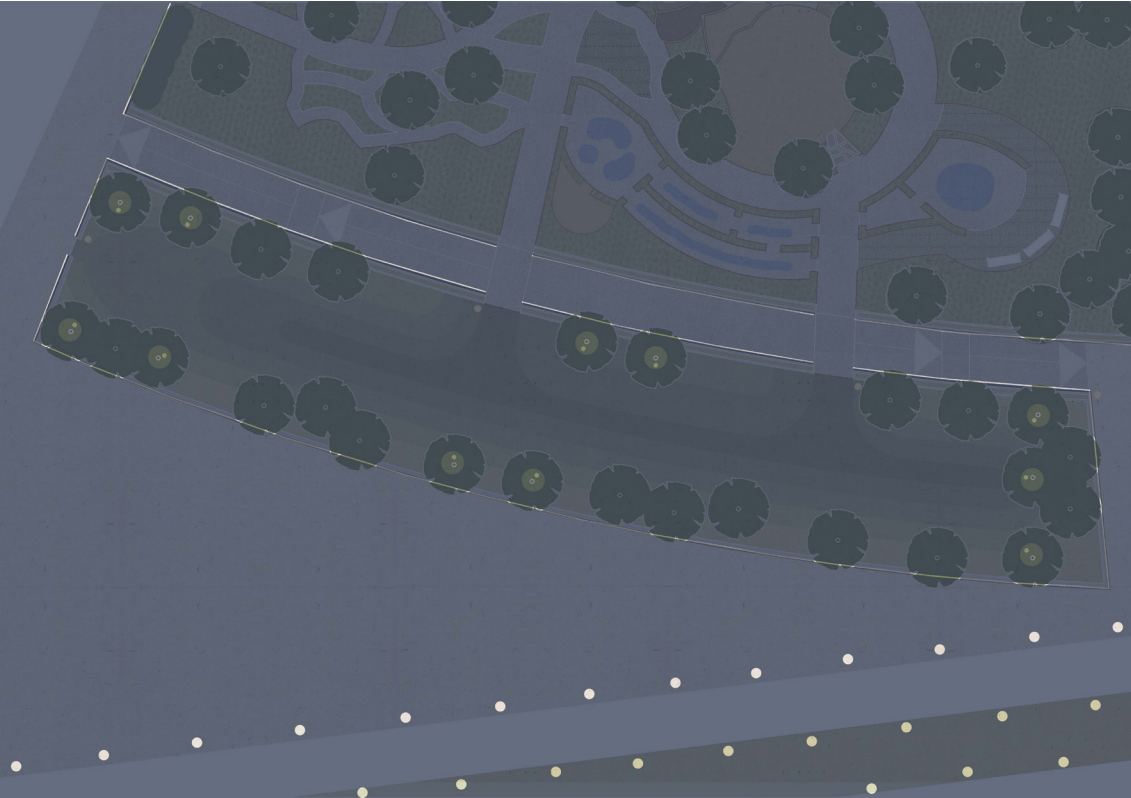
Sektion A – A: Färjans skålade, avlånga form ger associationen till skrovet på en båt. Som om rummet bildats genom att vara en negativ form av en färja som tryckts ned i marken. Denna skålning ger besökaren känslan av att gå in i en annan värld och blir en tydlig avskärmning från omgivningen.

Sektion B – B: Färjan är också ett stort och avlångt rum där det finns utrymme att vara för sig själv. Rummet kan till exempel användas för mindre konserter eller skolavslutningar. De flackare slänterna på Färjans kortsidor gör att en naturlig scen bildas och framför finns det gott om utrymme för publik.

Belysningsförslag

Rum för aktivitet kräver generellt mer ljussättning än rum för vila (Borg, 2000). Därför är Färjan sparsamt ljussatt då det är tänkt att fungera som ett intimare rum för stilla aktivitet under kvällstid. Ett fåtal träd som markerar rummets form har belysning som riktas mot stammarna, förslagsvis i en varm ljusfärg som upplevs som avslappnande (Borg, 2000). Liksom i resterande delar av parken finns även linjebelysning infällt i den fåra som finns vid foten av stödmuren. Kraftigare belysning markerar Jörgen Kocksgatans cykelstråk samtidigt som det lyser upp den grusade ytan söder om Färjans gräsmatta.

REFLEKTION

Reflektioner kring förslaget

Konceptet karaktär och identitet

En bärande tanke genom gestaltningen av parken har varit att grundstrukturen starkt ska kunna kopplas till den tidigare kanal samt tågspår som funnits på platsen. En tydlighet i denna form kan anses förklara vad platsen har haft för mening, vilket är ett av de element som ingår i en plats identitet (Relph, 1976, sid. 47f).

Vad som också kan sägas är att förslaget sannolikt hade sett annorlunda ut om jag i gestaltningen hade valt att till större del ta fasta på begreppet ”identitet” snarare än ”karaktär”. Det skulle rimligtvis betyda att jag skulle fått utgå från fler människors relationer och berättelser kring platsen än bara min egen (Hague, 2005, sid. 5). Det förefaller som att ett sådant arbete hade fordrat både intervjuer från samtida besökare och brukare såväl som en mer omfattande studie av platsens historia. Mitt fokus i arbetet är istället ”karaktär” och ”atmosfär” vilket har gjort att jag har fördjupat mig i detaljer specifika för den rådande karaktärsbilden som blivit viktigare än det mänskliga narrativet. Detta ser jag varken som något positivt eller negativt utan bara som olika förhållningssätt till plats, tid och rum.

Parkens skalor

Parkens utformning har också utgått från de skiftande skalor som finns inom Nyhamnen, med både långa siktlinjer över asfaltsplaner och massiva, liksom mycket låga, huskroppar. Relationen mellan platsens element spelar en viktig roll i avgörandet av platsens karaktär (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f), och därför har denna kontrast i skalor ämnats efterliknas i vissa av parkens delar. Vissa konstruktioner inom Tågfärjeplan är överdimensionerade. Pergolan är både kraftig och hög och ger ett stort rum för den som befinner sig under. Långa siktlinjer längs en hårdgjord yta återfinns i Lilla rampen medan små, intima rum finns i Planen och Tidsmaskinen.

Parkens material

Förslaget innehåller en stor del av både hårda material, liksom växtmaterial, som finns inom Nyhamnen idag. En övervägande del av de hårda materialen har dessutom sitt ursprung i platsen och återvunnits på olika vis i gestaltningen. Gällande växtmaterial har utformningen gjorts så att det finns utrymme för den vegetation som spontant kan uppkomma på platsen. Detta kan också argumenteras bidra till att stärka Tågfärjeplans befintliga karaktär då den till stor del avgörs av de material och former som utgör platsen (Norberg-Schulz, 1980, sid. 14f).

Vad förslaget dock inte uppfyller i relation till Nyhamnens befintliga karaktär är vissa av de immateriella egenskaper som observerades vid platsbesöken. Dofter och ljud spelar en stor roll i hur platsen upplevs men har inte alltid varit önskvärda att föra vidare till den nya gestaltningen. Detta har till exempel rört sig om ljudet från maskinarbete och doften av jäst spannmål. Korn är i sig ett intressant material som känns trevligt i handen, men förutom den sura lukt som uppstår i kontakt med väta drar materialet också till sig fåglar och har av den anledningen valts bort från att användas i gestaltningen.

Konceptet god lekmiljö

Målet med förslaget är förutom att utgå från platsens befintliga karaktär också att fungera som lekvänlig parkmiljö. Stor emfas har lagts vid barnperspektivet i dess utformning. En bärande del av gestaltningen är att tillgodose de faktorer som anses lägga grunden för en god lekmiljö.

Förslaget innehåller kuperad terräng då det också anses vara en viktig faktor för lekvärdet (Boverket & Movium, 2015, sid. 71; Lenninger & Olsson, 2006, sid 19). Olika typer av höjdskillnader går att hitta runt om i parken. Planen innehåller både mindre kullar liksom trappor och inom Lilla rampen och Färjan finns utdragna slänter.

Förslaget innehåller många olika rum som kan rymma olika typer av lek, vilket kan anses vara en viktig faktor för en god lekmiljö (Boverket & Movium, 2015, sid. 84; Örebro kommun, 2018, sid. 24). Zoneringen i Planen har utgått från mönster tagna ifrån platsen, vilket ytterligare ger platsen en utformning som skiljer den från andra lekmiljöer.

Lekmiljön har också utformats för att kunna tåla vild lek utan att för den skull upplevas som stökig eller oordnad. Materialbiblioteket i Planen kan enkelt fyllas på. Vegetationen är vild men har en tydlig och skarp inramning. De blommande fogarna, vattenpölnarna och sandlandskapet utgår alla från förändringar i Nyhamnens befintliga material över tid men är gestaltade så att de upplevs som avsiktliga istället för brist på skötsel samtidigt som de tål att få växtlighet borttryckt, plaskas i och grävas i.

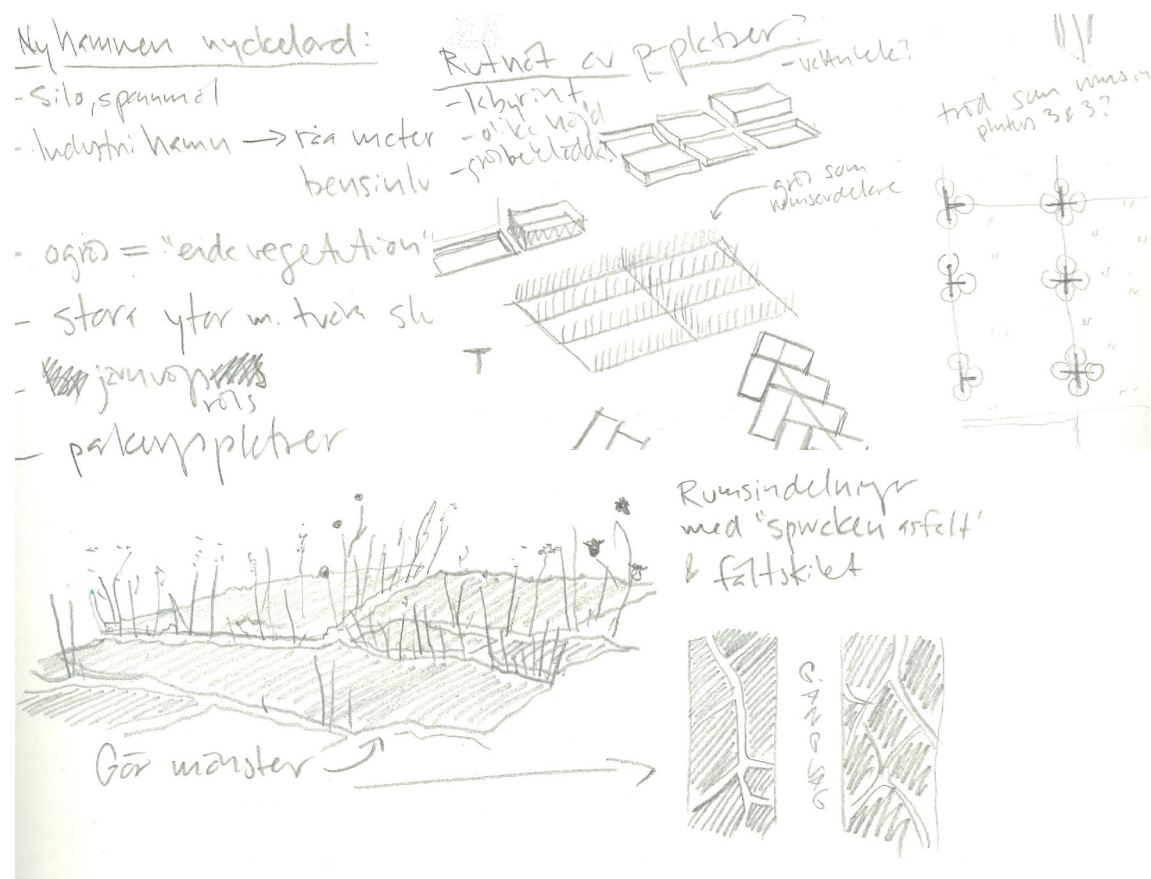
Lekmaterial

Utifrån detta har designen medvetet utformats så att tillgången på löst, smått material är god då vikten av detta påtalats av flera källor (Norén-Björn, 1977, sid. 44ff; Hagen, 2015, sid 14; Örebro kommun, 2018, sid. 16). Löst material går att hitta både i de lösningar som är direkt kopplade till lek, till exempel sandlandskapet med tillhörande ”materialbibliotek”, som dekorativa detaljer i murkrön, vattenkar eller markbeläggning såväl som växtval. Vegetationen är rik på sorter som bär frukt, kottar, intressanta fröställningar eller vippor.

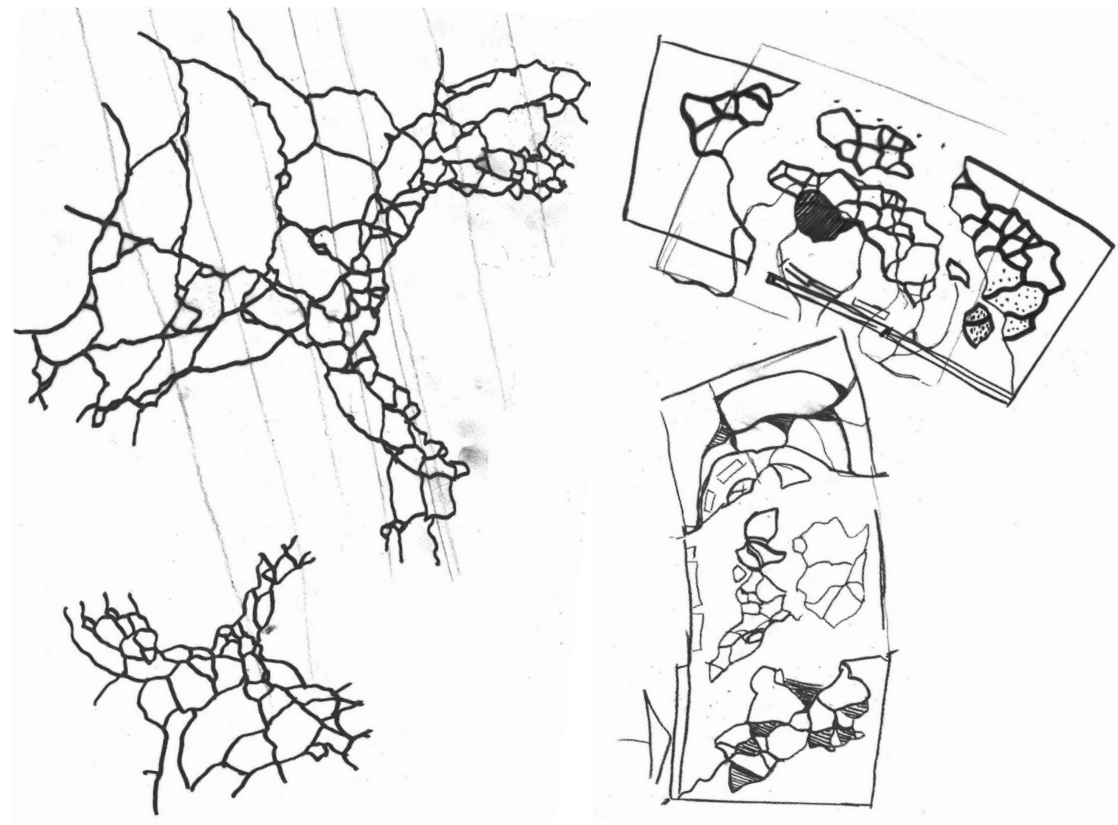
Lekkonstruktioner

Förslaget skiljer sig i utformningen från en mer konventionell lekplats, vilket kan anses vara positivt i avseende för barnets orientation i sin omgivning (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 39). Vad som inte finns på platsen är mer fartfyllda lekkonstruktioner som gungor eller rutchkana. Detta är något som hade kunnat läggas till. Parken hade med ett sådant tillägg troligen upplevs mer vigd för barnlek, vilket kan anses positivt. Min intention för förslaget är dock att utforska hur en miljö kan vara lekvänlig men också fungera för en större målgrupp och därför har jag avstått från att ta in denna typ av redskap. Det är möjligt att mer skulpturala former av denna typ av lekkonstruktioner hade kunnat vara ett alternativ för platsen.

Idéskisser och anteckningar..

Skisser av asfaltssprickor och skisser av hur de kan översättas till parken.

Fungerar parken för olika behov?

Utifrån de åtta parkkaraktärer beskrivna av Patrik Grahn i Svensk miljöpsykologi (2005, sid. 51f) kan flertalet, om än inte alla, identifieras inom förslaget. Natur där växter upplevs som självsådda är en röd tråd genom gestaltningen och finns på många ställen i parken: Banvallen, Tidsmaskinen, Planen och vid betongmurens krön- samt fot. Detta är en egenskap som karaktäriserar vildhet (Grahn, 2005, sid. 252). Parkens design är dock sådan att det självsådda också har en mer ordnad form inom vissa delar. Banvallens blommande fogar omges till exempel av platsgjuten betong så att även spontant “ogräs” får en strikt inramning.

De inramade, mindre rum som återfinns ibland annat den del som kallas för Planen ger exempel på karaktären refug/viste. Det innebär platser som barn lätt kan appropriera och göra till sina egna (Grahn, 2005, sid. 252).

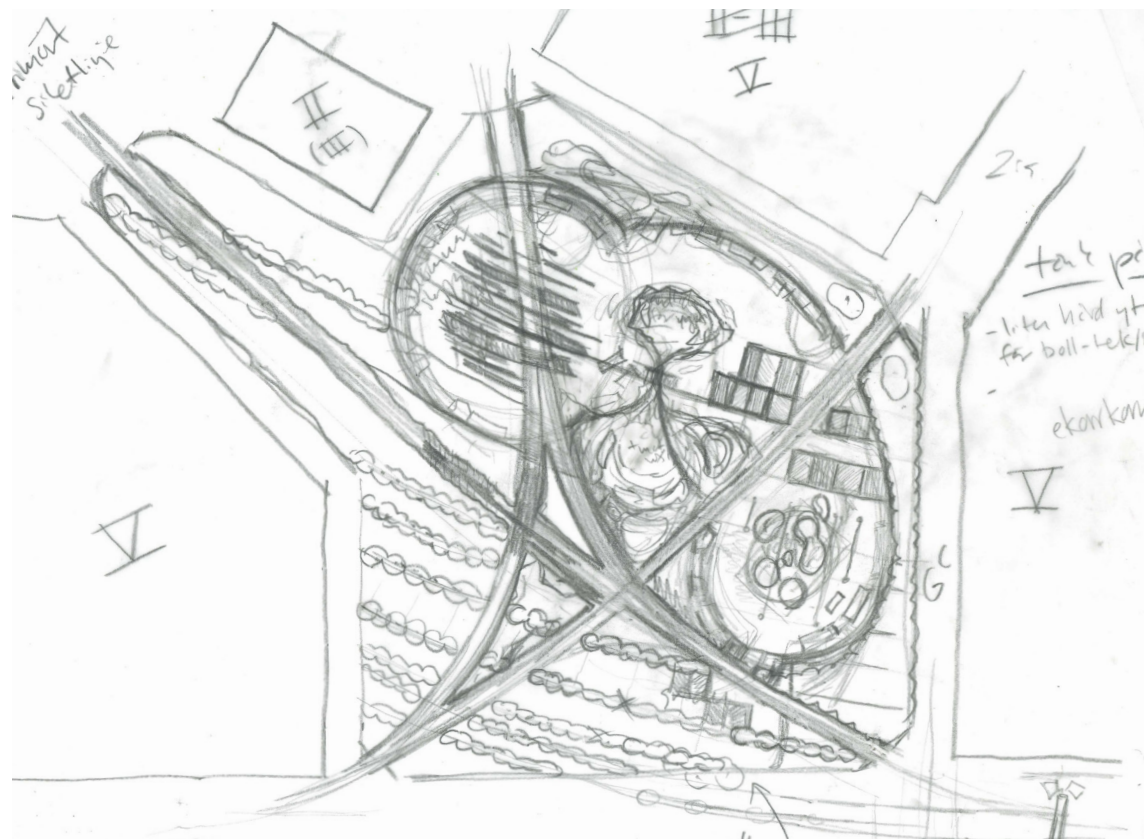
Vissa av parkens rum kan argumenteras innehåller flera av Grahns karaktärer. Till exempel kan känslan av att komma in i en annan värld appliceras både på den skålade gräsmattan liksom det slutna rummet i Tidsmaskinen, vilket skulle betecknas som parkkaraktären rymd (Grahn, 2005, sid. 252). Men Tidsmaskinens väggar utgörs också av den vilda, till synes självsådda vegetationen som karaktäriserar vildhet. Även kategorin samvaro finns inom flera av parkens rum som också kan definieras enligt andra karaktärer. Detta gäller bland annat långbordet i Tidsmaskinsparken, pergolan i Banvallen, runt sandlådan i Planen eller Färjans stora gräsmatta. Detta är platser dit människor kan söka sig för att delta i aktiviteter eller för att se andra människor roa sig (Grahn, 2005, sid. 251f).

Banvallen som rum är utformat för att vara en plats för sinnena. Den innehåller rik blomsterprakt, surr från insekter, vatten och intressanta skuggspel. Detta rum hade möjligen kunnat uppfylla kriteriet för rofylldhet. Dock bygger utformningen av Banvallen även på spontan invandring av ”ogräs”, vilket inte får förekomma enligt definitionen av denna karaktär (Grahn, 2005, sid. 252). Parkens relativt ringa storlek tillsammans med det faktum att den troligtvis kommer befinna sig i en livlig stadsdel gör också att ro och tystnad inte kan garanteras (Grahn, 2005, sid. 252). Det gör även att basen i den behovspyramid gällande fysisk-social omvärld som också beskrivs av Grahn inte heller kan säkras för platsen. Det vill säga, parken kommer troligtvis inte kunna tillgodose människors behov av att få vara ostörda och fria från nya intryck (Grahn, 2005, sid. 249f). Däremot finns det gott om platser som bänkar och utsiktspunkter för emotionellt deltagande, för den som har mer psykisk kraft och intresserar sig för sin omvärld även om den inte nödvändigtvis orkar delta aktivt i vad som försiggår (Grahn, 2005, sid. 250).

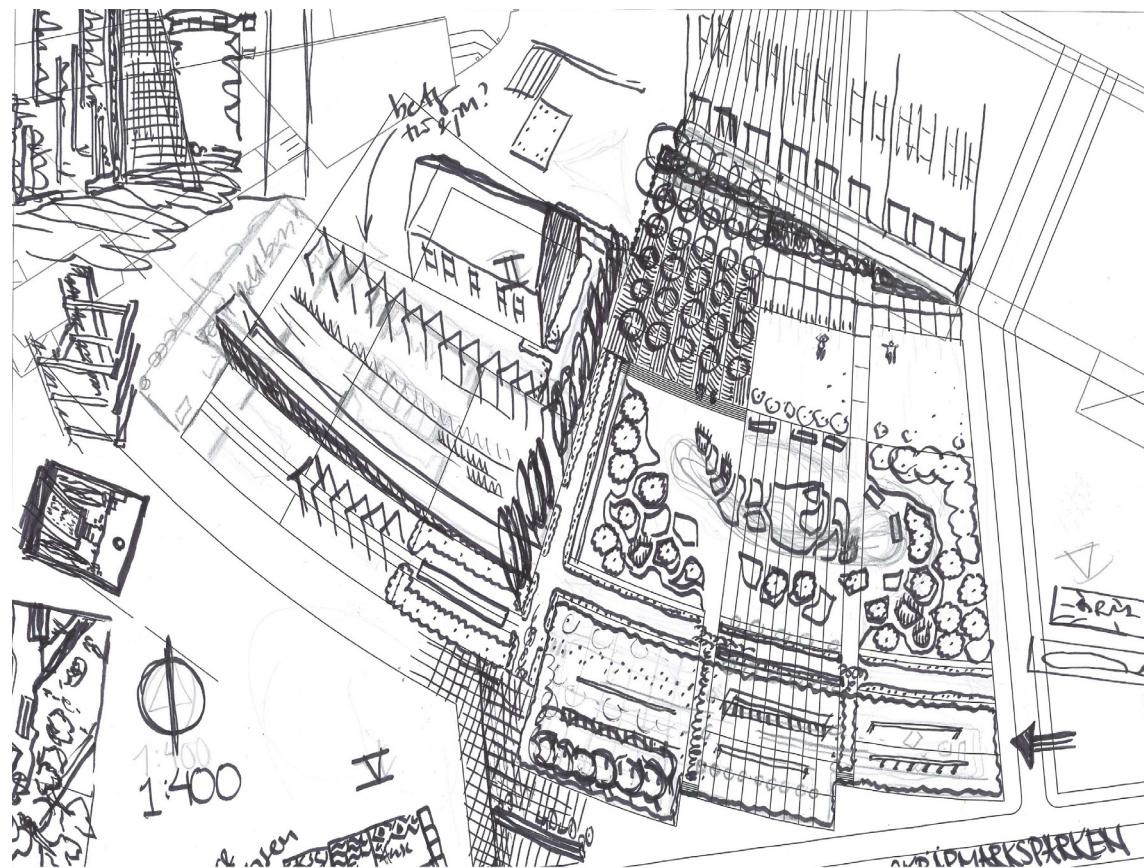
Vad som också ska nämnas är den motsättning mellan platsens befintliga karaktär och översiktsplanens riktlinjer att parker till största del ska bestå av genomsläppliga ytor (Malmö stad, 2019, sid. 44). Hård markbeläggning som asfalt och betong har varit viktiga material för platsens karaktär och därför inte kunnat ersättas. Utformningen har dock gjorts efter ambitionen att hålla nere andelen hårdgjord yta.

Sammanfattningsvis kan det argumenteras för att parken uppfyller flera faktorer som är betydelsefulla ur ett karaktärsbevarande perspektiv. Detta kan även sägas om parken som lekmiljö som får anses vara god. Jag menar därför att förslaget kan anses vara ett exempel

Tidig skiss av förslaget.

Senare skiss av förslaget.

på hur förtätning, exploatering eller nybyggnation kan ske på ett hållbart- och för platsen respektfullt vis utan att för den skull tumma på kvalitet i avseende av form eller funktion.

Processen

Mitt arbete började med att se ut en lämplig plats inom Nyhamnen genom att studera Malmö stads översiktsplan; det vill säga en park i närheten av en förskola. Därefter gjorde jag upprepade besök till platsen och dess omgivning. Besöken var till en början planlösa och undersökande, jag hade med kamera och skissbok och antecknade eller fotograferade sådant som jag spontant upplevde som intressant, vackert eller utmärkande för området. Efter att ha studerat det material jag hade insamlat efter mina fältstudier kunde jag konstatera att det till stor del fokuserade på mönster eller speciella strukturer. Mina skisser och bilder visade mönster i både övergripande och detaljerad skala. Jag hade dokumenterat markmaterial jag upplevde som signifikanta likväl som gatunätets form, hur raka gatorna var på de flesta ställen men hur de svängde på ett speciellt sätt just på platsen för mitt projekt.

Detta blev en ingång till vidare undersökning. Genom att börja nysta i den storskaliga struktur jag såg på plats fick jag reda på väsentliga delar av Nyhamnens historia. Jag fick med hjälp av litteratur och historiska kartor ta redan på varför gatu- och kvartersstrukturen såg ut som den gjorde. Varför den svängde på ett så speciellt sätt när alla andra gator inom området gick så rakt från öst till väst?

Detta blev en väg in i den övergripande form som parken kom att anta. Och denna form gjorde att jag både skissade i plan samt byggde enkla modeller av platsen för att undersöka mötet mellan parkens form och omkringliggande fasader.

Parallellt med detta undersöktes de mer detaljerade mönster och material jag hittat på platsen. Jag tecknade av sprickbildningar i asfalt och tog med hjälp av papper och krita texturer av fasad- och markmaterial samt sökte i floran för att artbestämma de mest framträdande växter jag såg på platsen.

Processen kan därför till stor del ses som ett sätt att förstå platsen genom undersökningar av material. Vilka är det som finns på platsen, hur har de använts och hur förändras de över tid? Norberg-Schulz skriver att karaktär är ett resultat av tidens skiftningar (Norberg-Schulz, 1980, sid. 15). När jag bättre förstod materialen i relation till tid gav det mig också inspiration till att använda dem på nya sätt. Antingen för att göra en poäng, en kommentar eller bara leka med dess potential.

Baserat på platsbesöken, eller snarare materialstudierna, har idéer kommit till mig som jag har svårt att tänka mig annars skulle blivit till. Att till synes planlöst studera en plats specifika egenskaper, material och materialens beteende över tid, har öppnat upp för gestaltning-lösningar jag inte trodde jag hade inom mig. En ökad förståelse har gjort att de blivit mina egna byggstenar som jag kunnat leka med.

Platsbesöken blev en ingång till litteraturen. Det vore fel att säga att de teorier och begrepp jag fördjupat mig i skulle ha banat väg för gestaltningen eller bidragit med inspiration. Däremot har de hjälpt mig att sortera och värdera de intryck och idéer som platsbesöken har

genererat. Norberg-Schulz text *Genius loci – Towards a phenomenology of architecture* har styrkt mig i att låta mig inspireras av detaljer i platsens material och också se denna lilla skala som värdefull för karaktärsbestämmelsen.

Slutreflektion

För mig har det blivit tydligt hur ett gestaltungsarbete som utgår från karaktärsstudier av en plats har lett till mer särpräglade designlösningar. Jag tror detta kan utnyttjas som kreativt bränsle i utformningen av nya platser, i synnerhet för, men inte enbart, lekvänliga miljöer. Detta just eftersom de begränsningar som ett sådant arbetssätt bidrar med bjuder in till ett mer lekfullt, eller kanske modigare, förhållningssätt gentemot de material som står till buds. Det är en metod som tvingar landskapsarkitekten att försöka se fler möjligheter med platsen och dess innehåll samt utöka gränserna för hur den kan se ut eller hur materialen kan användas. Ett sådant arbetssätt menar jag kan bädda för mer lekvänliga utformningar. Barn leker som tidigare nämnts ofta på andra ställen än med själva lekredskapet (Hagen, 2015, sid 14; Norén-Björn, 1977, sid. 63; Lenninger & Olsson, 2006, sid 9f), och en utformning av miljön där materialens potential tagits tillvara, där svängarna tagits ut och där de används på nya sätt kan signalera och bjuda in till lek även om det kanske inte är huvudsyftet för designen.

En återkommande fråga genom arbetes gång var hur mycket jag ”fick” gestalta och samtidigt vara trogen platsens karaktär? Efter att ha läst Hagues definition av platsidentitet, och hur den till stor del är ett resultat av berättelser (Hague, 2005 sid.5), kombinerat med mina besök på temalekplatserna är jag dock styrkt i övertygelsen om att gestaltningens uppgift ibland är att vara just tydlig och kommentera något för att visa dess värde. En djupare förståelse för en plats karaktär, varför den ser ut som den gör samt hur den är uppbyggd, kan leda till andra typer av designlösningar än att återställa något som det en gång varit. Svaes lekmiljöer liksom Limhamns betonglekplats både berättar om sin respektive historia samtidigt som dess material bidrar till att skapa en association till platsen för besökaren. På detta vis är lekmiljöerna exempel på både en respektfullhet mot platsernas identitet liksom en djärvhet i sin utformning.

Ett arbete som utgår från det specifika för en plats kommer förhoppningsvis också hålla en starkare särart, vilket i förlängningen skulle ge oss mer variationsrika miljöer. Vad detta ger är förutom en ökad orienterbarhet (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 39), också ett större upplevelseregister för både barn och vuxna (Lenninger & Olsson, 2006, sid 100, Örebro kommun, 2018. Sid. 18-19).

Vidare studier

Vidare utveckling som jag gärna hade gått närmare in på i detta arbete om tidsramen hade tillåtit är utförligare växtförslag samt skötselplan. Jag hade gärna också fördjupat mig mer i ljussättningen och hur den kan användas i relation till platsens identitet och karaktär. En aspekt som jag tror är värd att undersöka ytterligare är gestaltning och estetik i relation till en plats olika material. Lekmiljöer kan få spännande resultat när gestaltningen utgår från de material och element som är specifika för platsen. I synnerhet om utgångspunkten är en miljö som barn i vanliga fall inte vistas i. Jag menar att landskapsarkitekturen behöver fler exempel på detta för att ge barn och vuxna karaktärfulla och unika vistelseytor.

Källförteckning

Litterära Källor

Borg, J. (2000) 'Ljus utomhus för trygghet och skönhet i staden'. *Gröna fakta*, (8), s. 2-7.

Grahn, P. (2005) 'Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar' I Johansson, M. & Küller, M. (red). *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur

Hague, C. (2005) 'Planning and place identity' i Hague, C. & Jenkins, P. (red.) *Place identity, participation and planning*. London: Routledge. Kapitel 1, s. 3-17

Higgins, M. (2005) 'Design and place identity', i Hague, C. och Jenkins, P. (red.) *Place identity, participation and planning*. London: Routledge. Kapitel 9, s.183-203

Jansson, M., Bucht, E & Bodelius, S. (2016) 'Fri lek och fasta normer – om lekplatsernas reglering' I Jansson, M. & Klintborg Ahlklo, Å. (red). *Plats för lek : svenska lekplatser förr och nu* . Stockholm: Svensk byggtjänst.

Lenninger, A. & Olsson, T. (2006). *Lek äger rum : planering för barn och ungdomar*. Stockholm: Formas.

Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S. (1992). *Den nordiska floran*. Solna: Wahlström & Widstrand.

Norén-Björn, E. & Pinter, S. (1977). *Lek, lekplatser, lekredskap : en utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser*. Stockholm: Lekmiljörådet.

Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion

Elektroniska källor

Almgren, P. (2019). Framtidens urbana planteringar – En undersökning av östra Europas stäpp som förebild för planteringar i hårdgjorda urbana miljöer. Kandidatuppsats, Institutionen för kulturvård. Göteborg: Göteborgs universitet. Tillgänglig via <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/59988> [Hämtad 2019-12-10]

Andersson, Tord. Malmö Stadsbyggnadskontor (2012). *Naturvårdsplan för Malmö stad programdel I*. Malmö: Malmö stadsbyggnadskontor. Tillgänglig via <https://malmo.se/Service/Var-stad-och-var-omgivning/Stadsplanering-och-strategier/Oversiktsplan-och-strategier/Oversiktsplan-for-Malmo/Fordjupningsdokument-till-oversiktsplan-for-Malmo/Prioriterade-biotyper-i-Malmo.html> [Hämtad 2019-11-29]

Banguiden (u.å) *Spårets delar*. Tillgänglig via <http://www.jarnvag.net/banguide/spar> [Hämtad 2019-12-13]

Boverket & Movium (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö* (Rapport: 2015:8). Karlskrona: Boverket.
Tillgänglig via <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga.pdf> [Hämtad 2019-09-15]

Hagen, L.T. (2015) Hvilken innvirkning har barnehagens fysiske utemiljø på barns lek og de ansattes pedagogiske praksis i uterommet. *Nordisk Barnehageforskning*. (10), ss. 1-16
Tillgänglig via <https://journals.hioa.no/index.php/nbf/article/view/1430/1277> [Hämtad 2019-11-01]

Malmö stad (2019) *Översiktsplan för Nyhamnen- Fördjupning av Översiktsplan för Malmö. Antagandehandling april 2019*. Malmö: Malmö stad.
Tillgänglig via https://malmo.se/download/18.486b3990169a51c37f81ef-c8/1556807078751/%C3%96P_Nyhamnen_low_res.pdf [Hämtad 2019-09-30]

Malmö Kulturmiljöförvaltning (2002) . *Inre hamnen och Frihamnen Malmö- kulturhistorisk utredning*. Malmö: Malmö stad.
Tillgänglig via <https://malmo.se/download/18.12bec02c14db49ab84d4f-cf4/1491298353904/Inre%20hamnen%20och%20Frihamnen%202002%20150dpi.pdf> [Hämtad 2019-10-25]

Naturhistoriska riksmuseet (2010). *Den virtuella floran – Ruderatmarker*. Tillgänglig via <http://linnaeus.nrm.se/flora/veg/ruderat.html> [Hämtad 2019-12-11]

Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius loci: towards a phenomenology of architecture*. London: Academy edition.
Tillgänglig via <http://home.fa.utl.pt/~al7531/pedidos/livros/Genius%20Loci%20Towards%20a%20Phenomenology%20of%20Architecture.pdf> [Hämtad 2019-09-09]

Tolikas, A., Johansson, J. & Franzén, C. Malmö Stad, Malmö (2019). *Nyhamnens historia*
Tillgänglig via <https://malmo.se/Service/Var-stad-och-var-omgivning/Stadsplanering--strategier/Utbyggnadsomraden/Nyhamnen/Nyhamnens-historia.html> [Hämtad 2019-09-16]

TräGuiden (2017) Trädets tillväxt och virkeskvalitet. Tillgänglig via <https://www.traguiden.se/om-tra/materialet-tra/traets-uppbyggnad/traets-uppbyggnad/tradets-tillvaxt-och-virkeskvalitet/> [Hämtad 2019-12-04]

Tyréns AB (2017). *PM Risk och säkerhet -Underlag till MKB för fördjupad översiktsplan Nyhamnen, Malmö*. Malmö: Tyréns AB.
Tillgänglig via <https://malmo.se/download/18.486b399016>

9a51c37f822319/1557246127024/PM%20Risk%20och%20s%C3%A4kerhet_F%C3%96P%20Nyhamnen.pdf [Hämtad 2019-10-28]

Wirén, Mats. Fastighets- och gatukontoret, Malmö (2018). *Kalkbrottet*.
Tillgänglig via <https://malmo.se/Service/Var-stad-och-var-omgivning/Stadsplanering--strategier/Utvecklingsomraden/Limhamns-hamnomrade.html> , <https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Arkitektur-och-kulturarv/Kulturarv-Malmo/H-K/Kalkbrottet.html> [Hämtad 2019-09-24]

Örebro kommun (2018). *Lek på riktigt – om att sluta bygga lekplatser och börja skapa rikare lekmiljöer*. Örebro: Örebro kommun. Tillgänglig via <https://www.orebro.se/download/18.5343a44a16a31b1864f2904/1557410812963/Lek%20p%C3%A5%20riktigt.pdf> [Hämtad 2019-10-28]

Kartor

Följande kartor publiceras med samtycke av Malmö Stadsbyggnadskontoret Arkiv:

Malmö stadsbyggnadskontor (1952). 254 Ö1.
Tillgänglig via <http://kartor.malmo.se/kartarkiv/Default.aspx> [Hämtad 2019-10-10]

Nilsson, A (1906). 3 H7.
Tillgänglig via <http://kartor.malmo.se/kartarkiv/Default.aspx> [Hämtad 2019-10-10]

Bilaga I

Platsbesök Betonglekplatsen Limhamn, 22 september 2019:

Betonglekplatsen i Limhamn ligger centralt, placerad i ena hörnet av Limhamns torg. Vid tiden för besöket vistas sammanlagt fyra barn och sju vuxna i direkt anslutning till lekplatsen. Fyra av de vuxna verkar vara målsmän till barnen, två är ett ungt par som njuter av solen på en bänk intill och en är en äldre dam som sitter i skuggan en bit bort vid blomsterrabatterna.

Lekplatsen är relativt liten, vid en uppstegning i fält uppskattas den mäta cirka 15 x 30 meter. Som namnet antyder domineras den uteslutande av hårda material. Grönskan återfinns i torgets övriga miljö i form av trädrader, blomsterurnor och perennrabatter.

Betonglekplatsen innehåller flera narrativa element som vittnar om platsens historia. En installation bestående av en båt i betong omgiven av kalkstensplattor för tankarna till isflak som flyter i vatten. Tillsammans med skulpturerna av sälar och den lite större träbåten ger detta en vink till områdets historia i form av hamn och fiskeverksamhet. Men det är också det icke föreställande, de rena materialen, som på denna plats kan tolkas som identitetsmarkörer.

Betongen som dominerar lekytan för tankarna till kalkbrottet där kalk bröts industriellt för att därefter bearbetas i Limhamns cementfabrik, verksam i området mellan 1886 och 1994 (Wirén, 2018). Här finns också en lekskulptur i betong av Egon Møller Nielsen.

För denna lekplats kan vi hävda att formgivningen har tagit fasta på platsens identitet, i den mening att den berättar om platsens historia. Gestaltade element handlar om hamnverksamhet, kalkbrytning och cementtillverkning. Detta kan vi se som en förstärkning eller manifestation av platsen genom lekplatsens utformning – även om de avbildande elementen är kraftigt avskalade i sin utformning.

Inom Betonglekplatsen ryms alltså både narrativa element så väl som en äkthet i material. Stort fokus har lagts på material och taktilitet. Här finns sand, sten, betong, trä och vatten i en pump med tillhörande vattenkar. Här får barnet utforska material med händerna och får på så vis en taktil relation till platsen, vad den känns och innebär, kanske i högre grad än relation till narrativet om vad där förut funnits.

För att förstå kopplingen mellan Betonglekplatsens artefakter och platsens historia kan vi hävda att en viss mognad, liksom kännedom om Limhamns historia krävs. Men vi skulle också kunna se det som att det är just i kontakten med materialen som kopplingen initialt sker. Här skapas associationer mellan materialen och platsen hos barnet som ges ett större sammanhang allteftersom mognad och kunskap om omvärlden tillskansas.

Överblick av betonglekplatsen. I förgrunden syns en båtformation med ett vattenkar i mitten. Bakom detta finns skulpturer av sälar och kalkstensplattor som påminner om isflak. I bakgrunden syns en lekskulptur av Egon Møller Nielsen.

Detalj från betonglekplatsen

Detalj från Anders Franzéns park.

Lekhus i Anders Franzéns park

Platsbesök Bryggartäppan, Stockholm samt Anders Franzéns park, Hammarby sjöstad, 4-5 oktober 2019:

En annan typ av utformning men fortfarande med tydlig historisk koppling finns i två lekparken i Stockholm ritade av skulptören Tor Svae. Den ena, Bryggartäppan, återfinns på Söder och är gestaltad utifrån Per Anders Fogelströms roman *Mina drömmars stad*. Den andra ligger i Anders Franzéns park i Hammarby sjöstad och är utformad i relation till varvs- och hamnverksamhet.

Lekplatsen Bryggartäppan är omgärdad av gator på tre av sina sidor med en husfasad i norrläget. På platsen finns en skylt där vi kan läsa att tomten är en gammal fruktträdgård som senare blev en fickpark och i många år var försummad innan den i början av 2010-talet gjordes om till lekpark. Här har en miniatyrstad byggts upp utifrån livet på Söder under tiden då boken utspelar sig. Svae förklarar att det ofta är ett bra grepp att använda sig av en litterär förlaga eftersom det är en gemensam nämnare för många¹.

Men lika viktig som berättelsen är materialen². Både till Bryggartäppans byggda miljö liksom i Anders Franzéns park finns det rikligt med materialäkt inventarier. Det finns till exempel ett riktigt städ i den lilla smedjan, riktiga maskiner i varvet och väggarna i det lilla varvskontoret är tapetserade med riktiga ritningar. Rummen i Bryggartäppan är till största del uppbyggd av miniatyrkåkar av falurött trä med tegeltak. Det finns även en ”textilfabrik” med putsad fasad samt omålade byggnader som ”utedass” och ”vagnslider”. I Anders Franzéns park finns båthangarer och förråd av korrugerad plåt, verkstäder och personalkök med en diskbänk i zink.

Materialäktheten är viktig att inte frångå, känslan av ett visst material kan inte återskapas av ett annat enligt Svae som menar att istället använda till exempel plastmaterial är att lura både barn och vuxna som besöker platsen³. På dessa platser, liksom på Betonglekplatsen, kan barnen få taktila associationer till miljön via de material de är uppbyggda av.

De flesta inventarier i dessa två miljöer är fasta, vilket skulle kunna ses som något negativt. Däremot är många av dem möjliga att interagera med, mycket går att snurra på, hissa, öppna eller stänga. Lekmiljöerna är också båda integrerade med omgivande vegetation, vilket gör att ett samspel kan uppstå mellan vegetationens lösa, gröna material och de byggda strukturerna. Rummen i både Bryggartäppan och Anders Franzéns park är sådana att det skapas många vinklar, vrår och mindre ytor. Det finns också öppnare platser utan lekinstallationer på båda ställen. Svae förklarar att han undviker att bygga i stationer utan hellre i en struktur som uppmuntrar rörelse⁴.

Gällande lekredskap menar Svae att erfarenheten lärt honom att någon typ av lek-kök alltid är uppskattat, varför han brukar se till att få med ett sådant⁵. Likaså något som går att ”rida” på.

¹ Tor Svae, telefonsamtal den 9 oktober 2019

² Tor Svae, telefonsamtal den 9 oktober 2019

³ Tor Svae, telefonsamtal den 9 oktober 2019

⁴ Tor Svae, telefonsamtal den 9 oktober 2019

⁵ Tor Svae, telefonsamtal den 9 oktober 2019

Lekhus i Bryggartäppan

Lekhus i Bryggartäppan

Klättringsbara anordningar brukar inte vara populära hos inspektörer, men Svae menar att för barnet ligger just utmaningen i att avgöra om något går att klättra på eller ej. Är redskapet uppenbart avsett att klättra på finns det ingen spänning i det⁶.

Till skillnad från Betonglekplatsen är detta miljöer som i högre grad beskriver platsens historia med detaljrikedom i lekutrustningen. Det är visuellt läsbart att lekplatserna är iscensatta miljöer. Det är dock inte självklart att detta ska ses som positivt för lek. Vad som möjligen kan kritiseras gällande dessa lekplatser är att den höga detaljeringsgraden kan anses riskera programmera barnets lek och begränsa fantasin inom denna (Lenninger & Olsson, 2006, sid 100; Örebro kommun, 2018, sid. 16). Det till trots finns det röster som menar att föreställande lekredskap kan fungera positivt om de kan berätta något för barnet om dess omvärld (Norén-Björn, 1977, 47f). Vidare menar Svae att tematiska lekmiljöer kan bli ett samtalsämne mellan barn och vuxen. Ett väl valt tema gör att barnet blir nyfiket och frågar samtidigt som den vuxne blir engagerad och vill berätta⁷. Denna typ av lekmiljöer skulle därför kunna anses fylla funktionen av att stärka sammanhållningen mellan de yngre och äldre besökarna.

---

6 Tor Svae, telefonsamtal den 9 oktober 2019

7 Tor Svae, telefonsamtal den 9 oktober 2019

